

Pastoraal werker

beroep met toekomst?

Eindwerkstuk in kader van de bachelorsopleiding Theologie Levensbeschouwing
Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing, lesplaats Amsterdam

Door: M.A.G. Govers (studentennr. 2058459)
Scriptiebegeleider: P. Hoogeveen

Pastoraal werker

beroep met toekomst?

Eindwerkstuk in kader van de bachelorsopleiding Theologie Levensbeschouwing
Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing, lesplaats Amsterdam

Door: M.A.G. Govers (studentennr. 2058459)
Scriptiebegeleider: P. Hoogeveen
Nieuwerkerk aan den IJssel, 1 oktober 2008

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Ten geleide	3
Hoofdstuk1: historisch overzicht vanaf Vaticanum II tot heden	6
§1.1 inleiding	6
§1.2 1968-1970 pastoraal concilie	7
§1.2.1 opmaat tot het pastoraal concilie	7
§1.2.2 pastoraal concilie	7
§1.3 1980 bijzondere bisschoppenconferentie	9
§1.4 1988 postsynodale apostolische exhortatie christefideles laici	11
§1.5 1989 brief van enkele bisschoppen	13
§1.6 1992 herderlijk schrijven in Christus naam	16
§1.7 1997 instructie	18
§1.8 1999 beleidsnota meewerken in het pastoraat	19
§1.8.1 ontwikkeling tot de beleidsnota	19
§1.8.2 bespreking van de beleidsnota	20
§1.8.3 reacties op de beleidsnota	21
§1.9 1999-2008 periode na de beleidsnota	22
§1.10 vereniging van pastoraal werkenden	23
§1.11 samenvatting en conclusies hoofdstuk 1	24
Hoofdstuk 2: pastoraal werker vanuit theologisch en ecclesiologisch oogpunt	26
§2.1 inleiding	26
§2.2 het gemeenschappelijk en het ambtelijk priesterschap	27
§2.2.1 het gemeenschappelijk priesterschap	28
§2.2.2 het ambtelijk priesterschap	28
§2.3 lekenengelovigen	30
§2.4 taak, ambt en bediening	32
§2.5 meewerken in het pastoraat	35
§2.6 samenvatting en conclusies hoofdstuk 2	37
Hoofdstuk 3: pastoraal werker: een toekomstbeeld	40
§3.1 inleiding	40
§3.2 periode 1999-2008	41
§3.3 brochure kerk en Ambt	42
§3.4 bisschoppelijke brief Kerk, Eucharistie en Priesterschap	43
§3.5 veldonderzoek	44
§3.5.1 doel van de quick-scan	44
§3.5.2 de methode	44
§3.5.3 onderzoeksvragen	45
§3.5.4 resultaten van de quick-scan	46
§3.6 samenvatting en conclusies hoofdstuk 3	51
Hoofdstuk 4: beroep met toekomst?	53
geraadpleegde literatuur	56
literatuur bij hoofdstuk 1	56
literatuur bij hoofdstuk 2	57
literatuur bij hoofdstuk 3	58
Appendix A vragenlijst	59
Appendix B onderzoeksresultaten	61

Ten geleide

Tijdens de korte stage in het derde leerjaar van de opleiding theologie mocht ik kennismaken met het werkveld van de pastoraal werker.

Waar de opleiding op school vaak als theoretisch wordt ervaren, komt tijdens de stage de praktijk om de hoek kijken. En niet alleen de praktijk van hetgeen tijdens de opleiding geleerd is en wordt en wat de student als bagage meekrijgt voor het kunnen uitoefenen van de functie, maar vooral de werkelijkheid van de functie pastoraal werker. Wat houdt deze functie nu precies in? Waar houden de pastoraal werkenden zich mee bezig? Maar ook, waar lopen ze nu tegen aan? Wat waren en zijn belemmeringen?

Wat een van hen vertelde kon in mijn ogen niet. Hij vertelde dat hij zaterdagavond laat werd gebeld, want er was in een verzorgingshuis een doodzieke vrouw en de familie vroeg of hij langs wilde komen, hij kende haar al lange tijd. Toen hij aankwam trof hij de hele familie samen rond de zieke vrouw. De familie vroeg of hij het sacrament der zieken aan de vrouw wilde toedienen. Hij zei, dat hij dat niet mocht doen, maar wel de ziekenzegen. Na veel uitleg aan de familie heeft hij in het bijzijn van de familie de ziekenzegen gegeven. De vrouw overleed de volgende morgen, naar zijn zeggen, vredig.

Ik vond dit vreemd: je begeleidt iemand al een lange periode, maar op bepaalde momenten kun je als pastoraal werker niet verder, want dan heb je geen bevoegdheden. Ik kon mij goed voorstellen dat hij zich daar rot bij voelde. Kun je de familie kwalijk nemen dat zij niet beter weten? Ze nemen hem in vertrouwen.

Op deze momenten word je, denk ik, als pastoraal werker geconfronteerd met de officiële Kerk. Mocht hij overigens wel de riten van het sacrament der zieken hebben toegepast, dan kan ik mij dat goed voorstellen, maar blijkbaar valt dat buiten zijn competentie.

Naast het vele werk dat pastoraal werkers doen, worden zij dus ook geconfronteerd met grenzen, grenzen die in mijn ogen soms ongelukkig zijn getrokken. Ineens is het hun bevoegdheid niet meer en is er een priester nodig, die soms niet direct voorhanden is. Voor de gelovigen die het betreft en de pastoraal werker lijkt mij dat frustrerend. Want uiteindelijk geef je als Kerk duidelijk aan dat de pastoraal werker dan een functie is, waarin bepaalde zaken niet mogen.

Maar wat is het dan wel? Immers, ik geloof niet dat de pastoraal werker nog weg te denken is uit de kerk van Nederland. Menig parochie is blij met zijn pastoraal werker.

Aan de andere kant zie je een Kerk die weer sterk op priesters inzet. In Nederland worden priesters uit andere landen ingezet om het priestertekort op te heffen en wordt er minder een beroep gedaan op pastoraal werkers. Heeft de pastoraal werker dan wel toekomst? Heeft het nog zin om de opleiding tot pastoraal werker te volgen? Deze laatste vragen zijn de vragen die ik hoop in deze scriptie te kunnen beantwoorden.

De officiële Kerk heeft mijns inziens moeite (gehad) om een plaatsbepaling vast te stellen voor de pastoraal werkenden. Naast het gewijde ambt is er een ambt van leken ontstaan. De vraag rijst dan: hoe gaat het gelovige volk hierop reageren? Een priester als voorganger iedere week was geen zekerheid meer. Ook proefde ik bij gesprekken bij zowel de pastoor als de pastoraal werkers in het pastorale team ongenoegen en soms wrevel (dit had vaak te maken met de onmogelijkheden en machteloosheid van de pastoraal werkers), terwijl in mijn ogen in hun dagelijkse activiteiten geen verschil viel te constateren in werkzaamheden. Pas in het weekend was er verschil: de een mocht voorgaan in de eucharistie en de ander in een woord-

en communieviering. Het kerkvolk – om het zo oneerbiedig uit te drukken- begreep dit. Hoewel ze allemaal pastor zijn, is er maar een pastoor en die kan voorgaan in de eucharistie. Vier kerken zijn aangesloten bij het samenwerkingsverband, waar ik stage liep. Dus is er per kerk een maal per maand een eucharistieviering. Zo is in alle kerken eucharistie mogelijk.

Er waren eerder pastoraal werkers in de parochies werkzaam dan dat er een beleid door de bisschoppenconferentie was ontwikkeld. Toen dat beleid wel op papier verscheen, ontstond er onrust binnen de parochies. Pastoraal werkenden waren toen al een bekend fenomeen in diverse parochies. Eigenlijk kon de parochie niet meer zonder hen. En het is natuurlijk vreemd dat er aanvankelijk een ambt in de Kerk is (zelfs de bisschop heeft een belangrijke rol bij de benoeming van de pastoraal werkenden) zonder dat er formele eisen en voorwaarden zijn. Komt dit voort uit het vermoeden van de bisschoppen dat het fenomeen van pastoraal werkende iets tijdelijks zou zijn? Of wist men gewoon geen raad met het nieuwe fenomeen? Natuurlijk werd er over gesproken en werd over de rol van de pastoraal werkenden nagedacht. De uitkomst van Vaticanum II (1962-1965), dat de gelovige een actievere rol moet krijgen en vooral het gemeenschappelijk priesterschap van alle gelovigen zijn de basis van de betrokkenheid van leken in de kerkelijke dienstverlening.

Toch duurde het tot 1999, ruim 35 jaar na Vaticanum II, dat er in Nederland een bisschoppelijke brief verschijnt, *Meewerken in het pastoraat*, die door **alle** bisschoppen van de Nederlandse Kerkprovincie werd ondertekend. Deze brief kan als scharnierpunt worden gezien. Maar met deze brief was de discussie over de pastoraal werkenden nog niet verstomd. Maar er lag tenminste een basisconcept.

De ontwikkeling van afnemende roepingen voor priesters heeft zich doorgezet. Volgens het KASKI-rapport¹ zal het aantal priesters de komende jaren nog steeds verder afnemen, waardoor er steeds meer een beroep gedaan zal moeten worden op leken bij de ondersteuning van het parochiële werk. Een deel van die werkzaamheden zal uitgevoerd worden door de pastoraal werkenden. De vraag die we ons dan kunnen stellen: is de bisschoppelijke brief van 1999 dan nog wel actueel?

Ook voor de gelovigen heeft deze ontwikkeling gevolgen. Ze raken langzaam gewend aan de invloed van de pastoraal werkenden. Soms lijkt het verschil tussen gewijd en niet-gewijd weg te vallen, iets wat in de ogen van de Kerk een gruwel is. Het verschil wordt sterk vastgehouden en bijna polemisch verdedigd.

In deze scriptie wil ik de ontwikkeling van de pastoraal werkenden in de Nederlandse Kerkprovincie onderzoeken vanaf het Vaticaanse concilie tot heden. Ik wil mij daarbij vooral richten op het bisdom Rotterdam. Waarom niet de gehele kerkprovincie? Omdat er per bisdom verschillen kunnen zijn en ik bij de gehouden quick-scan mij beperkt heb tot pastoraal werkers werkzaam in het bisdom Rotterdam. Daarom wordt deze scriptie beperkt tot één bisdom.

De opzet van de scriptie is dat in het eerste hoofdstuk een historisch overzicht wordt gegeven van de periode van Vaticanum II tot heden. De opbouw van dit hoofdstuk is gekozen aan de hand van officieel verschenen kerkelijke documenten. In hoofdstuk 2 zal worden ingegaan op de theologische, ecclesiologische en canonieke aspecten van leken gelovigen en dus ook pastoraal werkers. We zullen ingaan op het gemeenschappelijk en ambtelijk priesterschap en tevens trachten aan te geven wat het verschil is tussen ambt, functie en taak. In hoofdstuk 3 wil ik een beeld naar de toekomst geven, ook mede vanwege het verschijnen van de brochure *Kerk en Ambt* van de Dominicanen in 2007 en de reactie van de bisschoppen in hun herderlijk schrijven *Kerk, Eucharistie en Priesterschap*.

¹ Zie KASKI-rapport 561, verschenen oktober 2007 over de kerncijfers 2006

Elk hoofdstuk begint met een inleiding waarin kort wordt ingegaan wat in het hoofdstuk onderzocht gaat worden. Daarna volgen de inhoudelijke paragrafen en elk hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting en conclusie(s).

Enkele opmerking over de gebruikte terminologie.

Ten aanzien van het gebruik van hij en zij in deze scriptie: waar hij/hem/werker staat kan ook gelezen worden zij/haar/werkster, tenzij de tekst uitdrukkelijk anders vermeld.

Wanneer er gesproken wordt over de Kerk, wordt de Rooms Katholieke Kerk bedoeld, tenzij anders wordt vermeld.

Tot slot

Deze scriptie had niet tot stand kunnen komen zonder de hulp van anderen. Ik wil bij deze mijn vrouw Marjo bedanken voor haar geduld tijdens het doorlezen en verbeteren van deze scriptie. Ik wil een woord van dank uitspreken aan mijn scriptie begeleider, de heer Piet Hoogeveen. Zijn inbreng tijdens de besprekingen heeft diverse nieuwe gezichtspunten opgeleverd. Ook wil ik de geïnterviewden bedanken voor hun bijdrage aan deze scriptie.

Nieuwerkerk aan den IJssel
1 oktober 2008

Hoofdstuk1: Historisch overzicht vanaf Vaticanum II tot heden

§1.1 inleiding

De rol van leken werd in de Kerk steeds groter. Hoe reageerde de Kerk hierop? Wat gebeurde er vanuit Rome, wat vanuit de Nederlandse kerkprovincie?

In hoofdstuk 1 wordt een historisch overzicht gegeven van de ontwikkeling in de Kerk na Vaticanum II aangaande de leek, lekenengelovige en pastoraal werk(st)er.

Al voor Vaticanum II werd de invloed van de leek in het kerkelijk werk steeds groter. De kerkvaders konden tijdens Vaticanum II niet om de leek heen en besloten de leek een grotere rol/betekenis te geven. In de dogmatische constitutie over de Kerk wordt dan ook eerst gesproken over het Volk van God, dat zijn wij allemaal en pas daarna over de bisschoppen en priesters. Er komt zelfs een decreet over de lekenengelovige: *Apostolicam Actuositatem*.

Naast de gewijde ambtsdienaren ontstaat in Nederland de niet-gewijde dienaar, die, om toch een zekere status te hebben én om onder de bisschoppelijke verantwoordelijkheid te vallen, een bisschoppelijke zending of aanstelling krijgt. Door de afname van het aantal priesters wordt een deel van de taken die van oudsher aan het gewijde ambt werden toevertrouwd nu door niet-gewijde personen gedaan.

De paus (Johannes Paulus II) heeft na de 7^e bisschoppensynode, gehouden van 1 tot en met 30 oktober 1987, op 30 december 1987 een postsynodale apostolische exhortatie geschreven: *Christifideles Laici*, over de roeping en zending van de leken in de Kerk. Deze exhortatie is de grondlegger van een brief van enkele Nederlandse bisschoppen met betrekking tot de pastoraal werkenden. Vijfentwintig jaar na Vaticanum II is dit in de Nederlandse Kerkprovincie een eerste poging te komen tot een beleid aangaande de pastoraal werker

In 1992 verschijnt de bisschoppelijke brief *In Christus' Naam*, waarin sacrament, ambt en wijding worden beschreven. Een brief m.i. geschreven om duidelijk aan te geven dat de sacramentele dimensie van de Kerk en het gewijde ambt onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden en niet door leken, lekenengelovigen of pastoraal werkers kunnen worden “overgenomen”.

In 1997 verschijnt vanuit Rome de *Instructie over enige vragen betreffende de medewerking van lekenengelovigen aan het dienstwerk van de priesters*. Deze instructie is bedoeld ter verduidelijking van de onderscheiden rol van priester en leek en wilde paal en perk stellen aan grensoverschrijdingen.

In 1999 verschijnt in de Nederlandse kerkprovincie van de Nederlandse bisschoppenconferentie de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat*, waarin gepoogd wordt de grenzen tussen gewijde en niet-gewijde kerkelijke bedienaren te verduidelijken.

Tot slot nog een opmerking over de gebruikte termen:

Een lekenengelovige is een leek, die volgens de Romeinse documenten een eigen zending en roeping heeft in de Rooms Katholieke Kerk.

In de rooms-katholieke Kerk wordt de term pastoraal werker gebruikt voor mensen die zonder priester- of diakenwijding professioneel werkzaam zijn in het pastoraat.

De opbouw van dit hoofdstuk is als volgt: de indeling in paragrafen is gelijk aan de genoemde jaartallen en het daarin verschenen document, wat in die paragraaf wordt besproken.

§1.2 1968-1970 pastoraal concilie

§1.2.1 opmaat tot het pastoraal concilie

In 1936 werd in Nederland de Katholieke Actie² opgericht. Het leek erop dat de leek belangrijk ging worden binnen de kerk. In de jaren '60 ontwikkelde de Katholieke Actie zich als een belangrijke spreekbuis voor kritiek van leken op het kerkbeleid. De Katholieke Actie werd overigens in 1966 opgeheven.

De positie van de leek werd dus belangrijker. Om deze positie konden bisschoppen en paus niet langer heen en op het tweede Vaticaans Concilie (1962 – 1965) werd er zelfs een decreet over het lekenapostolaat aan gewijd³. De Kerk kon niet langer alleen een Kerk blijven van de clerus, maar ook de leken dienden een belangrijke rol te krijgen in die Kerk. In Dogmatische constitutie over de Kerk⁴ wordt dan ook eerst gesproken over het Volk van God, dat zijn wij allemaal en pas daarna over de bisschoppen en priesters. De intentie van Vaticanum II was de leken gelovigen een actievere rol te geven in de Kerk.

Het Vaticaans Concilie mondde in Nederland uit in het Pastoraal concilie.

§1.2.2 het pastoraal concilie

Het Pastoraal Concilie (1968 - 1970) was een initiatief van de Nederlandse bisschoppen onder leiding van kardinaal Alfrink, geïnspireerd door het Tweede Vaticaans Concilie. De eerste zitting werd gehouden op 2 januari 1968 in Noordwijkerhout.

Afgevaardigden uit alle bisdommen bespraken actuele thema's aan de hand van ontwerprapporten. De eerste van de zes plenaire vergaderingen handelde over het gezag in de Kerk, de vijfde plenaire vergadering handelde onder andere over ambt en bediening. Toen het Pastoraal Concilie zich later uitsprak tegen de celibaatsverplichting werd dit standpunt door de Nederlandse bisschoppen op 19 januari 1970 overgenomen ondanks herhaalde waarschuwingen van Paus Paulus VI.

Op de vijfde plenaire vergadering van het Pastoraal Concilie⁵ werd de volgende aanbeveling aan het Nederlandse episcopaat inzake ontkoppeling van ambt en celibaat aangenomen⁶:

- a. aan de toekomstige priesters wordt het celibaat niet meer als voorwaarde gesteld voor de ambtsbediening;
- b. aan priesters die willen huwen of reeds gehuwd zijn, wordt – onder daartoe geformuleerde voorwaarden – de mogelijkheid geboden om hun ambtsbediening voort te zetten of weer in de ambtsbediening te worden toegelaten;
- c. aan gehuwden wordt de mogelijkheid gegeven tot het ambt te worden toegelaten;
- d. de verplichting van het celibaat als voorwaarde voor de ambtsbediening dient te worden opgeheven;

² De officiële omschrijving van het doel van de Katholieke Actie was 'de participatie van de leek in het Hiërarchisch apostolaat van de kerk te bevorderen'. In de praktijk betekende dit vooral een intensivering van het georganiseerde geloofsleven en een centralisatie van katholieke sociale organisaties.

³ Apostolicam actuositatem (AA).

⁴ Lumen Gentium (LG)

⁵ Pastoraal Concilie van de Nederlandse Kerkprovincie, 6|vijfde plenaire vergadering, *De religieuzen en de ambtsbediening*, Katholiek Archief, blz 330

⁶ In het ontwerp-rapport "naar een vruchtbaar en vernieuwd functioneren van de ambtsbediening" wordt er in hoofdstuk 7 (verschillende zaken dulden geen uitstel) in de paragrafen 4 (de gehuwde ambtsdrager) en 5 (het celibaat) aandacht besteed aan genoemde onderwerpen. De plenaire vergadering heeft de aanbeveling uit het ontwerp-rapport bekrachtigd.

- e. dat de bisschoppen, wanneer deze punten aanvaard zijn, bij de uitvoering ervan niet alleen aan punt c aandacht zullen geven, aangezien punt c het meest haalbare lijkt, maar vooral ook binnen een niet al te lange tijd uitvoering zullen geven aan de punten a en b.

Misschien kan ik wel concluderen, dat het concilie een vooruitziende blik had, met de komst van de pastoraal werkers **lijkt** punt c inderdaad gehaald. Niet, dat de pastoraal werkers tot het priesterambt behoren, maar wel dat velen zijn gehuwd, man of vrouw zijn en ze een functie vervullen binnen de Kerk (zie ook hoofdstuk 2).

De introductie van de pastoraal werker – in eerste instantie ging het alleen om mannen – staat dus tegen de achtergrond van het toen gangbare priesterbeeld. In het begin hadden veel pastoraal werkers een seminarie-verleden. Enkelingen werkten aanvankelijk als priester, moesten de uitoefening van hun priesterschap neerleggen vanwege hun huwelijk en traden als pastoraal werker in dienst van de Kerk. De afwijzing van de celibaatsverplichting speelde bij de introductie van de pastoraal werker een belangrijker rol dan het tekort aan priesters. Op de achtergrond speelden ook verschuivingen mee in de beleving van het sacrament. Seculiere aspecten van het priesterlijk dienstwerk werden naar voren gehaald en kregen nadruk. Velen kregen moeite met de gedachte dat een priester Christus onder ons tegenwoordig stelt.

De voorgeschiedenis van deze nieuwe kerkelijke functie in Nederland gaat terug tot de begin jaren zestig. Bisschop De Vet van Breda richtte toen het opleidingsinstituut voor pastoraal werk op om leken professioneel op te leiden voor werkzaamheden in een kerkelijk dienstverband. Zij werden aanvankelijk pastorale assistenten en later pastorale werkers genoemd.

In het bisdom Rotterdam werd de eerste pastoraal werker in 1969 aangesteld. Er werden alleen maar academisch opgeleide pastoraal werkers geaccepteerd. Naast de opleiding voor pastoraal werker ontstonden in de loop van de jaren op diverse plaatsen toerustingscursussen voor leken ten behoeve van ondersteunende pastorale taken: de zogenaamde pastorale scholen.

De leek was in het kerkelijk leven niet meer weg te denken en nam een steeds belangrijker plaats in in het kerkelijke pastorale werk.

In 1975 antwoordde de toenmalige kardinaal Alfrink op een vraag over het personeelsbeleid: “mede door de daling van het priesterbestand – en meteen praat ik over het bisschoppelijk beleid – trachten wij wegen te vinden waarlangs leken ingeschakeld kunnen worden in de pastorale dienst van de kerk aan de gelovigen (...) Het is de beleidsvisie van de bisschoppen dat in de kerk van vandaag mét de priesters ook leken een functie te vervullen hebben”⁷.

Maar of er echt sprake is van beleid zoals kardinaal Alfrink zegt, is nog maar de vraag. Niet alle bisdommen bijvoorbeeld hebben de pastoraal werker als functie erkend.

De pastorale werkers kregen vanaf een zeker moment ook een eigen rechtspositie. Op 12 december 1972 verscheen een nota “inzake een nieuwe rechtspositie van pastorale werkers in Nederland”. In 1976 bevestigden de bisschoppen een “Basisregeling voor de aanstelling van leken tot pastorale werkers in de Nederlandse kerkprovincie”. In november 1983 werd deze vervangen door de “rechtspositieregeling voor pastoraal werkers”. Deze gold voor zes van de zeven bisdommen in Nederland.

⁷ O. ter Reegen, Pastoraalopbouw in de Nederlandse Kerkprovincie, in J. Kerkhofs s.j. e.a. (red.), *Laat mijn volk gaan*, Antwerpen/Amsterdam 1975

De aanname van pastoraal werkers ging onverminderd verder, samen met de discussie over het ambt van pastoraal werker (en het willen afschaffen van de celibaatsverplichting).

Bovendien zaten de bisschoppen niet op een lijn inzake de pastoraal werker en dat nieuwe ambt en dat vormde de aanleiding voor de Bijzondere Bisschoppensynode van 1980⁸.

Het willen afschaffen van de celibaatsverplichting (al in 1970 bepleit op het Pastoraal Concilie) door de Nederlandse bisschoppen leidde tot spanningen en verwarring binnen de Nederlandse kerkprovincie en tot conflicten met het centraal gezag in Rome. Het betekende ook de aanvang van een jarenlange polarisatie die uiteindelijk zou leiden tot het inrichten van de Bijzondere Bisschoppensynode in 1980, waarbij kardinaal Godfried Danneels als verzoener optrad in opdracht van paus Johannes Paulus II.

§1.3 1980 bijzondere bisschoppensynode

De synode van de Nederlandse bisschoppen die in januari 1980 in Rome werd gehouden, heeft remmend gewerkt op een verdere versterking van de veelvormigheid van ambten en bedieningen in de Nederlandse kerk. Dit was met name nadelig voor de eventuele uitbouw van de ambtsbediening van de pastoraal werkers. Tijdens deze synode werd vooral het ambtelijk of sacramenteel priesterschap veilig gesteld. Voor de Nederlandse bisschoppen moet dit besluit niet makkelijk zijn gevallen, immers bisschop Bluysen van Den Bosch had een half jaar eerder nog een pleidooi gehouden voor gehuwde mannen tot het ambt van priester toe te laten. Dit pleidooi mocht niet verstommen, “opdat de gelovigen niet vanwege de celibaatswet de sacramenten ontberen”.

In Rome wilde men hier niets van weten. De Romeinse autoriteit wilde voorkomen dat er in Nederland een soort “lekenkerk” zou ontstaan, waarin het gewijde ambt nauwelijks nog bestond.

Aan het wezenlijke onderscheid tussen het ambtelijk of sacramentele priesterschap en het gemeenschappelijk priesterschap van de gedoopten moest onverkort vastgehouden worden. Dat leken specifieke pastorale taken in de kerk werden toevertrouwd, betekende nog niet dat zij volwaardige dragers van het ambt konden worden. Er werd ook een commissie in gesteld die moet verduidelijken “de specifieke taken die in de kerk aan de leek zijn toevertrouwd (met name in het geval van een volledige dagtaak en op permanente wijze), met de specificatie dat het hier niet gaat om een soort nieuw ‘ambt’ of ministerie – zoals het lectoraat en het acolytaat – noch om een permanente functie met een algemene opdracht, teneinde het ontstaan van een parallelle ‘clerus’ te vermijden, die zich zou aandienen als een alternatieve mogelijkheid naast het priesterschap en het diaconaat. Men moet er ook voor waken dat een eventuele presentatie in de gemeenschap niet het karakter krijgt van een installatie in een ambt”⁹.

In een herderlijke brief bij de synodebesluiten van de bijzondere synode Nederland van 31 januari 1980 schrijven de bisschoppen over de pastoraal werk(st)ers:

Wij denken in het bijzonder aan U, die full-time op blijvende wijze U aan de kerkelijke dienst wijdt. Door studie voorbereid en geheel beschikbaar, hebt U zich ingezet. Wij stellen vertrouwen in U om tesamen met de priesters de wegen te vinden en volgens de lijnen van deze Bisschoppensynode in verschillende pastorale opgaven te werken tot opbouw van Christus' Lichaam, de Kerk.

De besluiten, onder meer om leken geen vaste pastorale functies geven, zijn na verloop van tijd in een diepe la verdwenen.

⁸ In de jaren daarna komt tijdens de Ad Limina bezoeken het onderwerp van de gezamenlijkheid van de bisschoppen steeds ter sprake

⁹ Besluiten Bijzondere Synode van bisschoppen van Nederland, deel 4 de leken, tweede sectie nr. 36

Echt beleid wordt niet gemaakt door de Nederlandse bisschoppen. De leken nemen steeds meer pastorale taken op zich en gaan voor in vieringen.

Met de uitkomst van deze synode was de discussie over het ambt nog niet verstomd. Dat had zijn oorzaak in de oprichting van de Vereniging van Pastoraal Werkenden (afgekort VPW)¹⁰, waarvan zowel priesters, diakens en pastoraal werkers lid konden worden. Deze verenigingen werden in de jaren 1979-1981 in alle bisdommen opgericht. De VPW heeft van het begin af aan een eigen idee over de invulling van het ambt gehad, erg gebaseerd op de uitkomst van het pastoraal overleg in de jaren 1968-1970.

Uit de ontwikkelingen zoals die zich in de periode tussen 1970 en 1985 in de verhouding tussen priesters en leken hebben voltrokken, zou men kunnen concluderen dat de priester steeds meer leek werd en de leek steeds meer priester. Oude tegenstellingen leken overwonnen. De leek had zich geëmancipeerd.

Priesters gingen zich kleden als leken en soms wilden priesters en toekomstige priesters de vrijheid tot huwen.

Aan de andere kant begon een ontwikkeling van de leek in de richting van het pastorale ambt. Door het tekort aan priesters worden steeds meer leken ingevoegd in het pastorale ambt.

Leken gaan voor in liturgievieringen zonder priester, verzorgen daarin ook de prediking en reiken communie uit. Een aparte positie nemen de pastoraal werkenden in: mannen en vrouwen die dezelfde opleiding krijgen als toekomstig priesters en die op het zelfde niveau als priesters, als geschoolde theologen, deelnemen aan allerlei vormen van pastoraat, liturgie, catechese en diaconaat.

De samenwerking tussen gewijde en niet-gewijde personen met gelijke opleiding maar een verschil in bevoegdheden, leidt regelmatig tot competentieconflicten.

Tijdens zijn bezoek aan Nederland richt paus Johannes Paulus II zich in een toespraak op 12 mei 1985 tot de parochiepriesters en hun medewerkers. Hij zegt daarin ondermeer:

Allen zijn geroepen om het leven van een parochie op te bouwen. Leken zijn niet slechts ontvangers, objecten van pastorale zorg. Zij moeten op grond van hun roeping als christenen mede-voltrekkers van de Kerk zijn. Iedereen is geroepen om getuigenis af te leggen van de Geest, die hem geschonken is overeenkomstig zijn talenten en capaciteiten

(...)

Onder de leken wil ik mij speciaal richten tot talrijke pastorale werkers en werksters, die zich edelmoedig en met overtuiging inzetten. ten dienste van de pastorale zending van de Kerk. De taak, welke zij van de bisschop hebben ontvangen, nodigt hen uit om in nauwe samenwerking met de priesters en diakens het woord van God aan te reiken, om getuigen van de boodschap van Christus te zijn en de evangelische waarden te doen doordringen in alle maatschappelijke milieus. Door een passende theologische en pastorale vorming en in verschillende en veelzijdige taken zullen zij de zin van hun eigen zending verdiepen, waarin zij zich als leken direct verbonden weten met de pastorale zending van de Kerk. Zij zullen weigeren eenvoudig kerkelijke functionarissen te worden, of zich taken aan te matigen, die eigen zijn aan de priester en de diaken. Hun taak is belangrijk, vooral in een wereld, die steeds meer ontkerkend en geseculariseerd wordt.

Zij bieden allen een bijdrage, die op haar juiste waarde geschat moet worden. Voor het leven van het Lichaam van de Kerk is het nodig, dat alle leden hun zending vervullen in overeenstemming met de eigen identiteit: in eenheid van geest in de verscheidenheid van taken. Paulus heeft geschreven: *"Als het hele lichaam oog was, waar bleef dan het gehoor? Als het helemaal gehoor was, waar bleef de reuk? In werkelijkheid echter heeft God de ledematen en organen elk afzonderlijk hun plaats in het lichaam aangewezen, zoals Hij het gewild heeft. Als zij allen samen een lid vormden, waar bleef dan het lichaam? In feite echter zijn er vele ledematen, maar slechts een lichaam."* (1 Kor.

¹⁰ Zie hiervoor paragraaf 1.10, blz. 17

Naast de erkenning lezen we hier ook een waarschuwing: leken (en dus ook pastoraal werkers, overigens niet met zoveel woorden genoemd) zullen weigeren eenvoudig kerkelijke functionarissen te worden en geen taken doen die zijn voorbehouden aan het gewijde ambt. Opnieuw wordt hier de ambtsdiscussie gewijd en niet-gewijd besproken.

§1.4 1988 postsynodale apostolische exhortatie “Christifideles laici”

In 1988 tijdens het Ad limina Apostolorum bezoek van de Nederlandse bisschoppen aan Rome wordt aandacht en zorg gevraagd voor de leken gelovigen die actief deelnemen aan het parochieleven. Hierin wordt gesteld dat de zorg en inspanning van de bisschoppen erop gericht moet zijn dat de pastoraal werkers hun werk in samenwerking moeten doen met de parochiële geestelijkheid en dat voorkomen moet worden dat er een soort parallelle ‘clerus’ ontstaat. In zijn afsluitende toespraak zei Johannes Paulus II tegen de Nederlandse bisschoppen over de leken gelovigen en de pastoraal werkers:

Mogen uw aandacht en zorg ook blijven uitgaan naar de actieve deelname van de leken gelovigen aan het parochieleven, op liturgisch, catechetisch en caritatief terrein. Ook in de huidige maatschappelijke context en in het stadsmilieu blijft de rol van de parochie wezenlijk, en het is ondenkbaar dat de parochie deze rol zou kunnen blijven vervullen zonder de groeiende actieve deelname van een toenemend aantal gelovigen. Zowel in het slotdocument van de Particuliere Synode, als in mijn toespraak tot de vertegenwoordigers van de parochies op 12 mei 1985 is speciale aandacht gewijd aan de leken die hun deelname aan de opbouw en de bevordering van de parochiële gemeenschap als dagtaak en op permanente wijze uitoefenen, de pastorale werkers en werksters. Mogen uw zorg en inspanning erop gericht blijven dat zij hun taak vervullen op basis van een gedegen theologische vorming en een diepe lekenspiritualiteit in hartelijke en gediensstige samenwerking met de parochiële geestelijkheid, en dat zij alles vermijden wat zou kunnen leiden tot het ontstaan van een soort parallelle ‘clerus’. Gaarne wil ik in dit verband nog wijzen op de noodzaak van een waardige viering van de Eucharistie, die het hoogtepunt moet blijven van de zondagse geloofsviering van de parochiegemeenschap, als sacrament van Gods oneindige liefde en barmhartigheid. Het zou misplaatst zijn rechten te doen gelden op de Eucharistie waartoe men veeleer met grote nederigheid en diepe dankbaarheid moet naderen, als tot het grootste geschenk van God, in de vorm en met de inhoud waarmee de Heer het aan zijn kerk nagelaten heeft.¹¹

Opnieuw een waarschuwing van de paus: nu waarschuwt hij tegen het ontstaan van een parallelle clerus. Hij wijst tevens op de noodzaak van een waardige viering van de Eucharistie.

In 1988 verscheen in het bisdom Rotterdam ter gelegenheid van het 12,5 jarig bestaan van het DPC een bundel over de verschillende functionarissen als partners in het pastoraat¹². Omdat voor dit boek de priester-pastor als uitgangspunt was gekozen, luidde de vraagstelling van de bundel of en hoe de traditionele hiërarchische kerkstructuur te rijmen viel met de feitelijke situatie van de moderne vrijwilligerskerk, inclusief de daarmee verbonden verwachtingen en eisen omtrent partnerschap tussen geestelijken en leken, gewijde pastores en toegewijde gelovigen. In dit boek wordt het pastor zijn vanuit verschillende kanten belicht. Wat wordt er van een pastor verwacht? Hoe kan een pastor ondersteund worden bij de vele veranderingen die op hem afkomen? Hoe kan een pastor partner zijn bij de vele vrijwilligers en ook binnen een pastoraal team?

Deze discussie was niet nieuw, van veel kanten werd de voorbije jaren gezocht naar vormen van samenwerking tussen priesters en leken in parochieverbanden. In 1988 kwam er een internationale leken synode bijeen in Freising bij München. De voornaamste conclusie was:

¹¹ paus Johannes Paulus II, Toespraak Ad Limina Apostolorum bezoek Nederlandse bisschoppen 1988 – afsluiting (11 januari 1988), alinea 5

¹² H.J. van Hout (red), *De pastor als partner. Studies voor Piet Noordermeer en Kees van Ruyven*, Hilversum 1988

“de zorgwekkende teruggang in kwaliteit en kwantiteit van de priesterstand in de RK kerk eist dat er dringend ernst wordt gemaakt met bezinning op de medeverantwoordelijkheid van de leek in de kerk”¹³.

De leek en de leken gelovige in verhouding tot het gewijde ambt, het blijft een heikel punt.

Op 30 december 1988 verschijnt de Apostolische Exhortatie *Christifideles laici* (CFL) van paus Johannes Paulus II, over "de roeping en de zending van de leken in de kerk en in de wereld"¹⁴. Enkele passage uit deze Exhortatie:

Paragraaf 15 geeft een “definitie” van de leken gelovige

De leken gelovigen zijn mensen die normaal in de wereld leven, studeren, werken en vriendschappelijke, maatschappelijke, beroepsmatige en culturele banden e.d. smeden. Het Concilie beschouwt hun *conditie* niet eenvoudig als een uiterlijk gegeven, als een kwestie van milieu, maar als een realiteit die bestemd is om in Jezus Christus haar volle betekenis te vinden .

Paragraaf 20 handelt over de verscheidenheid en complementariteit van roepingen

De kerkelijke gemeenschap wordt meer precies afgebeeld als een “*organische*” gemeenschap, naar analogie van een levend en werkend lichaam: zij wordt namelijk gekenmerkt door het samengaan van *verscheidenheid* en de *complementariteit* van de roepingen en de levensstaten, van de bedieningen, van de charisma’s en de verantwoordelijkheden. Dank zij deze verscheidenheid en complementariteit staat iedere leken gelovige *in relatie met heel het lichaam*, terwijl hij er *zijn eigen bijdrage* aan levert.

De kerkelijke gemeenschap is dus een grote gave van de heilige Geest. De leken gelovigen zijn geroepen om deze gave met dankbaarheid te aanvaarden en tegelijk om te leven met een diep verantwoordelijkheidsgevoel. Dat gebeurt concreet door hun deelname aan het leven en de zending van de Kerk, ten dienste waarvan de leken gelovigen hun verschillende en complementaire bedieningen en charisma’s stellen.

We lezen hier: iedereen levert op zijn manier een eigen bijdrage aan de kerkgemeenschap, ieder met zijn eigen charisma.

Paragraaf 22 handelt over de gewijde bedieningen

Er zijn in de Kerk op de eerste plaats de gewijde bedieningen of de bedieningen die voortkomen uit het sacrament van het priesterschap. De Heer Jezus heeft namelijk de apostelen uitgekozen en aangesteld – het zaad van het volk van het nieuwe Verbond en de oorsprong van de heilige hiërarchie – en Hij heeft hun taak toevertrouwd om alle volkeren tot zijn leerlingen te maken, om het priesterlijke volk te vormen en te besturen. De zending van de apostelen, welke de Heer Jezus blijft overdragen aan de herders van zijn volk, is een echte dienst die in de Heilige Schrift veelbetekenend “*diakonia*” of dienst, bediening, wordt genoemd. De bedienaren ontvangen van de verzezen Christus door het wijdingssacrament in de ononderbroken apostolische successie het charisma van de heilige Geest: Zij ontvangen zo het gezag en de gewijde macht om te handelen “*in persona Christi Capitis*” (in de persoon van Christus, het Hoofd) om de Kerk te dienen en om haar te verzamelen in de heilige Geest door het Evangelie en de Sacramenten.

Om de gemeenschap in de Kerk te verzekeren en te doen groeien, in het bijzonder in het kader van de verschillende, elkaar aanvullende bedieningen, moeten de herders daarom erkennen dat hun bediening radicaal gericht is op het dienen van het gehele volk van God . De leken gelovigen moeten op hun beurt erkennen dat het gewijde priesterschap volstrekt noodzakelijk is voor hun leven en voor hun deelname aan de zending van de Kerk

Hier wordt het priesterambt besproken: alleen de gewijde dienaar ontvangt het gezag en de gewijde macht om te handelen “*in persona Christi Capitis*”. De leken **moeten** erkennen, zo lezen we in de tweede aangehaalde alinea, dat het gewijde priesterschap noodzakelijk is voor hun leven en deelname aan de Kerk. Met andere woorden, zonder het gewijde ambt is de Kerk

¹³ Trouw, 23 juli 1988

¹⁴ Kerkelijke Documentatie 1-2-1, 17 (1989) 2, pag. 3 - 92

niet mogelijk. De Kerk kan dus niet alleen bestaan uit lekenkelovigen en dus is een lekenkerk (vrijwilligerskerk) onmogelijk. Deze discussie komt later nog terug in de brochure *Kerk en Ambt* uit 2007.

Paragraaf 23 handelt over de nut en noodzaak om lekenkelovigen taken in het pastoraat toe te vertrouwen.

Als de noodzaak of het nut van de Kerk het eisen kunnen de herders verder aan de lekenkelovigen bepaalde taken toevertrouwen die met hun eigen herderlijke bediening verbonden zijn maar niet het kenmerk van de wijding vereisen, in overeenstemming met de normen die vastgesteld zijn door het algemene recht. Het Wetboek van Canoniek Recht schrijft: “*Waar de nood van de Kerk dit wenselijk maakt, kunnen bij gebrek aan bedienaren ook leken, al zijn zij geen lector of acoliet, sommige van hun taken waarnemen, namelijk de bediening van het woord uitoefenen, in liturgische gebeden voorgaan, het doopsel toedienen en de heilige Communie uitreiken, volgens de voorschriften van het recht*”. Maar de uitoefening van een dergelijke taak maakt van de lekenkelovige geen herder: wat in feite constitutief is voor de bediening is niet de taak maar de sacramentele wijding. Alleen het wijdingssacrament verleent aan de gewijde bedienaar en bijzondere deelname aan het ambt van Christus, het Hoofd en de Herder, en aan zijn eeuwig priesterschap. De taak die bij wijze van suppletie uitgeoefend wordt, ontleend haar legitimatie onmiddellijk en formeel aan de officiële afvaardiging die door de herders gegeven wordt en waarvan de concrete vervulling geleid wordt door het kerkelijk gezag

De leken moeten de verschillende bedieningen, ambten en functies die zij regelmatig kunnen uitoefenen in de liturgie, in het overdragen van het geloof en in de pastorale structuren van de Kerk, uitoefenen in overeenstemming met hun specifieke lekenroeping welke verschilt van die van de gewijde bedienaren. De exhortatie *Evangelii Nuntiandi*, die zo’n groot en weldadig aandeel heeft gehad in het stimuleren van de gevarieerde medewerking van de lekenkelovigen aan het leven en aan de zending der evangelisatie van de Kerk, merkt in dit opzicht op dat “Het eigen terrein voor hun evangelische werkzaamheid is de weidse en gecompliceerde wereld van de politiek, van de sociale werkelijkheid, van de economie; zo ook dat van de cultuur, van de wetenschappen en van de kunsten, van het internationale leven en van de sociale communicatiemiddelen; en ook die andere aspecten van de werkelijkheid die bijzonder open staan voor de evangelisatie zoals de liefde, het gezin, de opvoeding van de kinderen en de adolescenten, de professionele arbeid, het lijden.

Hier wordt onderscheidt gemaakt tussen gewijd en niet-gewijd: gewijd betekent bijzondere deelname aan het ambt van Christus. Het werkerterrein van de niet-gewijde is de seculiere wereld (specifieke lekenroeping, zoals het in de CFL zo mooi wordt genoemd).

Maar als het noodzakelijk is, kan de lekenkelovige ingezet worden bij het werk van de gewijde dienaar, doch nooit in plaats van. De bediening van het sacrament is voorbehouden aan het gewijde ambt.

§1.5 1989 brief van enkele Nederlandse bisschoppen

Naar aanleiding van de Apostolische Exhortatie *Christifideles laici* verschijnt er op 19 juni 1989 een brief van verschillende Nederlandse bisschoppen¹⁵. Die brief is gericht aan de medewerk(st)ers in het pastoraat. Priesters en leken werden gezamenlijk toegesproken. Er werd in de brief verwezen naar de Bijzondere Synode, waar leken “zeer gewaardeerde medewerkers” waren genoemd, maar waar ook duidelijk vastgelegd was dat van een “parallele clerus” naast en tegenover de priesters en diakens geen sprake kon zijn. Ook werd de toespraak van paus Johannes-Paulus II bij het pausbezoek aan Nederland geciteerd, waarin hij positief sprak over pastorale werkers en over de kerkelijke opdracht en zending van de pastorale werkers door de bisschop.

De brief was ondertekend door de bisschoppen van Breda, Groningen, Haarlem, Rotterdam en Utrecht. De bisschoppen van Roermond en Den Bosch hadden in die tijd de pastoraal werk(st)er nog niet erkend.

¹⁵ Kerkelijke Documentatie 1-2-1, 18 (1990) 4, pag. 13-18

Inhoud van de bisschoppelijke brief

De brief heeft de volgende indeling (titels van de paragrafen):

- Vertrekpunt: ons aller roeping en zending als ‘Christengelovigen’, met verwijzingen naar de exhortatie van 1988.
- Apostolaat en pastoraat, over priesters en lekenengelovigen
- Pastoraal werk(st)ers; hierin worden teruggesproken op de situatie na het Pastoraal Concilie en de bijzondere bisschoppensynode van 1980
- Het toevertrouwen van bijzondere taken aan lekenengelovigen. Hier gaan de bisschoppen in op de nut en noodzaak om lekenengelovigen taken te geven naast de gewijde dienaar (suppletie)
- Overzicht: voor de Nederlandse kerkprovincie wordt door de betrokken bisschoppen aangegeven welke taken door gewijde en niet-gewijden uitgeoefend kunnen worden.
- De brief eindigt met een paragraaf Besluit.

Vertrekpunt is dat alle gelovigen, krachtens het Doopsel en het Vormsel de roeping en zending ontvangen om mee te werken aan Christus’ heilsactiviteit in kerk en wereld. Naast deze eenheid van roeping van alle gelovigen is er verscheidenheid van bedieningen, ambten en functies. Dankzij deze verscheidenheid en complementariteit staat iedere lekenengelovige in relatie met heel het kerkelijk lichaam, terwijl hij er zijn of haar eigen bijdrage aan levert¹⁶. Alle christengelovigen dienen apostolisch te zijn. Allen dienen het menselijk bestaan te kerstenen en uitnodigend blijf geven van de hoop die hen bezielt¹⁷. Voor de meeste gelovigen speelt het leven zich af in het milieu van gezin, woonplaats en arbeid om in het bestaan te voorzien. De apostolische geloofshouding van de christengelovige leek heeft primair een uitgesproken seculiere, op de wereld en de samenleving gerichte oriëntatie. De wereld is het eigen "werkterrein" van de leek. De specifieke verantwoordelijkheid van de lekenengelovigen is het gewone beroeps- en gemeenschapsleven te heiligen¹⁸.

Enkele gelovigen worden geroepen en sacramenteel gezonden om uitdrukkelijk en permanent werkdadig gestalte te geven aan Christus als Herder, priester en leraar van zijn kerk. Dit zijn de bisschoppen, de priesters en de diakens.

Aan lekenengelovigen kunnen taken worden toevertrouwd die op verschillende wijzen meer onmiddellijk met de hiërarchie meewerken¹⁹. Dit zijn onder meer de pastoraal werkers.

Na Vaticanum II zijn verschillende bisdommen in Nederland overgegaan tot de theologische en pastorale opleiding van lekenengelovigen die bereid zijn om zich beroepshalve in te zetten in het pastoraat. De pastoraal werkers worden door de plaatselijke bisschop aangesteld (en betaald) als de noodzaak of het nut van de kerk het eisen, volgens de normen van het algemeen recht²⁰. Het algemeen recht maakt het mogelijk aan leken toe te vertrouwen: de bediening van het woord, in de liturgische gebeden voorgaan, het Doopsel toedienen, en de heilige Communie uitreiken²¹.

Dat “noodzaak of nut van de kerk het eisen” achten de bisschoppen van toepassing op bepaalde situaties in hun bisdommen, zo lezen we in de brief in de paragraaf “het toevertrouwen van bijzondere taken aan lekenengelovigen”. Daarom zijn zij bereid om, waar

¹⁶ Kerkelijke Documentatie 1-2-1, 18 (1990) 4, pag. 13 paragraaf “Vertrekpunt ... ‘Christengelovigen’”, vergelijk met CFL nr. 20

¹⁷ 1 Petr. 3,15

¹⁸ Kerkelijke Documentatie 1-2-1, 18 (1990) 4, pag. 14, paragraaf “Apostolaat en Pastoraat”, vergelijk met CFL nr. 17

¹⁹ Ibidem, vergelijk met CFL nr. 23

²⁰ Kerkelijke Documentatie 1-2-1, 18 (1990) 4, pag. 14, paragraaf “Pastoraal werk(st)ers”, vergelijk met CFL nr. 23

²¹ vgl. CIC, can. 230, §3

zulks nodig is, enige uitbreiding te geven aan de taken, die aan leken gelovigen reeds op grond van hun roeping toevertrouwd kunnen worden.

De bisschoppen nemen zich voor om de “specifieke taken”, in de brief te lezen in paragraaf “overzicht”, van de pastoraal werker duidelijk te onderscheiden van die welke aan priesters en diakens worden toevertrouwd. Daartoe stellen zij de volgende taken en verantwoordelijkheden vast:

1. In onze bisdommen is de leiding van parochies en dekenaten toevertrouwd aan de priesters.
2. De diakens dienen het volk van God door de diaconie van de eredienst, de verkondiging en de liefdewerken.
3. Overeenkomstig Lumen Gentium 33 en canones 228 en volgende van het kerkelijk wetboek kunnen ook leken gelovigen een kerkelijke zending toevertrouwd krijgen.

In de brief wordt aangegeven welke taken leken gelovigen zouden kunnen vervullen.

Leken gelovigen met kerkelijke zending kunnen de volgende taken toevertrouwd krijgen:

1. Er is een eerste brede groep taken die steunt op de sacramenten van het Doopsel en het Vormsel. Taken op het gebied van catechese, begeleiding van gelovigen, kerkelijk opbouw werk en vormingswerk zoals kadervorming, jongerenpastoraat, geestelijke verzorging van de krijgsmacht, toeristenpastoraat, dekenaal assistent(e).
2. Vervolgens taken die nauwer met het herderlijk ambt verbonden zijn²²: de voorbereiding van de gelovigen op de sacramenten, en op liturgische vieringen; de pastorale begeleiding in tijden van ziekte, hoge leeftijd en gevangenschap.
3. Ten derde, waar de nood van de Kerk als wenselijk acht, taken die met de herderlijke bediening (van de priesters) verbonden zijn maar niet het kenmerk van de wijding vereisen. Als de gewone bedienaar afwezig of verhinderd is, dient de pastoraal werker geoorloofd het doopsel toe, wanneer de plaatselijke bisschop hem of haar voor deze taak heeft aangewezen²³. Pastoraal werkers kunnen meewerken aan de uitoefening van de bediening van het woord²⁴. De homilie, -de preek tijdens de Eucharistie- blijft echter voorbehouden aan de priester of de diaken²⁵. Huwelijken kunnen niet geldig gesloten worden met assistentie van de pastoraal werker. De Bisschoppenconferentie acht het nog niet opportuun om verlof aan de Heilige Stoel te vragen om dit te kunnen doen²⁶. Dit betekent dat het mogelijk is verlof te vragen en dat het gegeven kan worden. Het sacrament van de ziekenzalving kan niet geldig door een pastoraal werker worden toegediend en ook niet door een diaken. Dit kan alleen door degene die de priesterwijding heeft ontvangen²⁷.

Het spreekt voor zich dat deze taken aan leken kunnen worden toevertrouwd die geen pastoraal werker zijn: gewone gelovigen op grond van hun doopsel die de juiste bevoegdheid kunnen krijgen.

Er zal worden gestreefd naar pastorale teams bestaande uit een of meer priesters, diakens en pastoraal werkers. Daarbinnen zullen de taken worden verdeeld, naargelang de concrete pastorale opgaven, de kwaliteiten en bevoegdheden en de leden van het pastorale team.

De bisschoppen hoopten dat iedereen zijn plaats zou vinden in de kerkelijke bediening: in de liturgie en de sacramenten. Het streven van de bisschoppen was pastorale teams samen te

²² in overeenstemming met Vaticanum II, Apostolicam Actuositatem n. 24

²³ vgl. CIC, can. 861

²⁴ vgl. CIC, can. 759 en 772

²⁵ vgl. CIC, can. 766 en 777

²⁶ vgl. CIC, can. 1108 en 1112

²⁷ vgl. CIC, can. 1003

stellen, die bestaan uit een of meer priesters, diakens en pastoraal werkers. In de parochies staat het pastorale team onder de leiding van de pastoor²⁸. Men zal elkaar tot steun zijn. Men dient de gemeenschappelijke opdracht te vervullen in overeenstemming met ieders eigen roeping. Voor de uitoefening van de opdracht van het pastorale team weet de eigen bisschop zich verantwoordelijk.

De titel pastor blijft voorbehouden aan de priester en het dragen van een stola aan de priester en diakenen.

In het besluit van de brief lezen we:

Het nieuwe van deze bediening bracht begrijpelijkerwijs een periode van aftasten met zich mee, zowel bij parochies en bisdom als bij de betrokkenen zelf. Deze periode lijkt nog niet geheel afgerond.

We kunnen nu constateren, dat het tot 1989 heeft geduurd alvorens enkele Nederlandse bisschoppen met een brief komen, waarin zij trachten duidelijkheid te scheppen over de positie van de pastoraal werker. Vijfentwintig jaar na Vaticanum II is dit in de Nederlandse Kerkprovincie een eerste poging te komen tot een beleid aangaande de pastoraal werker.

Twee jaar nadat de bisschoppen deze brief hadden geschreven, kwam de VPW met een reactie in de vorm van een brochure met de titel “De pastoraal werk(st)er in het parochie-secretariaat”²⁹. In het voorwoord geeft de VPW aan dat ze stof wil aanbieden om een bezinning op gang te brengen en een visie te *ontwikkelen* in onder andere parochiebesturen en in de kring van de pastores zelf.

In hoofdstuk 6 van deze brochure, met de veel zeggende titel “enkele uitgangspunten, beleid in een parochie” wordt verwezen naar de Schrift, naar de brief van Paulus aan Korinthe (1 Kor. 12), waarin Paulus spreekt over de verscheidenheid aan diensten en gaven in de ene gemeente van Christus³⁰. In par. 6.10 worden de toelatingcriteria tot het gewijde ambt ter discussie gesteld.

§1.6 1992 bisschoppelijke brief in Christus Naam

De bisschoppen hebben getracht met deze brief duidelijkheid te verschaffen over de taken van de pastoraal werkers, maar ook voor de taken van de overige lekenengelovigen. Maar wat pastoraal werkers nu precies wel en niet mogen wordt niet geheel duidelijk. De zinsnede “nut en noodzaak” lijkt voor velerlei uitlegbaar. “Het algemeen recht maakt het mogelijk aan leken toe te vertrouwen: de bediening van het woord, in de liturgische gebeden voorgaan” kunnen we in de brief lezen.

Het wordt steeds gewoner dat pastoraal werkers en andere lekenengelovigen voorgaan in vieringen, want er zijn parochies waar niet ieder weekend Eucharistie gevierd kan worden, vanwege het tekort aan priesters. Het begint in veel bisdommen een normaal verschijnsel te worden: leken op het altaar die voorgaan. In deze vieringen wordt, net als in een Eucharistieviering, communie uitgereikt en soms lijken deze vieringen erg op een Eucharistieviering, maar dan zonder de instellingswoorden.

Zoals in de brief van 19 juni 1989 al door de bisschoppen geschreven: de periode van aftasten is niet geheel afgerond. De rol en de plaats van de vrijwilliger en pastoraal werker

²⁸ vgl. CIC, can. 517, §2; 519 en 545, §1

²⁹ Special kontakblad 1991, nr. 2

³⁰ in latere kerkelijke documenten, onder andere *Meewerken in het pastoraat* (par. 3.1) wordt ook steeds gesproken over de verscheidenheid aan diensten en gaven.

(lekengelovige) staat steeds ter discussie. De afname van het priestertal doet de bisschoppen de vraag stellen of er op termijn nog wel overal regelmatig eucharistie te vieren zal zijn. Daar komt bij, dat sinds het pausbezoek in Nederland de Acht Mei beweging is ontstaan, die een meer progressieve stelling aanneemt. Ook de Vereniging van Pastoraal Werkenden heeft een eigen beeld van het ambt. In dat licht gezien verscheen in 1992 het herderlijk schrijven over woord, sacrament, ambt en wijding; *In Christus' Naam*. Hierin wordt de sacramentele dimensie van de Kerk benadrukt en worden sacrament en wijding nadrukkelijk met elkaar in verband gebracht.

Op 11 januari 1993, als afsluiting van het Ad limina Apostolorum bezoek van de Nederlandse bisschoppen aan Rome, zei Johannes Paulus II tegen de Nederlandse bisschoppen over deze herderlijke brief³¹:

Met genoegen constateer ik dat er in het herderlijk schrijven *In Christus Naam*, waarin u spreekt over het Woord, het Sacrament, het Ambt en de Wijding, vele waardevolle opmerkingen staan over de verschillende aspecten die van belang zijn voor het functioneren van de priester en de roeping tot het priesterschap. Daarin zet u nog eens uiteen wat Paulus destijds uitte toen hij de verschillende taken binnen de ene kerk vergeleek met de verscheidenheid in functies en ledematen van het menselijk lichaam. Indien men aan leken datgene toevertrouwt wat is voorbehouden aan alleen de priesters, zou men tekort doen aan de rijkdom en pluriformiteit van de kerkelijke gemeenschap en tegelijkertijd zou het een ontkenning zijn van de verdeling van taken zoals die in de kerk voortkomt uit de wijding. Maar ook zou het tekort doen aan de eigen rol van de leken indien men die terreinen waarop zij competent zijn in de kerk, zou innemen. Aan leken priesterlijke taken toevertrouwen zou een aantrekkelijke oplossing kunnen lijken voor bepaalde moeilijkheden van dit moment, maar uiteindelijk zal het uitmonden in een verarming van de kerkelijke gemeenschap in zijn geheel.

In Nederland hebben de pastorale werkers een belangrijke plaats ingenomen, ook al zagen de bisschoppen zich in sommige gevallen genoodzaakt om tussenbeide te komen om situaties te corrigeren waarin de pastoraal werker zich bevoegdheden te buiten was gegaan. Maar over het algemeen kan men gegronde hoop putten uit de steun die zij, samen met een groeiend aantal permanente diakens en leken-vrijwilligers, kunnen verlenen aan de pastorale activiteit van de kerk in Nederland.

Opnieuw klinkt hierin door, dat de kerkelijke leiding het gewijde ambt veilig wil stellen. Een leek kan nu eenmaal geen priesterlijke taken uitoefenen (al lijkt dit een aantrekkelijke oplossing), ook niet een klein beetje, dat zou het kerkvolk niet kunnen begrijpen. Maar ondanks de brief van de bisschoppen van 19 juni 1989 en het herderlijk schrijven *In Christus' Naam* neemt de rol van de leek van de vieringen toe.

Intussen ging echter de vormgeving van het “nieuwe ambt”³² onverminderd door. In snel tempo werden pastoraal werkers aangesteld en werd de woord- en communieviering in veel parochies een vertrouwd fenomeen.

Een ook niet onbelangrijk fenomeen dat zich buiten de kerk afspeelde was, dat het gezag en de eerbied voor het gezag in de burgermaatschappij in de jaren steeds verder af neemt (eigenlijk vanaf eind jaren '60 begonnen) en niet alleen op maatschappelijk gebied, maar ook binnen de kerk. Iedereen wil zelf zijn toekomst bepalen, zijn leven inrichten zoals hij dat wil en niet afhankelijk zijn van anderen, wat hij als betutteling ervaart. Eigenlijk wil hij zich alleen aan zijn eigen regels houden, alle andere regels staan zijn geluk in de weg. Voor de Kerk betekende dit, dat het gezag van en ontzag voor Rome voor veel lekengelovigen afnam. Rome had moeite met die afbraak van het kerkelijk gezag en sacraal ambt. De bisschoppen

³¹ paus Johannes Paulus II, Toespraak Ad Limina Apostolorum bezoek Nederlandse bisschoppen 1993 – afsluiting (11 januari 1993), alinea 5

³² bedoeld wordt het ambt (functie) van pastoraal werker

verloren zeggenschap over de leken, voor zover deze niet bij hun in dienst waren en dus juridisch en financieel afhankelijk. Het sacrale karakter van Kerk en priesterambt was voor slechts een kleine groep priesters en leken een levende werkelijkheid. Voor velen, die gewend waren aan pastoraal werkers en lekenvoorgangers leek dit minder te spelen. Voor hen (en misschien ook wel voor pastoraal werkers zelf) was het de vraag waarom pastoraal werkers die in het pastoraat werkzaam willen zijn, zo worden beknot in hun mogelijkheden van inspelen op de nood die er in de parochies is? Voor hen gold de vraag: waarom wordt het functioneren van pastoraal werkers nagenoeg onmogelijk gemaakt?

§1.7 1997 instructie over enige vragen betreffende de medewerking van leken gelovigen aan het dienstwerk van de priesters

Naar mag worden aangenomen zullen verschillende Nederlandse bisschoppen de afgelopen jaren herhaaldelijk hun zorg aan de Romeinse instanties over de toestand binnen de Nederlandse kerkprovincie geuit hebben³³. Dit zal mede de reden geweest zijn dat de Romeinse instructie van 1997 is uitgevaardigd. Een ongewone remedie voor een ongewone problematiek die de kern van de katholieke kerk raakt. Doel van de instructie is “het verschaffen van een helder en gezaghebbend antwoord op de dringende en talrijke vragen die onze dicasteries hebben bereikt van de kant van de bisschoppen, priesters en leken, geplaatst tegenover nieuwe vormen van ‘pastorale’ activiteit van niet-gewijde gelovigen in de parochies en bisdommen en die om opheldering vragen”³⁴.

Als zo een instructie verschijnt is de conclusie gerechtvaardigd, dat de doelstellingen van de bisschoppelijke brief van 1989 niet zijn bereikt. De praktijk in een beduidend aantal Nederlandse parochies verschilt in hoge mate van de gewoonte in de wereldkerk.

Waar in 1989 nog enkele bisschoppen gesproken hebben via de brief, is het nu de hoogste instantie die spreekt. De wetgever vult het wetboek van canoniek recht aan en interpreteert daarbij enkele minder duidelijke canones die voor meerdere uitleg vatbaar waren. Dit alles ter verduidelijking van de onderscheiden rol van priester en leek.

In de op 15 augustus 1997 verschenen *Instructie betreffende de medewerking van leken aan het dienstwerk van de priester*³⁵ waarschuwde het Vaticaan nog eens voor de toenemende vervaging tussen priesters en leken door de medewerking van leken aan de dienst. De instructie constateerde dat vanwege de priesternood aan leken soms priesterlijke taken werden overgedragen. Preken in een eucharistie was aan leken echter verboden. Zelfs het communie uitreiken door leken werd afgeraden. De aanspreektitel pastoor of pastor diende voor priesters gereserveerd blijven (praktische bepalingen: artikel 1 paragraaf 3).

De reacties in Nederland op deze instructie waren tamelijk gematigd. “Na jaren van heftige controverse op dat front in Nederland is het al enige tijd redelijk rustig: pastorale werk(st)ers, die strikt genomen hun ongewijde boekje wel eens te buiten gaan (met preken of ziekenzalving) doen het discreet, provoceren niet, geven er andere termen aan: bisschoppen snuffelen ook niet naar alle naadjes van de kous, als het niet perse hoeft en ze zijn niet blij als zeurende klikspanen hen er met hun neus op drukken”³⁶.

³³ Zie hiervoor ook de aangehaalde Ad Limina bezoeken van de Nederlandse bisschoppen aan Rome, waar het onderwerp pastoraal werker regelmatig op de agenda stond. In 1980 werd er zelfs een speciale bisschoppensynode aan gewijd.

³⁴ Dit is te lezen in het voorwoord van de instructie.

³⁵ Kerkelijke Documentatie 1-2-1, 25 (1997) 8, pag. 3-18

³⁶ Trouw, 17 november 1997

Het verschijnen van de instructie betekent nog niet, dat daarmee gelijk veranderingen zullen optreden. De instructie is ook bedoeld om het sacramentele van de Kerk te benadrukken en sacramenten kunnen alleen door het gewijde ambt worden toegediend. Een heel belangrijk sacrament is het sacrament van de Eucharistie. Dat kan door een woord- en communieviering niet vervangen worden. Maar is er voor een gelovige wel verschil? Immers in beide vieringen kan hij/zij ter communie.

§1.8 1999 de beleidsnota meewerken in het pastoraat

§1.8.1 ontwikkelingen tot de beleidsnota

In hun Ad-liminarapport van 1998 constateren de Nederlandse bisschoppen "een verminderd besef van de plaats en de betekenis van de Eucharistie". Ook erkennen zij dat bij woord- en communiediensten het onderscheid met de Eucharistie vervaagt. Maar "dat komt mede doordat de structuur van beide vieringen te veel op elkaar lijkt, door gebruik van dezelfde gebeden en door gebruik van liturgische kleding".

Opmerkelijk is dat de Nederlandse bisschoppen niet nader op de diepere oorzaken van genoemde problematiek lijken te willen ingaan. Dat doen zij evenmin in de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* uit 1999³⁷, die de grenzen tussen gewijde en niet-gewijde kerkelijke bedienaren verduidelijkt.

De bisschoppen hebben de *Instructie betreffende de medewerking van leken aan het dienstwerk van de priester* aangegrepen om een voorzichtige balans op te maken. Dat doen zij behoedzaam door vier "punten van zorg" aan te halen. Men maakt zich zorgen over het sacramentele leven van de Kerk (er zijn minder eucharistievieringen), het pastoraat in de nabije toekomst en het dalend aantal priesters en, naar het zich laat aanzien, ook van pastoraal werkers. Een vierde punt, dat nadrukkelijk als eerste genoemd wordt, is de zorg over het persoonlijk welzijn van degenen die werkzaam zijn in het pastoraat. De bisschoppen willen laten weten zich terdege te beseffen dat werkers in het pastoraat niet zelden onder hoge spanning staan. Maar tussen de regels door lijkt er ook te staan dat de bisschoppen niet zomaar tot de draconische maatregelen zullen overgaan zoals hier en daar is gesuggereerd.

Het duurde twee jaar voor de Nederlandse bisschoppen de *Instructie betreffende de medewerking van leken aan het dienstwerk van de priester* in de eigen beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* hadden verwerkt. Het feit dat er een tamelijk vastomlijnde afwijkende ambtsopvatting bestaat wordt daarin zorgvuldig gemeden. Grensoverschrijdingen worden in de nota vooral uitgelegd als uit de hand gelopen groeistuipen bij de ontwikkeling van een geheel nieuwe lekenfunctie in de vorm van de pastoraal werker.

Het is dus zaak om de pastoraal werker uit de sfeer van "anti-priesterkerk" te trekken. Dat kan alleen door voor de pastoraal werker een eigen plaats te creëren die ook iets te betekenen heeft.

De bisschoppen zijn duidelijk op zoek naar een verdieping van de functie van pastoraal werker zodat deze complementair kan zijn ten opzichte van de gewijde bedieningen (en dus een eigen ambt kan zijn) van priester en diaken en waar nodig plaatsvervangend (met de nadruk op noodzaak/nood van de kerk).

³⁷ Kerkelijke Documentatie 1-2-1, 27 (1999) 1, pag. 3-35

§1.8.2 bespreking van de beleidsnota

Enkele onderdelen uit de 30 pagina's tellende beleidsnota:

In het kerkelijk recht is duidelijk vastgesteld welke zending of aanstelling rechtens aan leken kan worden toegekend. Een voorbeeld daarvan is de aanstelling van mannelijke leken tot lector of acoliet³⁸.

Voorzover pastoraal werkers taken vervullen, die in beginsel tijdelijk en supplementair zijn omdat zij berusten op gebrek aan gewijde bedienaren, kunnen zij met inachtneming van de richtlijnen van de Kerk gezonden of aangesteld worden voor:

- preken in kerken of kapellen, alleen niet als homilie in de eucharistieviering³⁹,
- voorgaan in liturgische gebeden⁴⁰,
- toedienen van het doopsel bij gebrek aan bedienaren⁴¹,
- uitreiken van de heilige Communie⁴²,
- uitstellen van het heilig Sacrament⁴³,
- huwelijksassistentie krachtens delegatie door de diocesane bisschop, mits na een voorafgaand gunstig oordeel van de Bisschoppenconferentie en verlof van de Heilige Stoel⁴⁴,
- deelname in de uitoefening van de pastorale zorg over een parochie, mits er een priester is aangesteld die, voorzien van de machten en bevoegdheden van een pastoor, leiding geeft aan de pastorale zorg⁴⁵,
- bediening van het Woord⁴⁶,
- leiden van een uitvaartdienst, als er geen priester of diaken beschikbaar is⁴⁷.

Het karakter van suppletie wordt niet opgeheven, als de vervulling van deze taken in feite een meer permanent karakter heeft. Wanneer er (weer) een priester beschikbaar is, vervalt de suppletie en mogen niet gewijde gelovigen deze taken niet vervullen.

Ten aanzien van woord en communievoeringen wordt gezegd dat het een waardevolle dienst is, maar de eucharistie niet kan vervangen.

Ten aanzien van de pastoraal werker zegt de beleidsnota (par. 3.3):

Pastoraal werkers onderscheiden zich op hun beurt van de andere leken doordat zij een zending hebben van de bisschop. “Die zending tilt pastoraal werk(st)ers niet uit boven hun status als leek. Het maakt hen niet tot priesters of diaken “van een lagere rang”. De pastoraal werk(st)er krijgt met de bisschoppelijke zending “gezag dat ontleend is aan het gezag van de bisschop: dat van machtiging of mandaat”.

Benadrukt wordt dat “de positie en de taak van pastoraal werk(st)ers in de Kerk volstrekt serieus te nemen is”. Hun taken zijn vooral gelegen op het terrein van pastoraat en catechese. “Kenmerkend is een toeleidend karakter ten opzichte van het hart van het kerkelijk leven: de viering van Woord en sacrament, vooral van de Eucharistie, in de samenkomst van een concrete geloofsgemeenschap onder de leiding van een priester” (par. 3.3).

³⁸ vgl. CIC, can. 230, § 1.

³⁹ vgl. CIC, can. 766; Instructie, art. 2

⁴⁰ vgl. CIC, can. 230, § 3

⁴¹ vgl. CIC, can. 230, § 3 en 861, § 2

⁴² vgl. CIC, can. 230, § 3

⁴³ vgl. CIC, can. 943

⁴⁴ vgl. CIC, can. 1112, § 1

⁴⁵ vgl. CIC, can. 230, § 3; can. 517, § 2; can. 754; vgl. Instructie, art. 4, § 1.

⁴⁶ vgl. Instructie, art. 7, § 1

⁴⁷ vgl. Instructie, art. 12

Concreet gaat het dus om “begeleiding van gelovigen, opbouw van de gemeenschap, en catechetische en diaconale vorming en toerusting”. Daarnaast kunnen zij “bij gebrek aan bedienaren sommigen van hun taken waarnemen”. Wat dat laatste betreft noemen de bisschoppen de nodige voorwaarden. Centraal staat het woordje “meewerken” (paragraaf 5). Ook in de beleidsnota is te lezen dat de naam van pastor is voorbehouden aan de priesters (over de naam van een functie, kader in paragraaf 3.4). De VPW wijdt een nummer van hun blad (Kontaktblad 99/4) aan de benaming van pastor.

Tot zover de beleidsnota.

De uitwerking van de beleidsnota is aan de afzonderlijke bisschoppen overgelaten. De benadering van het probleem is echter duidelijk: men hoopte door het aangaan van een dialoog en erkenning van inzet de pastoraal werkers op termijn voor zich te winnen.

In de wetenschap dat ook de pastoraal werkenden onderling niet op één lijn zitten⁴⁸, hoopten de bisschoppen blijkbaar, zelf ook niet op dezelfde golflengte, met deze voorzichtige verdeel- en heerspolitiek meer voet aan de grond te krijgen.

Een constructieve benadering, meende men, zou meer opleveren dan het uitvaardigen van decreten. Dat laatste zou praktisch onuitvoerbaar zijn omdat, luidt het publieke geheim, niemand zich er aan zou storen. Individuele bisschoppen neigen tot de opvatting dat zij “toch moeilijk iedereen kunnen ontslaan”. Bovendien zitten daar niet te onderschatten financiële en juridische consequenties aan vast. Om maar te zwijgen over het onbegrip en de woede van parochies en dekenaten die hun vacatures steeds moeilijker vervuld krijgen en niet zo nauw kijken.

§1.8.3 reacties op de beleidsnota

Is met deze bisschoppelijke beleidsnota bij de Instructie de discussie rond de pastoraal werker en het ambt beëindigd? Het antwoord is eenvoudig neen. Kort na het verschijnen van de beleidsnota reageert de federatie VPW. Uit haar officiële reactie blijkt zonneklaar dat de visie op het ambt sinds het Landelijk Pastoraal Concilie wezenlijk niet veranderd is. De VPW's hekelen het “ideologisch karakter” van de bisschoppelijke beleidsnota. Die legt een “sterke nadruk op de zondagse Eucharistie en de beperkte invulling van sacramentaliteit, voorbehouden aan priesters en diakens” (Kontaktblad, september 2001).

De reactie vervolgt: “De sacramenten, eigenlijk geschonken aan het Volk Gods, worden tot bezit gemaakt van de priesterstand, zodat deze zich duidelijk kan onderscheiden van de pastoraal werk(st)er. Het veilig stellen van het gewijde ambt krijgt voorrang boven de geestelijke voeding van het Volk Gods. Binnen de sacramenten neemt de eucharistie de meest centrale plaats in als hart van de kerk. Zo wordt de eucharistie tot een strijdwapen, dat de competentiestrijd tussen priesters en pastoraal werk(st)ers aanwakkert. (...) De eenheid van woord en sacrament, toch constituerend voor het ambt en de ambtstheologie, wordt verbroken door het eenzijdige accent op het sacrament als hoeksteen voor het ambt. Liturgie wordt teruggebracht tot het model van de ene voorganger tegenover de groep van gelovigen”.

⁴⁸ Dit is te lezen in Kontaktblad 99/4 op blz. 2 in het artikel van Nico Bulter “slachtoffer of eigen agenda”

De volgende conclusie lijkt gerechtvaardigd:

Hoezeer de bisschoppen het in de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* proberen te ontkennen, feitelijk is de functie van pastoraal werker wel degelijk een alternatief geworden voor het gewijde ambt.

De bisschoppen zijn bang, dat er bij de gelovigen (en misschien ook wel bij de pastoraal werkers zelf) de schijn is ontstaan dat er iets zou bestaan als een lekenpriester (M/V), die alles zou kunnen en mogen, behalve de consecratie⁴⁹. Dat punt behoorde al in 1980 tot de besluiten van de Bijzondere Bisschoppensynode voor Nederland, maar keert - zoals we gezien hebben - ook terug in verschillende andere Vaticaanse documenten, waaronder de instructie van 1997.

§1.9 1999-2008 periode na de beleidsnota

Nadat de discussies rond deze beleidsnota verstomd leken, ging men over tot de orde van de dag. De discussie over het ambt en de bediening was nog niet beslecht. De VPW blijft strijden voor een echte erkenning en ook de reactie van de VPW, zoals weergegeven in Kontaktblad 99/4 laat nog veel stof tot nadenken over. In een interview in 2002 voor het Katholiek Nieuwsblad geven voorzitter Jac Vlaar en beleidsmedewerker Nico Bulter, beiden van de VPW aan, dat wat het VPW betreft de discussie rond de ambtstheologie nog niet gesloten is⁵⁰.

De aanstelling van pastoraal werkers gaat nog steeds door. Echter door het afnemende priestertal neemt de discussie rond de liturgie steeds weer volop toe. Eucharistie en/of Woord- en communievieringen. Er is niet meer overal elke week een eucharistieviering. Er vinden vele fusies tussen parochies plaats om toch te kunnen voldoen aan het wetboek, dat een parochie geleid dient te worden door een gewijd persoon⁵¹. Overal ontstaan pastorale teams, maar er zijn ook parochies die worden opgeheven.

Op 29 november 2003 verschijnt in het bisdom Rotterdam de beleidsnota *Hoe zijt Gij aanwezig, samen komen om hem te gedenken*. Deze beleidsnota handelt over de liturgie. Op blz. 35 van deze nota is een paragraaf gewijd aan de pastoraal werker en de functie en taken van de pastoraal werker in de liturgie. In deze paragraaf wordt verwezen naar de bisschoppelijke beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* en wordt nader ingegaan op de begrippen complementair en supplementair⁵².

Omdat deze nota over liturgie handelt worden ook andere leken gelovigen die voorgaan in liturgische dienst aangesproken (bijvoorbeeld gebedsleiders).

Brochure *Kerk en Ambt* en de reactie van de Nederlandse bisschoppen

In 2007 verschijnt de brochure *Kerk en Ambt, onderweg naar een kerk met toekomst*. Deze brochure brengt opnieuw een hele discussie opgang. Veel mensen uit de parochies lijken positief in te stemmen met de inhoud van deze brochure, de officiële Kerk en ook binnen de orde van de Dominicanen (de brochure is geschreven vanuit de het bestuur van de Nederlandse Dominicanen) wordt de inhoud van deze brochure afgewezen. In juni 2008 verschijnt er in rkkerk.nl een bisschoppelijke brief *Kerk, Eucharistie en Priesterschap* als reactie op de brochure. In hoofdstuk 3 wordt nader ingegaan op de brochure en de bisschoppelijke brief.

⁴⁹ Dit was de angst van de Bijzondere Bisschoppensynode in 1980 dat er een “parallelle clerus” zou ontstaan.

⁵⁰ Katholiek nieuwsblad van 22 februari 2002

⁵¹ vgl. CIC, can. 515

⁵² Er staat bijvoorbeeld dat de bisschoppen bepaald hebben dat de verkondiging van het Woord doorgaans deel zal blijven uitmaken van de zending die de bisschoppen de pastoraal werkers geven.

In het kader van dit hoofdstuk kan nog vermeld worden, dat de bisschoppelijke brief, blijkens de inleiding, een voorzetting is op de bisschoppelijke brief uit 1992 (*in Christus' Naam*) en op de beleidsnota uit 1999 (*Meewerken in het pastoraat*). Deze documenten hebben niet aan actualiteit ingeboet, maar er zijn 10 jaar na het verschijnen van de beleidsnota nieuwe vragen gerezen die een antwoord behoeven, aldus de Nederlandse bisschoppen.

§1.10 vereniging van pastoraal werkenden

Een precieze oprichtingsdatum is niet te geven, maar de zeven Verenigingen voor Pastoraal Werkenden werden in de periode 1979-1981 op eigen initiatief van priesters en pastoraal werk(st)ers opgericht in ieder bisdom. Bisschoppen maakten daar afzonderlijk bezwaar tegen of stelden voorwaarden, onder meer dat zij als bisschop statutair erkend zouden worden. Dat laatste werd genegeerd: “We zijn er gewoon”. Om die reden weiger(d)en de bisschoppen de VPW's te erkennen of zelfs maar met hun in gesprek te gaan. Dat spreken zou immers impliciete erkenning betekenen.

Waarom werden de VPW's opgericht? Rond 1980 (rond de Bijzondere Bisschoppensynode, zie par. 1.3) ontstond bij pastores de behoefte aan een beroepsvereniging die hun belangen ging behartigen. Dat leidde dus tot de oprichting van een Vereniging voor Pastoraal Werkenden (VPW) in elk bisdom. Het zijn beroepsverenigingen van en voor pastores: priesters, pastoraal werk(st)ers, permanente diakens en (distrikts)katecheten. De VPW's streven naar direct contact met de leiding van het bisdom. In een aantal diocesen is er van tijd tot tijd overleg met de bisschop en zijn staf. Elders zijn er informele contacten tussen de VPW en advies- of beleidsorganen van het bisdom.

Sinds het einde van het Pastoraal Concilie eind zestiger jaren, waarin het Concilie zich uitsprak tegen het verplichte celibaat, is de discussie over dit onderwerp, ondanks de waarschuwingen vanuit Rome, niet van de agenda verdwenen. Deze discussie op het gewijde ambt is overgenomen en krachtadig uitgedragen door onder meer de zeven Verenigingen voor Pastoraal Werkenden (VPW), verenigd in de Federatie VPW. Het gaat om een priesterschap dat openstaat voor zowel gehuwde mannen als vrouwen en dat in het leven geroepen wordt door wat “Kerk ter plaatse” wordt genoemd. Dat staat recht tegenover het priesterschap dat middels handoplegging wordt doorgegeven door de bisschop. Diens eigen wijding gaat via apostolische successie rechtstreeks op de apostelen en daarmee op Christus terug. Het gaat dus om een *bottom up*- tegenover een *top down*-structuur, waarbij Christus zelf, als hoofd van de Kerk, de “top” is.

De nieuwe visie op het ambt is zelfs de voornaamste bestaansreden voor de Verenigingen voor Pastoraal Werkenden. Daarnaast treedt de VPW als belangenbehartiger van de professioneel werkenden, zoals priesters, diakens en pastoraal werk(st)ers.

reactie op kerkelijke documenten.

De Federatie VPW heeft ook een belangrijk geluid als het gaat om de kritiek op de kerkelijke documenten welke door het Nederlandse bisschoppencollege worden geschreven en uitgevaardigd.

Na het pastoraal concilie en ook na de bijzondere bisschoppensynode van 1980 verstomde de discussie rond het ambt niet. De VPW trachtte mede vorm te geven aan het nieuw ambt van pastoraal werker en trachtte met de Nederlandse bisschoppen tot dialoog te komen.

Terwijl het proces van dialoog in volle gang was kwam vanuit Rome in 1997 de *Instructie betreffende de medewerking van leken aan het dienstwerk van de priester*. Deze instructie is bedoeld ter verduidelijking van de onderscheiden rol van priester en leek en wilde paal en perk stellen aan grensoverschrijdingen.

De Federatie VPW nam een gematigd afwachtende houding aan: hoe zouden de bisschoppen reageren? Die reageerden in 1999 met de eigen beleidsnota *Meewerken in het pastoraat*. Het feit dat er een tamelijk vastomlijnde afwijkende ambtsopvatting bestaat wordt daarin zorgvuldig gemeden.

Dat verklaart ook de openheid waarmee de Federatie van VPW's haar officiële reactie op *Meewerken in het pastoraat* heeft gegeven. Daaruit blijkt zonneklaar dat haar visie op het gewijde ambt sinds het Landelijk Pastoraal Concilie wezenlijk niet veranderd is. De VPW's hekelen het “ideologisch karakter” van de bisschoppelijke beleidsnota. Die legt een “sterke nadruk op de zondagse Eucharistie en de beperkte invulling van sacramentaliteit, voorbehouden aan priesters en diakens” (Kontaktblad, september 2001).

De reactie vervolgt: “De sacramenten, eigenlijk geschonken aan het Volk Gods, worden tot bezit gemaakt van de priesterstand, zodat deze zich duidelijk kan onderscheiden van de pastoraal werk(st)er. Het veilig stellen van het gewijde ambt krijgt voorrang boven de geestelijke voeding van het Volk Gods. Binnen de sacramenten neemt de eucharistie de meest centrale plaats in als hart van de kerk. Zo wordt de eucharistie tot een strijdwapen, dat de competentiestrijd tussen priesters en pastoraal werk(st)ers aanwakkert. (...) De eenheid van woord en sacrament, toch constituerend voor het ambt en de ambtstheologie, wordt verbroken door het eenzijdige accent op het sacrament als hoeksteen voor het ambt. Liturgie wordt teruggebracht tot het model van de ene voorganger tegenover de groep van gelovigen”.

Volgens de VPW's doet *Meewerken in het pastoraat* geen recht aan de ambts crisis. “De crisis blijft onbesproken, wordt behandeld als een taboe dat ernstig verzwegen dient te worden”. De beleidsnota “laat de crisis van het ambt onbesproken en haalt enkel een oud bestaand antwoord te voorschijn. Dat antwoord is geen antwoord. Het biedt geen oplossing, en nog erger, geen richting”.

Volgens de VPW's moet er een nieuwe “richtinggevende ambts theologie” worden ontwikkeld, een discussie die heden nog steeds gevoerd wordt. In hoofdstuk 3 wordt hier nader op ingegaan.

§1.11 samenvatting en conclusies hoofdstuk 1

Er ontstaat na Vaticanum II, zeker in de Nederlandse kerkprovincie, een gevoel dat de rol van de leken groter wordt, dat eerdaags zelfs de celibaatsverplichting voor het gewijde ambt zal verdwijnen. Velen kiezen niet meer voor het priesterambt, maar voor een andere levensstaat en andere invulling van hun taak binnen de Rooms Katholieke Kerk. Het onderscheid gewijd niet-gewijd lijkt te verdwijnen. Dit conflict wordt de inzet van de Bijzondere Bisschoppenconferentie in 1980 en komt daarna bijna elk Ad Limina bezoek van de Nederlandse bisschoppen naar Rome aan de orde. Maar daarmee is de discussie niet verstomd. Door de oprichting van de Vereniging voor Pastoraal Werkenden werd een platform gecreëerd waarin priesters, diakens en pastoraal werkers zich verenigden en er een vereniging ontstond, die hun belangen kon behartigen. In deze VPW, waarin zeker in het begin veel ex-seminaristen aansluiting bij zochten, woedt van begin af aan een ambtsdiscussie, mede ingegeven door de ex-seminaristen. Een gewijd ambt zonder

celibaatsverplichting. Bovendien zoekt de VPW naar een status, een plaats voor de pastoraal werker in het kerkelijk verband.

Vreemd is het te constateren dat - na Vaticanum II (1962-1965) en het Pastoraal Concilie in Noordwijkerhout (1968-1970) met als uitkomst dat het Pastoraal Concilie zich uitsprak tegen de celibaatsverplichting – het tot 1989 duurt alvorens enkele bisschoppen met een brief komen, waarin zij trachten duidelijkheid te scheppen over de positie van de pastoraal werker. Vijfentwintig jaar na Vaticanum II is dit in de Nederlandse Kerkprovincie een eerste poging te komen tot een beleid aangaande de pastoraal werker.

Door afname van het priestertal is het niet meer mogelijk om in elke parochie elk weekend Eucharistie te vieren. Leken (vrijwilligers) en pastoraal werkers (beroepskrachten) gaan in de zondagse diensten voor. De bisschoppen staan dit met een beroep op “noodzaak en nut van de kerk het eisen” in de Nederlandse kerkprovincie toe. Maar een bijkomend verschijnsel lijkt te zijn, dat de gelovigen genoeg nemen met Woord- en Communievieringen. Het verschil tussen Woord- en Communievieringen en Eucharistie, wat toch een sacrament is, lijkt te vervagen.

Het vervagen van het sacrale karakter van de kerk en het gewijde priesterambt bij de leken gelovigen is m.i. het grootste struikelblok in de discussie rond de pastoraal werker. Dit wordt in Nederland nog mede ingegeven door de uitkomsten van het Pastoraal Concilie, die zo lijkt het, nog niet vergeten zijn.

In de maatschappij is de ontwikkeling waar te nemen van het afnemend gezag voor de overheid. Mensen willen alles zelf uitzoeken en bepalen en accepteren geen inmenging in hun privé-aangelegenheden van buitenaf. Ze laten zich niet meer de wet voorschrijven. Parallel hieraan neemt ook het gezag voor de kerkelijke leiders af. Daarbij komt nog, denk ik, dat de Nederlandse gelovigen zelf hun kerk willen inrichten en niet afhankelijk willen zijn van een aangestelde voorganger, laat staan zich de wet laten voorschrijven door Rome. Voorwaar, het is geen eenvoudige taak voor diezelfde kerkelijke leiding om de gelovigen steeds de juiste bedoelingen van hun beslissingen uit te leggen, zoals ze genomen worden (daarbij zou het niet mogen uitmaken of je het met deze beslissing eens bent of niet).

Vijfendertig jaar na Vaticanum II ligt er eindelijk een beleidsnota over de pastoraal werker. Is daarmee het pleit beslecht? Me dunkt, neen. Er volgt een ontwikkeling waarin het gewijde ambt veilig wordt gesteld. Het wordt ook weer zichtbaar. Priesters gingen weer de witte priesterboord dragen. Gesterkt door een reeks bisschoppenbenoeringen vanuit Rome wordt getracht de liberale kerk van Nederland terug te brengen in het Romeinse gareel. Maar de pastoraal werkenden zijn niet meer weg te denken uit het pastoraat. Het “**tijdelijke**” van deze functie lijkt een **permanente** te worden. En nog steeds lijkt er geen goede afbakening te zijn van de functie en ambt van pastoraal werkenden. Nu, 43 jaar na Vaticanum II, is de discussie over de plaats van de pastoraal werkenden in de kerkelijke hiërarchie niet verstomd.

Een manier om die status te bepalen is te onderzoeken wat pastoraal werkers NIET mogen doen. Daar zijn ze al die jaren door alle bisschoppenconferenties op gewezen. De scheiding tussen het gemeenschappelijk priesterschap en het gewijde ambt wordt door de Kerk iedere keer benadrukt.

In het volgende hoofdstuk wordt nader ingegaan op de theologische en ecclesiologische aspecten van de pastoraal werker.

Hoofdstuk 2: pastoraal werker vanuit theologisch en ecclesiologisch oogpunt bekeken

§2.1 inleiding

In het vorige hoofdstuk kwamen we tegen, dat in de kerkelijke documenten die over leken gaan, het onderscheid tussen het gemeenschappelijk priesterschap en het gewijde ambt wordt benadrukt en dat het erop lijkt dat het gewijde ambt “veilig” wordt gesteld.

De leek, en in ons geval de pastoraal werk(st)er, wordt geplaatst tegenover het gewijde ambt.

In dit hoofdstuk gaan we de theologische, ecclesiologische en canoniek rechtelijke aspecten nader beschouwen. Ik realiseer mij terdege, dat diep ingaan op deze aspecten al een scriptie op zich is, gezien ook de hoeveelheid kerkelijke documenten die er geschreven zijn met de kijk op ambt en functies vanuit deze aspecten. Daarnaast is het noodzakelijk nader op de begrippen ambt, taak en bediening in te gaan.

We hebben in hoofdstuk 1 gezien, dat in de laatste veertig jaar leken ambten, taken en bedieningen in de kerk op zich hebben genomen of daartoe zijn aangesteld.

Met de ontwikkeling dat pastoraal werker soms de feitelijke leider van een parochie is, lijkt het theologisch onderscheid tussen gewijde ambt en lekenambtsdragers aan het vervagen. Deze vervaging baart de kerkelijke leiding grote zorgen. Die bezorgdheid is terug te vinden in de *Instructie* uit 1997. In deze instructie wordt aan de ambten van leken een juridisch kader gehangen, vooral met het doel om misbruiken en grensvervaging tussen het gewijde ambt en de medewerking van lekenangelovigen te voorkomen.

Zo loopt een ontwikkeling die begon met de poging de lekenangelovigen in de geloofsgemeenschap ruimte te geven uit op uitspraken die de eigenheid van het gewijde priesterlijke ambt veilig stellen door leken hun plaats te wijzen.

In de kerkelijke documenten worden termen gebruikt als complementair en suppletie, nut en noodzaak. In dit hoofdstuk zullen we nader ingaan op deze termen om zo duidelijkheid te verkrijgen wat deze termen betekenen voor de pastoraal werker en waar de Kerk de pastoraal werker plaatst.

We beginnen nu ons onderzoek naar het onderscheid tussen het gemeenschappelijk priesterschap en het ambtelijk priesterschap.

§2.2 het gemeenschappelijk en het ambtelijk priesterschap

§2.2.1 het gemeenschappelijk priesterschap

Tijdens Vaticanum II vindt er een verschuiving plaats van man Gods naar volk Gods.

Krachtens het doopsel en vormsel hebben **alle** christenen deel aan het profetische, priesterlijke en koninklijke ambt van Jezus Christus. Vaticanum II spreekt over het “gemeenschappelijke priesterschap van alle gelovigen”. Alle christenen hebben een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de drie kerntaken die de Heer aan de Kerk heeft meegegeven, te weten getuigenis, liturgie en diaconie. Met opzet wordt in LG eerst gesproken over het mysterie van de Kerk en Kerk als volk van God alvorens wordt ingegaan op de hiërarchie. In plaats van de verschillen en ongelijkheden staan dus het verbindende en gemeenschappelijke voorop.

Door eerst over het gemeenschappelijke te spreken worden de leken niet zozeer als objecten maar primair als subjecten van kerkelijk handelen beschouwd. Het volk Gods omvat de leken én de ambtsdragers. De Kerk heeft niet slechts een boodschap **aan** gelovigen; de Kerk is gemeenschap **van** gelovigen, zodat als structuurprincipe opnieuw de gelijkheid in waardigheid en werkzaamheid kan gelden.

Vanuit deze gemeenschappelijkheid wordt vervolgens de band aangegeven tussen de diverse geledingen in de kerk. In LG 10 lezen we dat het gemeenschappelijke en ambtelijk priesterschap op elkaar zijn aangewezen, omdat elk “op zijn bijzondere wijze” deel heeft aan het éne priesterschap van Christus. Tegelijk wordt in een bijzin gezegd dat beide “in wezen” ook van elkaar verschillen. Wil het verschil inderdaad een onderscheid aangeven en geen scheiding, dan moet het gezocht worden in relatie tot het gemeenschappelijke. Niet in de zin dat het gewijde ambt méér is van hetzelfde, maar dat het iets eigens heeft: het is de *dienst* aan het geloven van anderen. Zo zijn geestelijken en leken wel gelijk, maar niet hetzelfde: de eersten zijn aangesteld *voor* de laatsten en niet allereerst erboven.

Opvallend is hoe Vaticanum II de identiteit van het ambt dus niet alleen gezocht heeft in het priesterlijke (sacerdotale) karakter maar ook in de dienstbaarheid ervan (ministeriële). Dat kan ook bijna niet anders in een ecclesiologie waarin gemeenschappelijk priesterschap centraler werd. Dat wil niet zeggen, dat het bijzondere ambt niet als sacrament zou worden gezien. Maar als het gewijde ambt sacramenteel genoemd wordt, dan niet **ondanks** maar **dankzij** de bijzondere dienstbaarheid aan het godsvolk. En het wil ook niet zeggen dat het sacramentele ambt geen priesterlijke taken zou hebben, maar er worden wel andere taken omheen gezet: dienst van het woord (profetische functie), dienst van de heiliging (priesterlijke functie), dienst van de leiding (koninklijke functie).

Omdat alle gelovigen op grond van de doop delen in de profetische, priesterlijke en koninklijke functies van Christus kunnen leken dan ook in aanleg delen in de kerkelijke functies van geloofsbemiddeling (vieren en verkondigen) en van leiding (besturen).

§2.2.2 het ambtelijk priesterschap

Beschouwen we eerst de kenmerken van het ambtelijk priesterschap (ambtstheologie) tot Vaticanum II:

Op de eerste plaats wordt het gewijde ambt begrepen als een bevoegdheid die zich vooral manifesteert in het spreken van de consecratiewoorden in de eucharistie en het geven van absolutie in het boetesacrament. De eucharistie is een sacrament en het is daarom dat de Kerk heel veel belang hecht aan de (wekelijkse) viering van de eucharistie. Aan dit sacrament kunnen veel gelovigen deelnemen. (in tegenstelling tot de eucharistie is een Woord- en communievieringen wel een viering, maar geen sacramentele viering).

Op de tweede plaats wordt de ontvangen bevoegdheid door de ambtsdrager uitgeoefend in de persoon van of namens Christus (in persona Christi, zie ook onder “de theologie van de kerkelijke ambten en bedieningen”).

Op de derde plaats is er het scherpe onderscheid tussen clerus en leek. Deze is niet uit de lucht komen vallen, maar ontstaan uit een proces waarin bepaalde functies en taken binnen een gemeenschap aan een bepaalde groep, door een aparte levenstaat zich onderscheidende groep (clerus) worden voorbehouden en in een bepaalde volgorde ten opzichte van elkaar worden geplaatst die men stapsgewijs en carrièrematig doorloopt tot aan de laatste (en dus hoogste) trede, het bisschopsambt.

Op de vierde plaats wordt de bevoegdheid van de ambtsdrager op de eerste plaats als priesterlijk (sacerdotaal) getypeerd en daarmee vooral op de (sacramentele) eredienst

betrokken. De andere taken, de verkondigende (profetische) en leidinggevende (koninklijk) gaan hierachter schuil.

Gratianus⁵³ kwam al in de middeleeuwen tot de conclusie dat er in de kerk twee soorten christenen zijn, clerici (dat zijn degenen die zijn vrijgemaakt voor de dienst aan God en toegewijd aan beschouwing en gebed en zich niet inlaten met tijdelijke zaken) en de leken (zij mogen goederen bezitten, mogen trouwen en bewerken het land). De verhoudingen binnen de geloofsgemeenschap en de daaraan beantwoordende ecclesiologie zijn historisch zwaar belast door deze tweedeling tussen clerus en leken.

Het lijkt er sterk op dat zowel door Gratianus als in de ambts-theologie vóór Vaticanum II de leek wordt afgeschilderd als onmondig en onbevoegd als het gaat om geloofszaken. Dat mag dan in de tijd van toen hebben gegolden, tegenwoordig gaat dat niet meer op. De leek is vandaag de dag mondig geworden, heeft een eigen mening. Hij wil graag zelf bepalen hoe of wat te geloven en is waarschijnlijk ook beter opgeleid dan de leken in de tijd van Gratianus.

We beschouwen nu de theologie van de kerkelijke ambten en bedieningen na Vaticanum II⁵⁴

Dit doen we aan de hand van de volgende kenmerken van het gewijde ambt:

- a) Het belang van het sacrament van de wijding
- b) Het ambt als representatie van Christus
- c) Het ambt als representatie van de Kerk
- d) 'Ongehuwd omwille van het Rijk der hemelen' (Mt 19,12).

Het belang van het sacrament van de wijding

Jezus richtte zich bij de verkondiging tot het gehele Volk van Israël. Er staat ook dat hij uit de grote groep volgelingen 12 personen uitkoos en nodigde hen uit om Hem op bijzondere wijze na te volgen. Ze werden geroepen om alles achter zich te laten. De kerkelijke traditie is op grond van deze schriftteksten tot de overtuiging gekomen, dat Jezus behalve de algemene roeping van allen (gemeenschappelijk) ook een bijzondere roeping van een kleine groep heeft gewild. De leer van het gemeenschappelijk priesterschap van alle gedoopten en van het bijzondere priesterschap van de gewijde ambtsdragers is hierop gebaseerd.

Door het sacrament van de wijding komt de ambtsdrager in bijzondere relatie te staan tot Christus, die hij wil navolgen en in een bijzondere relatie tot de kerkgemeenschap, waartoe hij behoort.

Het ambt als representatie van Christus

Vaticanum II leert: het gemeenschappelijke priesterschap van alle gelovigen en het ambtelijk of hiërarchisch priesterschap zijn weliswaar in wezen en niet slechts in graad van elkaar verschillend. Ze zijn op elkaar aangewezen.

Het wezenlijk verschil heeft betrekking op een bijzondere wijze van deelname aan het ambt van Christus als profeet, priester en herder.

Het ambt behoort wezenlijk tot de sacramentele heilswerkelijkheid. In de officiële handelingen handelt de ambtsdrager niet op persoonlijke titel, maar in persona Christi capitis, dat wil zeggen in de persoon van Christus die het hoofd van de Kerk is.

⁵³ Gratianus was een middeleeuwse monnik, auteur van een belangrijke rechtsverzameling, genoemd Decretum Gratiani

⁵⁴ C.T.M. van Vliet, *Kerk met twee ogen, een katholieke ecclesiologie*, 2002 Kok Kampen, blz. 124-150

Het ambt als representatie van de Kerk

Het ambt dient behalve op christologische wijze ook op ecclesiaal-pneumatologische wijze gefundeerd te worden. Het ambt is niet alleen representatie van Christus, maar ook representatie van de Kerk. De sacramenten die de priester toedient zijn niet alleen sacramenten van Christus, maar ook vieringen van de gemeenschap. Hij representeert de Kerk voor God en voor de wereld.

De scheiding van gemeenschappelijk en ambtelijk priesterschap waarover LG 10 spreekt is niet primair juridisch, maar van sacramenteel-theologisch van aard.

'Ongehuwd omwille van het Rijk der hemelen' (Mt 19,12).

In de Latijns katholieke Kerk worden slechts tot de priesterwijding toegelaten, zij die man zijn, een degelijke opleiding hebben en ongehuwd zijn.

Dat de Kerk celibaat en wijding niet per se noodzakelijk acht, blijkt uit het feit dat sinds Vaticanum II permanent diakens gehuwde mannen mogen zijn. Vaticanum II heeft de celibaatsverplichting voor priesters wel opnieuw goedgekeurd en bekrachtigd.

Wat in deze theologie opvalt, is, dat het uitgangspunt het gemeenschappelijk priesterschap van alle gelovigen is, met andere woorden de ambtelijk priester wordt niet als iets apart (naast de leken gelovigen) gezien, maar als een bijzondere dienst **binnen** die gemeenschappelijkheid.

Celibaat

Een ruime meerderheid van de Nederlandse kerk spreekt zich uit voor een sterke inschakeling van gehuwden in alle vormen van de kerkelijke dienst. Het Pastoraal Concilie (1968-1970) heeft zich in de eerste zitting in die richting uitgesproken. De pogingen van het Tweede Vaticaanse Concilie en van de Encycliek *Sacerdotalis Celibatus* om een wettelijke binding van ambt en ongehuwde levenstaat te verdedigen, moeten als volstrekt onvoldoende worden gekenmerkt⁵⁵.

Pas in latere documenten spreken de Nederlandse bisschoppen zich uit voor het behoud van het verplichte celibaat bij priesterwijdingen. Zie hiervoor de bisschoppelijke brief *In Christus' Naam* uit 1992.

Het Pastoraal Concilie was dus tegen de celibaatsverplichting. Men kon zich niet geheel vinden in de leer van de katholieke Kerk. In de Nederlandse kerkprovincie leek het er dan ook op, dat de celibaatsverplichting zou vervallen en dat dus het ambt open zou komen voor gehuwden en ongehuwden, mannen en vrouwen. De verwachting was dat dit op korte termijn zou plaatsvinden, waardoor velen van het seminarie niet kozen voor een celibatair priesterschap. Veel "potentials" verlieten zo de collegebanken en leken voor de Kerk verloren te zijn. Echter, voor hen werd een plaats in de kerkgemeenschap gevonden.

Dit dispuut leidde tot de bijzondere bisschoppensynode van 1980. Hier schaarden de bisschoppen zich weer achter Rome.

⁵⁵ ontwerp-rapport "naar een vruchtbaar en vernieuwd functioneren van de ambtsbediening", blz. 70

Ten aanzien van het celibaat schreef het bisschoppencollege in de bisschoppelijke brief *In Christus'Naam*⁵⁶:

Natuurlijk, de navolging van Jezus mag niet herleid worden tot het ongehuwd zij omwille van het Koninkrijk Gods. Evenmin behoort de norm van het priestercelibaat, die door de kerkelijke leiding in principe gewijzigd kan worden, tot de grondstructuur van de kerk, zoals blijkt uit de Schrift en de traditie van met name de oosterse kerk.

(...)

Door het priestercelibaat blijft dit teken (van liefde) ook in de ambtelijke structuur van de kerk zichtbaar aanwezig en getuigd de kerk van haar geloof in het alles overstijgende Rijk Gods, een gemeenschap van universele broederschap en zusterschap

We lezen hierin twee dingen: het celibaat kan in principe gewijzigd worden door de kerkelijke leiding. Het lijkt erop dat de Nederlandse bisschoppen de deur niet helemaal willen dichttimmeren ten aanzien van het celibaat.

Als dus door toedoen van de kerkelijke leiding het celibaat te wijzigen was, dan hadden de deelnemers aan het Pastoraal Concilie (1968) een punt, het verplichte celibaat was te veranderen. Aan de andere kant lezen we in de bisschoppelijke brief (1992, 24 jaar na het Pastoraal Concilie) dat het teken van liefde door het celibaat in de ambtelijke structuur zichtbaar is.

Wel is een direct gevolg van het ambtelijke priesterschap, dat er een structuur is ontstaan (en daarmee ook een hiërarchie) in de kerkopbouw.

§2.3 lekengelovigen

Nu we theologisch en ecclesiologisch de betekenis van het gemeenschappelijk en ambtelijk priesterschap hebben onderzocht, gaan we onderzoeken wat de consequenties zijn van deze uitkomsten voor de lekengelovigen.

We kunnen constateren dat het ambtelijk priesterschap (gewijde ambt), behalve noodzakelijk voor de structuur van de kerk, ook sacramenteel van aard is. Dat betekent dat er zonder het gewijde ambt geen sacramenten mogelijk zijn. Omdat de Kerk een sacramentele Kerk is, is een Kerk zonder sacramenten ondenkbaar, zo niet onmogelijk.

Het is dus voor de Kerk noodzakelijk om gewijde bedienaren te hebben en te houden om zo het sacramentele van de Kerk in stand te kunnen houden. Andere taken dan de sacramentele kunnen door lekengelovigen gedaan worden.

Ik denk dat we kunnen constateren, samen met Gratianus, dat er - ondanks dat Vaticanum II dit misschien niet zo bedoeld heeft⁵⁷ - een (onbedoelde?) tweedeling is binnen de geloofsgemeenschap, namelijk de clerus (ambtelijk priesterschap) en de lekengelovigen (gemeenschappelijk priesterschap).

Als we spreken over de lekengelovige, over wie spreken we dan? Wie is de lekengelovige? LG 31 (uit 1964) geeft de volgende definitie:

Onder de naam leken verstaan wij hier alle christengelovigen buiten de leden van het wijdingspriesterschap en van de door de Kerk erkende religieuze staat; de christengelovigen namelijk die, door het doopsel in Christus ingelijfd, tot volk van God zijn geconstitueerd en op hun wijze deelhebben aan de priesterlijke, profetische en koninklijke taak van Christus en dientengevolge voor hun deel de zending van het hele christenvolk uitoefenen in de kerk en in de wereld

⁵⁶ Citaten uit hoofdstuk 3, paragraaf 3.2 (blz. 28 en 29)

⁵⁷ maar het wordt wel in de officiële documenten benadrukt.

Vele jaren later, in 1983, wordt de lekenengelovige of christengelovige ook in het Kerkelijk Wetboek omschreven. In can. 204 § 1 lezen we:

Christengelovigen zijn zij die, door het doopsel in Christus ingelijfd, tot volk van God gemaakt, en aldus aan de priesterlijke, profetische en koninklijke taak van Christus op hun wijze deelachtig, ieder volgens zijn eigen plaats, geroepen worden de zending uit te voeren die God aan de Kerk ter vervulling in de wereld toevertrouwd heeft.

Merk de grote overkomst op!

In de aangehaalde definities van christengelovigen komen we ook het woord “zending” tegen. Niet alleen gewijde dienaren krijgen een zending, ook lekenengelovigen hebben volgens deze definities een zending.

LG leert dat aan leken een seculiere karaktertrek bijzonder eigen is, waarmee wordt bedoeld dat zij leven in de samenleving en allereerst hier hun christelijke zending dienen waar te maken (LG 31). Deze seculiere karaktertrek brengt een wezenlijke dimensie van de Kerk tot uitdrukking. De Kerk is wezenlijk Kerk in de wereld en voor de wereld. Hier dient het Rijk Gods gestalte te krijgen. Niet de ambten staan centraal in de Kerk, maar de gemeenschappelijke zending van alle gelovigen ten opzichte van de samenleving dient in het centrum van de aandacht te staan.

Het eigene van de leek in bovengenoemde omschrijvingen is niet de humanisering van de wereld als zodanig, maar de ordening van de “tijdelijke aangelegenheden” op het heersen van God. Het is dan ook een theologische en ecclesiologische plaatsbepaling van de leek.

Tegenwoordig zetten vrijwilligers zich in op de terreinen catechese, liturgie, gemeenschapsopbouw en diaconie. De genoemde activiteiten van leken in de samenleving en in de geloofsgemeenschap vormen een deelname van hen aan de heilszending van de kerk. Van dit apostolaat waartoe alle gelovigen geroepen zijn onderscheidt LG 33 de mogelijkheid dat “leken geroepen worden om meer onmiddellijk met de hiërarchie mee te werken” en “om in bepaalde kerkelijke functies, met het oog op geestelijk nut, door de hiërarchie te worden aangesteld”. Het gaat hierbij niet meer om de zending van alle leken, maar om de taken die sommigen toekomen. Deze worden niet op persoonlijke titel verricht, maar hebben een bijzondere band met de hiërarchie tot gevolg en veronderstellen daarom behalve doopsel en vormsel een kerkelijk mandaat. Een speciale plaats hebben die lekenengelovigen, die beroepsmatig werkzaam zijn in dienst van de kerkgemeenschap. We kennen ze als pastoraal werker⁵⁸.

We hebben in hoofdstuk 1 gezien, dat in het begin de functie pastoraal werker omstreden was⁵⁹. Er waren twee uiteenlopende benaderingen voor de functie, namelijk de kerkelijke status en functie:

1. kerkelijke status als uitgangspunt: de pastoraal werker is een persoon die gedoopt, gevormd en eventueel gehuwd is. Hij of zij heeft niet het sacrament van de wijding ontvangen en is dus leek (gemeenschappelijk priesterschap).

⁵⁸ C.T.M. van Vliet geeft als definitie van de pastoraal werker in zijn boek “Kerk met twee ogen”: *De pastoraal werk(st)er is een leek die op basis van doopsel en vormsel en krachtens een bisschoppelijke zending vanuit zijn (haar) deskundigheid en gevoed door zijn (haar) spiritualiteit een specifieke bijdrage levert aan de zending van de Kerk in de samenleving, d.w.z. aan de drie kerntaken van de kerk: de catechese, de liturgie en de diaconie*

⁵⁹ Omstreden in die zin, er was geen beleid en ook het ambt was niet geregeld. Wat waren nu de taken, functie en bevoegdheden van de pastoraal werker? Men kon bij wijze van spreken handelen naar eigen inzicht. Het priesterambt was het enige voorbeeld dat de pastoraal werkers hadden. Dus is het niet vreemd dat de werkzaamheden van de pastoraal werker overeenkomen met die van het gewijde ambt. Pas in 1989 trachtten de Nederlandse bisschoppen duidelijkheid te verschaffen (zie ook hoofdstuk 1 paragraaf 1.5)

2. functie als uitgangspunt: er wordt verder gekeken naar de opleiding en werkzaamheden van de pastoraal werker en die vertoont veel overeenkomst met die van de priester (pastoraal werker lijkt op de pastor, maar is het niet!).

Om toch duidelijkheid te scheppen verschijnen er eind jaren 90 twee belangrijke kerkelijke documenten. Het zijn de Romeinse *Instructie over enige vragen betreffende de medewerking van de leken gelovigen aan het dienstwerk van de priester* (1997), waarin het kerkelijk wetboek inzake de leken gelovigen wordt geïnterpreteerd en nader verklaard en *Meewerken in het pastoraat* (1999) van de Nederlandse bisschoppen, die weer een vertaling is van de Instructie voor de Nederlandse kerkprovincie.

§2.4 taak, ambt en bediening

Een essentiële vraag die beantwoord moet worden is of pastoraal werker een ambt, een taak of een functie is. Saillant detail in deze is, dat de bisschoppen in hun beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* het woord ambt voor pastoraal werkers vermijden. We kunnen in de beleidsnota lezen “pastoraal werkers hebben (...) een eigen functie”⁶⁰.

Nu kan er verwarring ontstaan, want eerder in de beleidsnota was te lezen dat er sprake is van een ambt. De bisschoppen hebben in hun beleidsnota m.i. een onderscheid willen aanbrengen tussen het ambt van de pastoraal werker en het gewijde ambt. Ze schrijven hierover in de beleidsnota:

ze (de pastoraal werkers) vervullen namelijk een kerkelijk officium in de zin van canon 145 en ontleen hun bevoegdheid aan de zending door de bisschop. Hun pastoraal handelen heeft een kerkambtelijk karakter. Om verwarring te vermijden gebruiken wij in ons spreken over pastoraal werk(st)ers doorgaans ‘functie’ of ‘taken’.⁶¹

De bisschoppen willen een onderscheid aanbrengen tussen de pastoraal werker en het gewijde ambt, door bij de eerste te spreken over “functie” en bij de tweede over “ambt”, wat overeenkomt met het theologisch taalgebruik waarin het woord “ambt” gekoppeld is aan de gewijde bedienaar. Maar de bisschoppen erkennen wel dat pastoraal werker een ambt is.

Als we over ambt spreken, waarover hebben we het dan? Wat is een ambt?

Volgens het woordenboek der Nederlandse Taal, de Dikke van Dale, is een ambt een openbare betrekking, van overheidswege of kerkelijk. In het theologisch taalgebruik is een ambt het dienstwerk van de gewijde bedienaar en in het canonieke recht heeft een ambt functionele betrekkingen.

In het ontwerp-rapport “naar een vruchtbaar en vernieuwd functioneren van de ambtsbediening” vinden we op blz. 29 een omschrijving van een ambt:

het ambt bestaat in een door de christelijke gemeenschap officieel verleende opdracht en volmacht om die gemeenschap op basis van het evangelie voor te gaan in de zingeving van het leven en het inspireren van al haar activiteiten in deze wereld.

In het zelfde ontwerp-rapport lezen we ook dat een ambt:

- dienstbaar moet zijn;
- een dienst betrekking hebbend op het evangelie is;
- wordt gekarakteriseerd door een aanstelling.

⁶⁰ Kerkelijke documenten (1991) 1, blz. 20 : Meewerken in het pastoraat, par. 5.1.

⁶¹ Kerkelijke documenten (1991) 1, blz. 14 : Meewerken in het pastoraat, Onder de naam van een functie

In par. 2.2 is gesteld dat het gewijde ambt structuur geeft aan de Kerk. Je kunt er dan ook niet om heen dat de structuur en ambtsdragers voor een groot deel het gezicht van de Kerk bepalen. Bovendien zijn met het ambt bevoegdheden gemoeid en is de gang van zaken in een Kerk mede afhankelijk van de vraag bij wie bepaalde bevoegdheden berusten. En indien ergens, dan is hier ook de factor macht in het geding. En die macht, zoals in hoofdstuk 1 al duidelijk werd, wordt vooral ten faveure van het gewijde ambt gevoerd.

Het ambtsbegrip wordt gekoppeld aan de gewijde priester, gesteld **tegenover** en **in** dienst van het gemeenschappelijk priesterschap. Het begrip ambt dat fundamenteel aan de persoon van Christus en Zijn zending is gekoppeld, gaat als zodanig vooraf aan en vormt het uitgangspunt voor het genoemd ambtsbegrip. Dit ambt van Christus wordt op Vaticanum II uitgewerkt als het priesterlijk, profetisch en koninklijk ambt (muneri Christi), waaraan alle gelovigen krachtens hun doopsel deelhebben en al naargelang hun eigen wijze daar invulling aan geven. Dat betekent dat er kerkelijk ambten zijn, waarvoor men niet gewijd hoeft te zijn en die door leken vervuld kunnen worden.

We doen er goed aan de term ambt te reserveren voor functies waarvoor men in de kerk kan worden aangesteld en/of een zending kan krijgen. In het Latijn spreken we dan over officium, dat kerkelijk ambt aanduidt, of daarvoor nu een wijding vereist is of niet.

In CIC can. 145, § 1 kunnen we lezen:

Een kerkelijk ambt is elke taak krachtens hetzij goddelijke hetzij kerkelijke ordening duurzaam ingesteld, uit te oefenen tot een geestelijk doel.

En in § 2:

De plichten en rechten eigen aan de afzonderlijke kerkelijke ambten, worden bepaald hetzij door het recht zelf waardoor het ambt ingesteld wordt, hetzij door het decreet van de bevoegde overheid waardoor het terzelfdertijd ingesteld en toegewezen wordt.

Een kerkelijk ambt concretiseert een functie met een publiek en openbaar karakter, die duurzaam binnen de geloofsgemeenschap wordt vervuld. Het heeft een officieel en publiek karakter en wordt in naam van de Kerk uitgeoefend. Een ambt staat los van de persoon. Er worden geschikte en bekwame personen voor het ambt benoemd.

“Taak” in can. 145 verwijst naar de profetische, priesterlijke en koninklijke taak van Christus (muneri Christi), waarin dus alle gelovigen krachtens hun doopsel in delen.

Belangrijk voor het bepalen of een kerkelijke taak voor de lekengelovige een ambt is, is de vraag of de taak complementair of supplementair is. Gaan we nader op beide begrippen in:

a. complementair

Het vernieuwde kerkelijk recht kent naast de ministeria (bedieningen) ook kerkelijke ambten. In beide gevallen gaat het om activiteiten die niet louter incidenteel zijn maar iets duurzaam hebben. De taken die zulke ambten met zich meebrengen kunnen zonder wijdings- of leidingsbevoegdheid worden uitgeoefend. Ze liggen op alle drie de terreinen van kerkelijke taken die men gewoonlijk onderscheidt: die van de verkondiging (profetisch), de heiliging (priesterlijk) en het bestuur (koninklijk). Krachtens de doop heeft iedere christen deel aan de drievoudige taak van Christus. Voor wat de verkondiging betreft moeten we denken aan de regeling volgens welke leken in bepaalde omstandigheden in een kerk of een gebedshuis kunnen worden toegelaten tot de prediking, zolang het niet om de homilie in de eucharistie

gaat⁶². Een heiligende taak oefenen zij uit wanneer zij bepaalde sacramentaliën bedienen⁶³. In een woord- en communiedienst oefenen leken beide taken tegelijk uit.

Het gaat hier steeds om echte kerkelijke ambten in die zin, dat zij die ze bekleden, hetzij gehuwd of ongehuwd, man of vrouw, deze in naam van de Kerk uitoefenen. Dat wil zeggen dat zij met hun ambtelijk handelen de Kerk committeren. De bisschop schept door zijn zendingsbrief het charisma niet⁶⁴, maar erkent het. Het gaat dus niet om een ambt dat van de gewijde bedieningen is afgeleid of afgesplitst. Men kan dus van echte complementariteit spreken⁶⁵.

b. supplementair (vervanging)

We hebben al opgemerkt dat aan leken verschillende functies en taken worden toevertrouwd waarvan wordt gezegd dat die eigenlijk aan het gewijde ambt toekomen. In zulke gevallen worden zij, althans in deze **taken**, door leken *vervangen*. Die worden daar dan toe gedelegeerd of gedeputeerd. Zo lezen we in het wetboek van 1983:

'Waar de nood van de Kerk dit wenselijk maakt, kunnen bij gebrek aan bedienaren ook leken, al zijn zij geen lector of acoliet, sommige van hun taken waarnemen (*supplere*), namelijk de bediening van het woord uitoefenen, in liturgische gebeden voorgaan, het doopsel toedienen en de heilige Communie uitreiken, volgens de voorschriften van het recht.'⁶⁶

Het gaat hier steeds om een nood die zich voordoet wanneer er niet voldoende priesters beschikbaar zijn⁶⁷.

Bij de term “suppletie”, plaatsen we nog de volgende opmerkingen.

1. men zal duidelijk moeten zeggen dat het hier om een vervanging *in taken* gaat.
2. men kan van suppletie eigenlijk alleen maar spreken, zolang men van mening is dat sommige taken uiteraard met de wijding (tot het presbyteraat) verbonden zijn.
3. Het spreken in termen van suppletie is nog om een derde reden problematisch; deze komt echter eerder voort uit bezorgdheid om de integriteit van het gewijde ambt. Men wekt namelijk de indruk dat het presbyteraat een geheel van taken is die kunnen worden waargenomen door personen die de presbyterwijding niet hebben ontvangen. Natuurlijk is er een ondergrens. Die ligt in het voorzitten van de eucharistische maaltijd (consecratie) en in de bediening van het sacrament van de verzoening (absolutie).

Er zijn ambten die wijding vereisen, maar ambt valt niet samen met wijding. Theologisch zou het beter zijn te spreken van diensten of bedieningen, omdat dit woord uit zichzelf aangeeft vanuit welke gezindheid een functie moet worden uitgeoefend in de kerk van Christus (dienstbaar). In het Latijn spreken we dan van ministerium. Ook bedieningen (ministeria) kunnen, net als ambten, worden onderscheiden in welke waarvoor men gewijd en niet-gewijd moet zijn.

Het huidige kerkelijke rechtboek (Codex) kent geen typering voor het begrip bediening. Bediening is wel met het kerkelijk ambt verwant. In de Codex wordt met bediening met name het geheel van taken en bevoegdheden van de gewijde bedienaar bedoeld met een bijzonder accent op de liturgie. Bedieningen wordt ook gebruikt voor ambten en taken die gelovigen

⁶² CIC can.766

⁶³ CIC can.1168

⁶⁴ Voor charisma, zie Ton van Eijk, *Teken van aanwezigheid, een katholieke ecclesiologie in oecumenisch perspectief*, 2000 Meinema, Zoetermeer, blz. 279-282

⁶⁵ Onduidelijk is of men dat ook van de bestuurlijke bevoegdheid kan zeggen

⁶⁶ CIC can.230 § 3.

⁶⁷ De vervanging betreft blijkbaar niet alleen gewijde bedienaren; zo kan iemand lector zijn in de liturgie zonder ertoe aangesteld te zijn (CIC can.230 § 2).

krachtens het gemeenschappelijk priesterschap vervullen, wel gericht op de liturgie (en dan vooral delen uit de liturgie, denk aan lector en acoliet). Hier kan verwarring ontstaan met betrekking tot de pastoraal werker, die immers ook delen in de liturgie of de gehele liturgie voor zijn rekening neemt, maar toch geen “bediening” uitoefent.

We moeten ons hierbij wel realiseren dat sinds 1979 Rome er uitdrukkelijk voor heeft gekozen het aantal bedieningen beperkt te houden

§2.5 meewerken in het pastoraat

Het is niet verwonderlijk dat de - na het nieuwe wetboek - verschenen Romeinse documenten als *CL* uit 1988 en de *Instructie* van 1997 proberen het gewijde ambt veilig te stellen. Zo stipuleert eerstgenoemde tekst dat de taak die een leek bij wijze van suppletie uitoefent van haar of hem nog geen pastor maakt. Er wordt gewezen op het onderscheid tussen de sacramentele wijding en een taak: alleen de eerste is constitutief voor de bediening. De taak kan dus ook worden uitgeoefend op grond van het feit dat men gedoopt en gevormd is.

De Romeinse *Instructie over enige vragen betreffende de medewerking van de leken gelovigen aan het dienstwerk van de priester* behandelt een viertal theologische principes:

1. het gemeenschappelijk en het ambtelijk priesterschap
2. eenheid en verscheidenheid van de ambtelijke taken
3. onvervangbaarheid van het gewijde ambt
4. de medewerking van de niet-gewijde gelovigen aan het pastorale dienstwerk.

Volgens can. 228, §1 kunnen leken op basis van kerkelijke ambten bepaalde pastorale taken ten behoeve van de geloofsgemeenschap vervullen. Deze taken kunnen door het kerkelijk gezag als kerkelijk ambt worden ingericht. In de 13 artikelen van de *Instructie* wordt een juridisch kader gegeven om aan can. 228 invulling te geven. Vooral met het doel om misbruiken en grenserving tussen het gewijde ambt en de medewerking van leken gelovigen te voorkomen.

Dit gedeelte van de *Instructie* houdt weinig rekening met de specifieke deskundigheid van pastoraal werkers, die als leken een volledige theologische en pastorale opleiding hebben genoten.

De beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* is een reactie van de Nederlandse bisschoppenconferentie op de Vaticaanse *Instructie*. De nota neemt de functie en positie van pastoraal werker expliciet in overweging en formuleert een beleidskader, die op diocesaan niveau moet worden ingevuld. Zo sluit de beleidsnota ook aan op het herderlijk schrijven uit 1992 *In Christus' Naam* en dient de nota in samenhang met deze herderlijke brief te worden beschouwd.

Wat is het kerkbeeld dat ten grondslag ligt aan de beleidsnota? Het is dat van de Kerk als sacramentele communio.

Pastoraal werker was geen onbekend fenomeen, immers al in 1989 wijdden enkelen bisschoppen een brief gericht aan de medewerkers in het pastoraat (zie par. 1.5), maar de bisschoppen hebben in hun verlangen uitvoering te geven aan de Romeinse *Instructie* een theologisch en kerkrechtelijk verantwoord profiel van deze functie geschetst.

Het gaat om de vraag naar de typering van de pastoraal werker als kerkelijk ambt en kerkelijke bediening. In *Meewerken in het pastoraat* wordt - met een verwijzing naar can. 145 – overwogen, dat pastoraal werkers wel ten volle een kerkelijk ambt is, maar geen kerkelijke bediening (ministerium is niet van toepassing)⁶⁸.

⁶⁸ Kerkelijke documenten (1991) 1, blz. 14 : Meewerken in het pastoraat, Onder de naam van een functie

Dienovereenkomstig ziet de beleidsnota de eigen functie van de pastoraal werker “gericht op pastorale, diaconale en catechetische begeleiding van gelovigen”. Op deze terreinen is de functie begeleidend van aard. Op het gebied van liturgie en sacramentenbediening “voorzover⁶⁹ dat een eigen taak van de gewijde bedienaren is”, is de functie eerder “toeleidend en meewerkend”.

Zo is de functie van pastoraal werker complementair aan die van de priesters (en diakens) en wordt het gevaar van een parallelle clerus⁷⁰ afgewend en voorzover het om een complementaire functie gaat, is het een eigen niet-afgeleide functie (of zelfs een ambt in zin van officium).

Daarnaast kunnen aan deze functie **taken** worden verbonden die eigenlijk aan de gewijde bedienaar toekomen maar die, wanneer en voorzolang, die ontbreekt bij wijze van suppletie door de pastoraal werker kunnen worden waargenomen (het *supplere* van CIC can.230 §3).

Deze taken worden supplementair genoemd en zijn tijdelijk⁷¹, omdat de waarneming wordt opgeheven zodra er weer voldoende gewijde bedienaren zijn⁷².

De Nederlandse bisschoppen willen vooral een eigen complementair ambt ontwerpen waarvan de dragers tijdelijk bij wijze van suppletie taken kunnen waarnemen die eigenlijk aan gewijde ambtsdragers toekomen. Deze tijdelijke waarneming is overigens op veel plaatsen redelijk permanent geworden, zodat de tijdelijke waarneming of vervanging van duurzame aard wordt en de nood waarin zij wil voorzien door velen als de normale situatie wordt beschouwd. De pastorale zorg ligt bij de pastoraal werker, terwijl de priester, vaak meerdere parochies bedienend af en toe langskomt voor de eucharistie. Dit kan men ongewenst vinden, maar het is wel realiteit.

We kunnen na *Meewerken in het pastoraat* concluderen, dat de pastoraal werker een kerkelijk ambt bekleedt en wordt de inzet en het werk van de pastoraal werker met het oog op de publieke welzijn van de kerk erkend en als zodanig kerkrechtelijk geordend. De ordening als kerkelijk ambt betekent dat het duurzame karakter van dit dienstwerk wordt aanvaard, de pastoraal werker is aldus als kerkelijke functie ingekaderd.

In hoofdstuk 1 zagen we dat de VPW niet volledig achter deze beleidsnota ging staan. Na jaren lange strijd ligt er een document over de positie van de pastoraal werker. Misschien niet geheel bevredigend voor de leden van de VPW, maar toch... Er lijken openingen te liggen om vanuit deze documenten nog verder na te denken. Of daarmee ook een nieuwe ambtstheologie tot ontwikkeling komt - wat de VPW voorstaat - valt te betwijfelen. De erkenning dat pastoraal werker een ambt is, is een belangrijke erkenning. Immers een kerkelijk ambt voorziet ook in duurzaamheid en is onafhankelijk van de persoon. Wat begonnen was bij het Pastoraal Concilie in 1970, een andere kijk op de ambtstheologie, die kijk is in de Nederlandse kerkprovincie zeker nog niet uitgekristalliseerd. Die kijk is door de VPW overgenomen en nog steeds vinden zij, net als het Pastoraal Concilie toen, dat het gewijde ambt open moet staan voor gehuwden, mannen en vrouwen met een door de Kerk erkende opleiding.

De vraag is gerechtvaardigd of de Nederlandse kerkprovincie te progressief was of zijn tijd ver vooruit. Ten aanzien van de pastoraal werker lijkt zijn positie binnen de kerkelijke

⁶⁹ Voorzover geeft aan dat de pastoraal werker ook eigen liturgische taken heeft, maar de functie als zodanig is niet sacerdotiaal ingevuld en niet op de eerste plaats op cultus en het heiligdom betrokken.

⁷⁰ uitdrukking afkomstig uit het slotdocument van de Bijzondere Bisschoppensynode uit 1980.

⁷¹ In CIC can. 230 §3 wordt overigens niet gesproken over tijdelijkheid, maar over de “nood van de Kerk”.

⁷² Kerkelijke documenten (1991) 1, blz. 20 : Meewerken in het pastoraat, par. 5.1

structuur nog steeds niet geheel duidelijk. Als het aan de VPW ligt, is deze beleidsnota zeker nog niet de laatste.

Sommige dingen zijn ook nauwelijks zichtbaar te maken: hoe moet men voorkomen dat de pastoraal werker die “de eerst aanspreekbare” is, voor de leider van de gemeenschap wordt aangezien en niet de priester van elders die eindverantwoordelijke is? Op het niveau van de parochie zal een pastoraal werker er grote moeite mee hebben niet de indruk te wekken dat hij een parallelle clerus is.

§2.6 samenvatting en conclusies hoofdstuk 2

De ontwikkelingen die zich de laatste vijftientig jaar in ons land (en daarbuiten) hebben voorgedaan hebben het gewijde ambt en de pastoraal werker tegenover elkaar geplaatst. In de huidige situatie is eerder sprake van een competentiestrijd die het voorgangerschap in de (al dan niet sacramentele) liturgie tot inzet heeft. In de gegeven omstandigheden leidt die strijd ertoe dat gewijde bedienaren zich in hun identiteit bedreigd voelen en dat leken de indruk krijgen slechts tijdelijk de gaten te mogen vullen die er door het tekort aan priesters (presbyters) vallen. In deze context is dan de vraag steeds: wie kan en mag dit doen en op grond waarvan?

We hebben in dit hoofdstuk de volgende stappen gezet. We zijn ingegaan op de betekenis van het gemeenschappelijk priesterschap voor allen. Van daaruit hebben we het ambtelijk priesterschap in beschouwing genomen. Belangrijk is dat het ambtelijk priesterschap te maken heeft met wijding en dat het gewijde priesterschap sacramenteel van aard is, dat wil zeggen alleen via priesters kan een sacrament voltrokken worden. Hierbij moeten we wel de volgende kanttekening plaatsen:

1. huwelijksvoltrekking: bruid en bruidegom dienen elkaar het sacrament toe, de priester is de kerkelijke getuige;
2. dopen mag iedereen doen in geval van nood.. Bovendien kunnen pastoraal werkers doopverlof krijgen, waardoor ook zij een geldige sacrament van de doop kunnen toedienen.

We hebben daarnaast de lekengelovigen geplaatst en komen tot de conclusie dat het er op lijkt alsof er twee soorten christenen zijn: vanuit het gemeenschappelijk priesterschap is er het ambtelijk priesterschap en de lekengelovigen. Het ambtelijk priesterschap wordt losgeweekt van het gemeenschappelijk en dus van de lekengelovigen door de kerkelijke documenten. Het lijkt dan wel, dat we weer terug zijn in de periode van vóór Vaticanum II.

De pastoraal werker is kerkrechtelijk een lekengelovige en komt dus tegenover het gewijde ambt te staan, daar waar samenwerking geboden zou zijn. De pastoraal werker heeft nagenoeg dezelfde opleiding als een priester, maar ondervindt in zijn werk toch de nodige belemmeringen. Deze zijn vooral van sacramentele aard en dus direct de liturgie betreffend. De Kerk leert dat de eucharistie het hoogste sacrament is en voor alle gelovigen bereikbaar door het meevieren van de eucharistie. We kennen het probleem: niet overal is er elke week eucharistie mogelijk, omdat er niet voldoende priesters zijn. Dus verzorgen leken (en dus ook pastoraal werkers) de vieringen. Hoewel dit een ongewenste situatie lijkt voor de Kerk, immers de gelovigen moeten worden opgeroepen om eucharistie te vieren⁷³, zijn er ten aanzien van vieringen door leken wel de nodige voorschriften en documenten verschenen om deze vieringen mogelijk te maken en aan te geven wat in deze vieringen voor de Kerk toelaatbaar is.

⁷³ In artikel 7 van de Instructie lezen we dat viering door lekengelovigen de eucharistie niet vervangen. Aan de zondagsplicht wordt niet voldaan en gelovigen moeten zoveel mogelijk worden aangespoord en geholpen om de zondagsplicht na te komen

Terug naar de pastoraal werker: we hebben, mede door de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* kunnen constateren dat de bisschoppen een tweedeling in het takenveld hebben aangebracht. Een taakveld beslaat pastoraat, diaconaat en catechese en is complementair aan het gewijde ambt, met andere woorden hier heeft de pastoraal werker een eigen functie en is niet afhankelijk van het gewijde ambt. Om een en ander binnen de kerkelijke kaders te plaatsen is wel een zending van de bisschop noodzakelijk. De pastoraal werker valt dan onder de bisschoppelijke verantwoordelijkheid.

De documenten geven ook de ruimte om leken (en dus ook pastoraal werkers) taken te laten doen die behoren tot het gewijde ambt, maar bij gebrek aan deze dus door leken gedaan kunnen worden. We spreken dan van supplementair (vervanging). In CIC can. 230 §3 worden taken genoemd die door leken kunnen worden waargenomen. De documenten waarschuwen er steeds voor dat vervanging nog geen overname van het ambt is. Vervanging is tijdelijk, als er meer priesters zouden zijn, dan was van vervanging geen sprake (er is dan immers geen noodzaak meer). Supplementair wil namelijk zeggen: de functie wordt niet waargenomen, maar bepaalde taken die eigenlijk bij een andere functie behoren. Suppletie heeft betrekking op taken en niet op personen en hun functie.

De pastoraal werker werkt vaak samen in een pastoraal team, bestaande uit priester(s), diaken(s) en pastoraal werker(s). Deze verbanden worden steeds groter (veel parochies gaan samen) vanwege het oplopend priestertekort en omdat de pastoraal werker nu eenmaal geen leiding kan hebben over een parochie omdat hij niet gewijd is. Leiding over een parochie ligt volgens CIC can. 517 §1 bij de pastoor. En dan wordt een ander heikel punt aangeroerd: bij leiding horen bepaalde bevoegdheden en macht.

Door de wijding en de zending van de gewijde dienaar naar een parochie krijgt deze de leiding over een parochie, het hoort bij het ambt (pastoraal als bestuurlijk). Ook een pastoraal werker krijgt een zending, maar omdat angstvallig over functies wordt gesproken en niet over ambt heeft de pastoraal werker geen bestuursmacht.

Gewijd wordt zo tegenover niet-gewijd (leken) geplaatst, niet zozeer vanuit de gelovigen, maar vanuit het zelfverstaan van de Kerk. De Kerk kiest, hoewel ze in LG anders doet vermoeden door te beginnen met het hoofdstuk over het Volk van God vóór de hoofdstukken over hiërarchie, toch voor de (traditionele) hiërarchische verhoudingen (van voor Vaticanum II, MG). Met alle middelen die de Kerk heeft tracht zij het gewijde ambt veilig te stellen en gaat zij voorbij aan de ecclesiologische plaatsbepaling die zij de leek sinds Vaticanum II heeft gegeven. Voor de lekgelovigen is dit gevecht vooral merkbaar in de liturgie, in de samenkomst van de kerkgemeenschap, in het verschil tussen eucharistie en woord- en communievieringen. Terwijl, maar ik moet dat ook gelijk nuanceren, de gemiddelde kerkganger naar de kerk komt voor de liturgie en de communie en vooral voor een goede homilie/overweging.

Natuurlijk zijn er voorstanders die het priesterambt (en dus de priester) op een voetstuk plaatsen. Maar, en dat was de afsluiting van de vorige paragraaf, er zijn geluiden die de ambtstheologie ter discussie durven te stellen om daarna te komen tot een nieuwe ordening waarin de pastoraal werker wel een volledig ambt en de daarbij behorende bevoegdheden kan krijgen.

We hebben zeker in de Nederlandse kerkprovincie te maken met twee stromingen: een stroming die de pastoraal werker “ondergeschikt” maakt aan het gewijde ambt (de Kerk) en een stroming die de pastoraal werker plaatst naast het gewijde ambt, dus ook een pastoraal werker wil, die de sacramenten kan toedienen (de geloofsgemeenschap).

We mogen na dit hoofdstuk concluderen dat de plaatsbepaling van de pastoraal werker niet eenduidig vastligt en de discussie over de plaatsbepaling van de pastoraal werker in de Kerk nog zal voortduren. Is er wel een oplossing mogelijk? Wat zou moeten gebeuren? Moet er wel wat gebeuren, zitten degenen die vechten voor de positie van de pastoraal werkers niet fout? Is deze discussie niet de fout van de pastoraal werker vanwege hun halsstarrigheid de kerkelijke wetgeving te accepteren? Zoeken zij niet veeleer de confrontatie met Rome?

Vragen die we proberen in hoofdstuk 3 te beantwoorden, waarin we een toekomstvisie met betrekking tot het ambt van pastoraal werker proberen te ontwikkelen.

Hoofdstuk 3: pastoraal werker: toekomstbeeld

§3.1 inleiding

In de vorige hoofdstukken hebben we de geschiedkundige kant en de theologische, ecclesiologisch en canoniek rechtelijke aspecten van pastoraal werkers beschouwd.

In dit hoofdstuk onderzoeken we de functie van pastoraal werker anno 2008 en willen we proberen een toekomstbeeld te ontwikkelen, welke in hoofdstuk 4 verder uitgewerkt zal worden. Heeft de functie of het ambt van pastoraal werker (nog) toekomst?

De discussie over heden en toekomst wil ik aangaan door twee recent verschenen boekjes in deze discussie te betrekken. Enerzijds de brochure, welke door de Nederlandse Dominicanen is geschreven: *Kerk en Ambt, onderweg naar een kerk met toekomst* en anderzijds de bisschoppelijke brief *Kerk, Eucharistie en priesterschap* welke als reactie op deze brochure is verschenen.

Naast deze twee boekjes worden in dit hoofdstuk ook de resultaten besproken van een kort veldonderzoek (quick-scan). In dit veldonderzoek wordt onderzocht of de praktijk overeenkomt met de in deze scriptie beschreven theorie en geeft deze quick-scan een beeld van de pastoraal werker anno 2008. In par. 3.5 zal ik het doel van dit veldonderzoek en de methode beschrijven en verantwoorden. De conclusies zijn verwerkt in par. 3.5.2, de resultaten in appendix B.

We hebben in het vorige hoofdstuk gezien dat de Nederlandse bisschoppen in hun beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* angstvallig het woord ambt voor de pastoraal werker vermijden. Ambt heeft te maken met macht en bevoegdheden en de meeste macht en bevoegdheden liggen volgens het kerkelijk wetboek bij de pastoor van de parochie. Maar aangezien hij niet alle werkzaamheden zelf aankan (vaak door de drukte die zijn werk met zich meebrengt), zijn er taken die door leken gedaan kunnen worden en die complementair (te denken valt aan catechese, diaconie en gemeenteopbouw) genoemd worden, namelijk die taken die aanvullend op de werkzaamheden van de pastoor zijn zonder dat deze direct door hem uitgeoefend worden. Omdat het kerkelijke taken betreft behoeft het goedkeuring en zending van de bisschop. Tot zover lijkt er geen probleem te zijn.

Maar in de meeste parochies doen pastoraal werkers meer, ze gaan ook voor en bereiden mensen voor op de sacramenten, bijvoorbeeld op de ziekenzalving. Ze gaan met mensen op weg op belangrijke fasen in hun leven, maar mogen bijvoorbeeld niet de ziekenzalving toedienen. Ze zijn toeleidend, zegt de beleidsnota, maar dan houdt de bevoegdheid op.

Idem dito lijkt het te gaan met het voorgaan in een viering. Alleen priesters kunnen voorgaan in de eucharistie, de leken gelovigen kunnen voorgaan in gebed en verkondiging (CIC can. 230 §3), maar dat is geen sacrament.

In het bisdom Rotterdam werd de functie gebedsleider geïntroduceerd, een functie voor leken gelovigen die voorgaan in een viering. Met het voor opgezette doel dat de pastoraal werker minder of niet meer voorgaat. Dit zou voor de kerkganger logischer zijn, aangestelde gebedsleiders en gewijde dienaren die voorgaan en de pastoraal werker die alleen de begeleidende taken (eigen “complementaire” taken) op zich neemt. Maar wil een pastoraal werker binnen een geloofsgemeenschap een gezicht krijgen en bekendheid, dan zal hij ook moeten voorgaan om bij het kerkvolk inderdaad dat gezicht te krijgen.

We hebben zowel in hoofdstuk 1 als in hoofdstuk 2 gezien dat het standpunt van de VPW is dat er nieuwe ambtstheologie zou moeten komen. Een ambtstheologie waarin voor gehuwden en ongehuwden, mannen en vrouwen een plaats is in het spectrum van een kerkelijk ambt. We hebben ook gezien, dat het zover nog lang niet is.

Ondanks dat die ambtstheologie er niet is, is de grote winst van de eerste twee hoofdstukken de voortgaande ontwikkeling van de functie pastoraal werker én de erkenning door de kerkelijke leiding, dat pastoraal werker een ambt is. Ambt betekent toch opgenomen worden in kerkelijke hiërarchie, betekent duurzaamheid en betekent ook dat het ambt niet afhankelijk is van de persoon die hem invult. Maar wat betekent dat nu en hoe nu verder?

We beginnen dit hoofdstuk met een terugblik op de periode 1999-2008. Achtereenvolgens worden dan de brochure van de Dominicanen Kerk en Ambt en de bisschoppelijke brief *Kerk, Eucharistie en Priesterschap* besproken.

In de daaropvolgende paragrafen wordt het veldonderzoek toegelicht en uitgewerkt. Tenslotte vinden we de samenvatting en conclusies van dit hoofdstuk.

§3.2 periode 1999-2008

In par. 1.9 (blz. 22) hebben we al kort iets over deze periode gezegd. We gaan nu uitgebreider op deze periode in om zo uit te komen bij onze laatste twee documenten, nl *Kerk en Ambt* en *Kerk, Eucharistie en priesterschap*.

Gebeurde er niets tussen 1999 en 2008? Ja, er gebeurde genoeg, ook wat van invloed is voor de pastoraal werker. Er was de implementatie van de beleidsnota Meewerken in het pastoraat en gaandeweg verschenen de commentaren op deze nota. In deze commentaren zat ook kritiek opgesloten, zie hiervoor de eerder aangehaalde literatuur. Maar over een ding is iedereen het eens: de beleidsnota spreekt ook erkenning uit van de pastoraal werker.

Trends die al waren gezet, zetten zich door. De afname van het aantal priesters zette zich door. Maar er kwamen ook minder pastoraal werkers⁷⁴. Bovendien nam de kerkelijkheid af⁷⁵. Deze situatie noopten de bisschoppen om in hun bisdommen aan de slag te gaan. Om aan het canoniek recht te voldoen, dat elke parochie een pastoor heeft, werden parochies groter gemaakt (fusies en federaties) en werden zelfs kerkgebouwen gesloten. De pastorale teams, bestaande uit priester(s), diaken(s) en pastoraal werker(s) die al waren ontstaan, kregen een steeds groter gebied te bestrijken. Ook binnen het bisdom Rotterdam speelde dit fenomeen zich af en verscheen de beleidsnota onder de titel *Samenwerking geboden*. Hierin werd gezocht naar een parochie-opbouw bestaande uit meerdere parochies en geloofsgemeenschappen onder leiding van één pastoraal team. De competentiestrijd tussen het gewijde ambt en de pastoraal werker leek even gesloten, maar onderhuids speelde deze nog wel.

Met het sluiten van kerkgebouwen komt ook de geloofsgemeenschap in het gedrang. Immers, die geloofsgemeenschap waarvan de kerk wordt gesloten, wordt verplicht elders ter kerke te gaan. De vraag rijst wat belangrijker is: een vitale geloofsgemeenschap of vasthouden aan het canoniek recht en parochies zo indelen als er gewijde dienaren beschikbaar zijn? Gaat het om de vieringen op zondag, en dan vooral om de eucharistieviering (immers dit is een sacrament) of is er meer voor nodig om een gemeenschap vitaal te houden? Priesters worden steeds meer - om het zo oneerbieding te zeggen - “sacramentsboeren” en dat is waar ze geen zin in

⁷⁴ Zie KASKI-rapport 561, verschenen oktober 2007 over de kerncijfers 2006

⁷⁵ Kerkelijkheid: het lid zijn of het behoren tot een kerk of godsdienstige groepering.

hebben⁷⁶. Ze rennen - bij wijze van spreken - van de ene parochie naar de andere, alleen maar om de sacramenten te kunnen toedienen.

En de pastoraal werker? Hij is vaak eerstaanspreekbare in de parochie waar hij werkzaam is. Maar er is voor hem sinds de beleidsnota niets veranderd. In zijn eigen taakvelden heeft hij complementaire taken en dus een eigen ambt, maar op veel gebieden is hij supplementair, vervangt hij in noodsituaties de pastoor en betreft hij geen ambt (immers deze taken behoren toe aan het gewijde ambt en bij voldoende priesters zouden deze taken ook niet door leken gelovigen gedaan worden). Voor veel parochies echter is de pastoraal werker een bekend fenomeen en vaak ook een spil voor de geloofsgemeenschap. Ik denk dat menig parochie zeer tevreden is met zijn pastoraal werker en bij menig parochie de hoop aanwezig is om samen met zijn pastoraal werker de toekomst tegemoet te kunnen gaan en als geloofsgemeenschap zelfstandig - of aangesloten bij andere parochies - te kunnen blijven bestaan.

De brochure Kerk en Ambt lijkt een lans te willen breken voor het behoud van vitale geloofsgemeenschappen en hun zelfstandigheid.

§3.3 brochure Kerk en Ambt

In de brochure Kerk en Ambt van de Nederlandse Dominicanen gaan ze in hun situatieschets (hoofdstuk 1) in op geleefde gevoelens bij parochianen, zonder deze te staven aan getallen of concreet onderzoek. Ze benadrukken de vitale geloofsgemeenschap, die een voorganger nodig heeft. Als er dan onvoldoende priesters zijn, kan het niet zo zijn dat hele geloofsgemeenschappen verstoken zouden zijn van de eucharistie. Daarom moet het mogelijk zijn een voorganger uit hun midden aan te stellen die met toestemming of zending van de bisschop voor kan gaan in de eucharistie.

Op blz. 35 kunnen we lezen, dat het priestertekort onnodig is en zelfs irreal. “In veel parochies zijn mannen en vrouwen hartverwarmend en inspirerend actief als eigentijdse gangmakers en bezielers, evangelische identificatiefiguren. Veel gemeenteleden zouden hen vol vertrouwen en graag inordenen als hun gemeenteliders en als hun voorgangers in hun liturgische vieringen. Wij denken dan hierbij allereerst aan de officieel **aangestelde pastorale werkers** en **werkers**, maar ook aan de vele vrijwilligers”, aldus de Dominicanen.

Hier wordt m.i. - anders dan in de officiële kerkelijke documenten - een duidelijke voorkeur uitgesproken voor de pastoraal werker als leider en voorganger van de gemeente. De pastoraal werker als voorganger in de gemeente, door taken die ze als suppletie vervullen officieel te maken en als volledige eigen taak (complementair) uit te oefenen. Er wordt indirect een bom gelegd onder de ambts-theologie en het verplichte celibaat, immers ook gehuwden, zowel mannen als vrouwen komen voor de functie in aanmerking.

Het is niet zo, dat iedereen voorganger kan worden, op blz. 36 worden enkele criteria gegeven waaraan de gemeentevorganger moet voldoen.

Deze brochure lijkt het toppunt te zijn van de lekenkerk. De zienswijze op kerk-zijn is gebaseerd op het tweede hoofdstuk uit Lumen Gentium, dat handelt over het Volk Gods en daarmee het gemeenschappelijk priesterschap van alle gedoopten.

Wat opvalt is dat de term gemeente wordt gebruikt en niet parochie. Misschien is dat wel om aan te geven dat de leider van een parochie wordt bepaald door de bisschop, niet door de

⁷⁶ zie hiervoor Kontaktblad 99/4, artikel van Ruud Bunnik getiteld “zittend in de priesterstoel”, die daar toen al tegen ageerde, blz. 4

parochianen zelf, maar dat de Dominicanen een keuze van de kerkleden voorstaan naar het protestants model en binnen het protestantisme wordt gesproken over gemeente.

Op een symposium (Kerk en Ambt- hoe verder?) in de Dominicuskerk naar aanleiding van deze brochure in Amsterdam op 10 november 2007 zei beleidsmedewerker van de VPW Nico Bulten⁷⁷:

De VPW reageert vooralsnog niet inhoudelijk op *Kerk en Ambt*, maar op de reactie van de bisschoppen erop. Deze reactie maakt pijnlijk zichtbaar wat er aan de hand is in onze kerken: Een pijnlijk zwijgen, geen gesprek, geen ontmoeting. Dat verontrust ons.

Wij vragen de bisschoppen om in de ontmoeting te gaan staan, en een gesprek te organiseren. Dat is immers hun taak. Als zij het aan ons vragen, dan doen wij het. Dit is een uitnodiging om het stilzwijgen te doorbreken.

Er is veel beweging in de kerk, en daar zit veel verlies tussen. Waar de Geest wordt gekerkerd, waar gemeenschap ontbreekt, leggen religieuzen getuigenis af van de verrijzenis, roepen zij op verbroken verbindingen te herstellen.

Laten we beginnen met erkennen dat het zo is: rouw erkennen, verdriet onder ogen zien, afscheid nemen. We kunnen het erop wagen, want God is ons allang vooruit. Waar we de moed hebben ons los te laten, kunnen we elkaar ontdekken, vinden. Traditie kan opnieuw oplichten, verstofte taal kan opsprankelen.

We doen een oproep om samen in de levende geloofswerkelijkheid te gaan staan. Dan zullen we zien wat de theologische stellingnames waard zijn. Zuivere tegenstellingen kunnen slechts gedachteconstructies blijken. Ontmoeting kan iets nieuws doen ontstaan. Wat let ons om deze weg te gaan?

§3.4 bisschoppelijke brief *Kerk, Eucharistie en Priesterschap*

De bisschoppen wezen de brochure vrijwel direct af en meer omdat de brochure naar elke parochie was gestuurd door de Dominicanen, zonder de bisschoppen op de hoogte te brengen. Bijna een jaar later reageren de bisschoppen officieel in een herderlijke brief *Kerk, Eucharistie en Priesterschap* op de brochure.

Deze brief is, blijkens de inleiding, een voorzetting op de bisschoppelijke brief uit 1992 (*In Christus' Naam*) en op de beleidsnota uit 1999 (*Meewerken in het pastoraat*). Deze documenten hebben niet aan actualiteit ingeboet, maar er zijn 10 jaar na het verschijnen van de beleidsnota nieuwe vragen gerezen die een antwoord behoeven, aldus de Nederlandse bisschoppen.

De bisschoppen delen de zorg van de Dominicanen over de toekomst van de Kerk, ze onderkennen dat het aantal priester nog steeds afneemt, maar ook dat het aantal gelovigen sterk afneemt en dat er minder kerkgebouwen zijn (er worden immers kerkgebouwen afgestoten en gesloten). De bisschoppen noemen deze ontwikkeling zorgelijk. Dat de roepingencrisis vooral te wijten zou zijn aan de toelatingscriteria, wijzen zij af. De roepingencrisis staat volgens de bisschoppen in een bredere context van een geloofscrisis en een navolgingscrisis. Ze herhalen in deze brief de eerdere ingenomen standpunten in de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* en de bisschoppelijke brief *In Christus' Naam*. Ze veroordelen Kerk en Ambt omdat deze geheel in tegenspraak is met het katholieke leerambt. Ze stellen dat een gemeente niet in staat is zelf een voorganger aan te wijzen, want deze is een gave die de gemeente ontvangt door de apostolische successie die teruggaat tot aan de apostelen.

⁷⁷ Verslag van het symposium op 10 november 2007 in de Dominicuskerk te Amsterdam (Dit verslag is gemaakt door Karin Kasdorp, Dominicusganger. Dit verslag is alleen toegezonden aan de aanwezigen op dit symposium, en degenen die daar zelf om gevraagd hebben)

§3.5 veldonderzoek

§3.5.1 doel van de quick-scan

We hebben tot nu toe over de pastoraal werker gesproken aan de hand van uitgebrachte kerkelijke documenten en de reactie op die documenten. De vraag is echter hoe een en ander op de werkvloer wordt beleefd. In het kader van deze scriptie hou ik daarom een onderzoekje. Het is geen uitgebreid onderzoek, meer een quick-scan. Het doel van deze quick-scan is om enkele onderwerpen, die in deze scriptie zijn besproken met de beleving in het werkveld te toetsen. Om dit te onderzoeken heb ik enkele onderwerpen gekozen, die in deze scriptie zijn belicht en waarvan ik verwacht dat de antwoorden mij verder op weg zouden kunnen helpen om te komen tot een toekomstbeeld. In par. 3.5.2 wordt de methode besproken en in par. 3.5.3 de onderzoeksvragen. In par. 3.5.4 worden de resultaten van de quick-scan weergegeven., waarbij ook wordt aangegeven welke antwoorden ik op basis van deze studie tot heden had verwacht.

De vragen zijn onderverdeeld in de volgende onderwerpen:

- I. Vraag naar de werkzaamheden van de pastoraal werker
- II. Vragen n.a.v. de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* uit 1999
- III. Vragen n.a.v. de ambtstheologie
- IV. Vragen n.a.v. de brochure *Kerk en Ambt* uit 2007
- V. Vragen over de eucharistie
- VI. Algemene waardering voor uw werkzaamheden
- VII. Vraag naar toekomstperspectief pastoraal werker

§3.5.2 de methode

Ten behoeve van het veldonderzoek heb ik uit het adressenbestand van het bisdom Rotterdam vier pastoraal werkers gekozen, die al vóór 1989 werkzaam waren als pastoraal werker. Waarom vóór 1989? Omdat er toen nog geen beleid was ontwikkeld met betrekking tot de pastoraal werker. Pas in 1989 verschijnt er brief van de bisschoppen van enkele bisdommen (zie ook par. 1.5).

Ik heb hen aangeschreven en in een brief gevraagd mee te willen werken en de vragenlijst ingevuld aan mij te retourneren. Ik heb bij de keuze van de pastoraal werker geen onderscheid gemaakt in territoriaal en categoriaal pastoraat noch in de grootte van de parochie of instelling, waarin zij werkzaam zijn. Ik acht dit voor mijn onderzoekje ook niet van belang, het enig geldend criterium was dat ze vóór 1989 hun aanstelling dienden te hebben.

Alvorens de vragen te doen uitgaan heb ik met een van de geselecteerden een interview gehouden om na te gaan of de door mij opgestelde vragen duidelijk en eenduidig waren. Aan de hand van dit interview zijn de definitieve vragen geformuleerd en de vragenlijsten verstuurd naar de overige drie. Uit het gehouden interview blijkt wel, dat deze methode meer informatie geeft dan een schriftelijke vraagstelling, omdat er tijdens een interview aanvullende en verhelderende vragen gesteld kunnen worden, wat bij een schriftelijke vraagstelling niet mogelijk is. Omdat het een quick-scan betreft, geeft de methode van schriftelijke vraagstelling en beantwoording voldoende inzicht.

De vraagstelling is zo opgezet, dat bij de meeste vragen alleen ja en nee antwoorden al voldoen. Toch wil ik ook de achterliggende redenen weten. Met andere woorden, ik vraag naar het waarom van het ja of nee antwoord. Op die manier hoop ik een beeld te kunnen vormen van de beleving van de pastoraal werker in de praktijk ten opzichte van de kerkelijke documenten.

§3.5.3 onderzoeksvragen

Zoals in par. 3.5.1 al is gezegd, heb ik voor het onderzoek enkele onderwerpen gekozen, die in deze scriptie zijn belicht. Voor mij is het interessant te onderzoeken, hoe de kerkelijke documenten beleefd worden en welke rol ze spelen in de dagelijkse praktijk van de pastoraal werker. Hiertoe heb ik de vragen verdeeld in onderwerpen. Waarom de keuze voor deze onderwerpen en wat wil ik dan onderzoeken?

I Vraag naar de werkzaamheden van de pastoraal werker (hoofdstuk 1, blz. 13):

In hoofdstuk 1 kwam naar voren, dat er vóór 1989 geen beleid was geformuleerd ten aanzien van de pastoraal werker. Toch waren er al pastoraal werkers sinds eind jaren zestig. Hooguit kun je zeggen, dat - tot het beleid geformuleerd werd - het gewijde ambt het voorbeeld was voor de invulling van de functie pastoraal werker. Nu leven we in de periode na het verschijnen van de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat*.

Ik wil graag weten of de ondervraagden kunnen aangeven of er een wezenlijk verschil in hun werkzaamheden waren/zijn toen zij begonnen (allen vóór 1989) en heden.

II Vragen n.a.v. de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* uit 1999 (hoofdstuk 1, par. 1.8, blz. 19).

In 1999 verscheen in de Nederlandse kerkprovincie de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat*. Deze nota kan beschouwd worden als een scharnierpunt. In deze nota spraken de Nederlandse bisschoppen zich uit over het ambt van de pastoraal werker. Belangrijk in deze nota is de erkenning van (het ambt van) de pastoraal werker.

In deze nota wordt ook een sterke scheiding aangebracht tussen gewijd en niet-gewijd, vooral benadrukt in wat de pastoraal werkers nu wel en niet mogen.

Ik wil weten of die scheiding op de werkvloer door de pastoraal werkers ervaren wordt. Ook wil ik weten of ze zich gesteund voelen door de kerkelijke leiding en ik wil weten of de bisschoppelijke zending door de ondervraagden als belangrijk wordt ervaren.

III Vragen n.a.v. de ambtstheologie (hoofdstuk 2, blz. 29)

In par. 2.2.2 kwam het celibaat ter sprake. Sinds het Pastoraal Concilie en daarna mede ingegeven door de VPW woedt er een discussie rond de ambtstheologie. Al in 1970 werd gepleit voor opheffing van het (verplichte) celibaat. Het gewijde ambt zou ook open gesteld moeten worden voor gehuwden, mannen en vrouwen.

Ik wil van de ondervraagden weten of zij zich zouden laten wijden als dat mogelijk is en ik wil weten of de wijding invloed zou hebben op hun werkzaamheden.

IV Vragen n.a.v. de brochure *Kerk en Ambt* uit 2007 (hoofdstuk 3, blz. 41).

In par. 3.2.2 werd de brochure *Kerk en Ambt* besproken. Deze brochure heeft opschudding veroorzaakt binnen de Kerk. Volgens de brochure moet de geloofsgemeenschap zijn eigen voorgangers kunnen kiezen. Met name worden de pastoraal werkers genoemd als aan te stellen voorgangers.

Ik wil weten hoe de ondervraagden hier tegenover staan. Ook wil ik weten of een benoeming van invloed zou zijn op hun werkzaamheden.

V Vragen over de eucharistie (sacramenten)

Veel discussie tussen gewijd en niet-gewijd is terug te voeren op de wekelijkse viering. Volgens de Kerk is de eucharistie het hoogste sacrament en moet de gelovige opgeroepen worden naar de eucharistie te gaan (blz. 37). Toch zijn er tegenwoordig veel woord- en communievieringen.

Ik wil van de ondervraagden weten of zij denken dat hun parochianen het verschil tussen de eucharistie en woord- en communieviering kunnen onderscheiden.

VI Algemene waardering voor uw werkzaamheden

Weten de pastoraal werkers zich gewaardeerd? In deze categorie wil ik van de ondervraagden weten of zij zich gewaardeerd voelen/weten door hun omgeving; de geloofsgemeenschap, het pastorale team waarin ze werken en hun direct leidinggevende, voor zover dit voor hun van toepassing is.

VII Vraag naar toekomstperspectief pastoraal werker (hoofdstuk 4)

Vooruitlopend op hoofdstuk 4 (blz. 50) wil ik van de ondervraagden weten of zij toekomst zien voor het beroep van pastoraal werker.

Met de antwoorden op deze vragen hoop ik een bevestiging te krijgen van de conclusies welke ik naar aanleiding van de literatuur al had getrokken (zie laatste paragrafen van elk hoofdstuk).

§3.5.4 resultaten van de quick-scan

De respons was 100%. Uit de antwoorden blijkt dat van de ondervraagden er twee in het territoriale pastoraat en twee in het categorale pastoraat werkzaam zijn .(voor uitgebreide weergave van de antwoorden zie appendix B).

We moeten ons bij de gegeven antwoorden wel realiseren, dat de antwoorden geen algemene indruk van dé pastoraal werker zijn. Daarvoor is de steekproef veel te klein, vier ondervraagden op ca. zeventhonderd werkzame pastoraal werkers⁷⁸.

Allereerst geef ik een weergave van de antwoorden van de ondervraagden, waarna ik vanuit de onderwerpen uit de hoofdstukken een tot en met drie aangeef wat ik als antwoord had verwacht en waarom.

I. Vraag naar de werkzaamheden van de pastoraal werker

Vraag 1: Kunt u aangeven wat **naar uw idee** de wezenlijke veranderingen zijn in uw werk toen u begon (en er nog geen beleid aangaande de pastoraal werker was) en nu?

Drie van vier ondervraagden geven aan dat er geen wezenlijke veranderingen in hun werk is opgetreden. Twee geven aan dat ze vinden dat ze minder bewegingsruimte ervaren. Er is geen verschil tussen pastorale werkers in een parochie of instelling.

Vanuit hoofdstuk 1 en 2 had ik verwacht dat de antwoorden dichter bij het antwoord op vragenlijst 4 zouden komen, dus een gevoel in een keurslijf te zitten. Voor er beleid was, lijkt het mij, was er meer ruimte voor de eigen invulling van de functie pastoraal werker. Toen het beleid eenmaal was geformuleerd, kwamen er ook regels en die kunnen als knellend ervaren worden. Blijkbaar wordt dat door drie van vier niet zo ervaren.

II. Vragen n.a.v. de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat uit 1999*

Vraag 2: Er is een verschil tussen de gewijde bedienaar en ongewijde bedienaar.

Ervaaft u dat in uw dagelijkse praktijk? Indien ja, kunt u aangeven hoe u dat ervaaft?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

⁷⁸ KASKI-rapport 561, verschenen oktober 2007 over de kerncijfers 2006, blz. 15

Hier lijkt een verschil te liggen tussen pastorale werkers in een parochie en instelling. In een parochie lijkt het verschil gewijd niet-gewijd meer aanwezig dan in een instelling. Een van de oorzaken hiervan kan, denk ik, zijn dat binnen een parochie het de eigen katholieke gemeenschap betreft, terwijl in instellingen ook mensen van niet katholieke huize aanwezig zijn.

Frappant is wel dat de pastorale werkers uit een parochie zeggen geen verschil te ervaren tussen gewijd en niet-gewijd, pas wanneer ze erop gewezen worden in verband met de sacramenten, is dat verschil er wel degelijk.

Vanuit hoofdstuk 1 en 2 had ik verwacht dat het verschil gewijd niet-gewijd ervaren zou worden, juist vanwege het niet mogen toedienen van sacramenten. Deze verwachting komt voor de pastoraal werker in een parochie overeen met de gegeven antwoorden.

Vraag 3: Voelt u zich gesteund door de kerkelijke leiding? Indien ja, kunt u aangeven waarom? Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Drie van de vier zeggen zich gesteund te voelen door de kerkelijke leiding, hoewel de redenen verschillend zijn. Een van de ondervraagden zegt zich niet gesteund te voelen.

Vanuit hoofdstuk 1 en 2 had ik verwacht dat de erkenning van de pastorale werker belangrijk is, maar dat ze zich nog niet gesteund zouden weten door de kerkelijke leiding, omdat deze wel heel erg de nadruk legt op het gewijde ambt.

Vraag 4: Hoe belangrijk is het voor u dat u gezonden bent door de bisschop?

Hier zijn de ondervraagden unaniem; zending wordt als belangrijk ervaren. De redenen komen ook overeen: door de zending is er een band met een groter geheel.

Vanuit hoofdstuk 1 en 2 had ik verwacht dat de zending als belangrijk wordt ervaren, omdat ze zich dan gesteund weten door de bisschop. Je staat dan in een kerkelijke traditie. De verwachting komt overeen met de antwoorden van de ondervraagden.

III. Vragen n.a.v. de ambtstheologie

Vraag 5: als alle belemmeringen zouden worden opgeheven en als wijding tot de mogelijkheden zou behoren, zou u zich dan laten wijden? Indien ja, kunt u aangeven waarom? Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Drie van vier zouden zich niet laten wijden, een wel. Als reden geeft de laatste op dat het priesterschap altijd zijn ideaal is geweest. De pastoraal werkers in de instelling zeggen niet gewijd te willen worden. Beiden hebben, als ik hun antwoord in mijn eigen woorden vertaal, hun plaats gevonden in de afgelopen jaren. Zoals een van hen het verwoordt: “hij wil niet opgenomen worden in een keurslijf”. En zoals uit het antwoord op vraag 2 blijkt is het verschil tussen gewijd en niet-gewijd in een instelling minder aanwezig.

De pastoraal werkers werkzaam binnen een parochie verschillen hier van mening. Het is aardig om vraag 6 hierbij te betrekken. Daar geven beiden aan dat ze vinden, dat, als ze gewijd zouden zijn, ze meer voor de gemeenschap zouden kunnen betekenen. Toch blijkt een “gevoel van vrijheid” een belangrijke factor te zijn om zich niet te laten wijden.

Vanuit hoofdstuk 1 en 2 had ik verwacht dat het laten wijden belangrijk zou zijn, maar dan meer als reden van een volwaardig ambt in plaats van het huidige ambt, waarin de pastorale

werker toch tegen belemmeringen aanlopen die zijn functie met zich meebrengt. Blijkbaar leert de pastorale werker omgaan met wat hij wel mag en is hij in staat daar een voor hemzelf zinvolle invulling aan te geven.

Vraag 6 Denkt u dat u, als u gewijd zou zijn, meer voor de geloofsgemeenschap zou kunnen betekenen? Indien ja, kunt u aangeven waarom? Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Hier is een groot verschil waar te nemen tussen de pastoraal werker in een parochie en instelling. Eerstgenoemde zegt volmondig ja, met als reden dat dan de sacramenten toegediend kunnen worden, laatstgenoemde zegt volmondig nee, omdat ze dat zien als inlijving in de sacramentele-clericale kerk (ervaren dit als een keurslijf).

Gezien de laatste opmerking bij vraag 5 is dit onderscheid niet vreemd. Al eerder werd door de ondervraagden aangegeven (vraag 2) dat pastoraal werkers in een parochie verschil ervaren tussen gewijd en niet-gewijd en in een instelling niet of veel minder.

Het gaat dus niet om de wijding op zich, niet op het gewijd zijn op zich, maar om de invulling van het ambt, die gewijd zijn met zich meebrengt.

Vanuit hoofdstuk 1 en 2 had ik de antwoorden verwacht zoals gegeven bij de pastoraal werkers in een parochie: bij het gewijd zijn kunnen zij ook de sacramenten toedienen en dat zou in het begeleiden van mensen op belangrijke levensmomenten een “voltooiing” van die begeleiding kunnen zijn, een gevoel van meerwaarde in plaats van “gehandicapt” zijn.

De kerkelijke documenten maken geen onderscheid tussen pastoraal werkers in een parochie of instelling. Toch lijkt er uit de beantwoording van de vragen een verschil te zijn tussen werken in een parochie en in een instelling. Het lijkt erop, dat de pastoraal werkers in een instelling minder last van alle regels hebben, terwijl de kerkelijke documenten toch geen onderscheid maken tussen pastoraal werkers in een parochie of instelling.

Misschien dat de werkers in een parochie dichter binnen het gezichtsveld van de bisschoppen vallen dan de werkers in een instelling. Een van de pastoraal werkers in een instelling antwoordt op vraag 1 of er iets wezenlijks veranderd is de afgelopen periode, dat hij vindt dat in de instelling naar zijn mening een verschuiving plaats heeft gevonden van “ambt” naar professionalisering. Dit lijkt erop dat zijn werkzaamheden niet zozeer vanuit de Kerk komen (hoewel hij wel een zending heeft), maar meer vanuit zijn professie vanuit de kant van de hulpverlening, waarbij professionalisering van de hulpverlening is opgetreden. De kerkelijke achtergrond is wel aanwezig, zeker bij hem, maar minder bij de pastorant/patiënt. Hij ontmoet dus ook mensen die niet de katholieke achtergrond hebben en ik kan mij voorstellen dat je dan een andere aanpak en woorden kiest.

IV. Vragen n.a.v. de brochure Kerk en Ambt uit 2007

Vraag 7: Hoe staat u hier tegenover?

Hier is een verschil te constateren tussen de pastoraal werkers in een parochie en instelling. De pastoraal werkers in een parochie vinden het geen goede oplossing. Het is wel belangrijk dat je gesteund wordt door de geloofsgemeenschap, maar voorgaan in je eigen parochie kan ook tot problemen leiden. Bovendien, zo geeft een van de ondervraagden aan, is er wel nood, maar is dit niet de oplossing. De pastoraal werkers in een instelling zijn meer voorstander van de gekozen voorganger.

Uit hoofdstuk 3 had ik verwacht dat de pastoraal werker hier positief tegenover zou staan. Vooral omdat m.i. deze situatie al in veel parochies zo lijkt te werken. Toch geven de twee die werkzaam zijn in een parochie aan niet enthousiast te zijn over de gekozen voorganger. De problematiek van voorganger en leider van een geloofsgemeenschap geldt minder voor de pastoraal werkers in een instelling. Vandaar waarschijnlijk hun positieve reactie op de gekozen voorganger.

Vraag 8: Stel: de gemeente zou u kiezen als haar voorganger: zou een dergelijke benoeming van invloed zijn op uw werkzaamheden?

Ook hier een verschil in antwoorden tussen de pastoraal werkers in een parochie en instelling. Voor de pastoraal werkers in een parochie is toch blijkbaar vooral van belang dat zij zich gedragen weten door de geloofsgemeenschap. Gedragen voelen kan, gezien het antwoord op vraag 7, ook zonder gekozen voorganger te zijn.

In een instelling geldt dit minder. Zoals een van de ondervraagden het formuleert: "gewijd niet-gewijd is een binnenkerkelijke discussie". Deze discussie vindt blijkbaar buiten de kerkmuren, en dat zijn instellingen toch, niet plaats.

Uit hoofdstuk 3 had ik verwacht dat de pastoraal werker hier positief tegenover zou staan. Je weet je dan gedragen door de geloofsgemeenschap en vooral omdat ze dan niet meer afhankelijk zijn van het gewijde ambt. Ze kunnen dan het pastoraat voor de volle 100% toepassen in hun werkzaamheden. Maar uit de twee antwoorden is dat op dit moment een brug te ver en staat dit voorstel haaks op de ontwikkelingen die gaande zijn (meer regels in plaats van vrijheid, zie antwoord op vraag 1)

V. Vragen over de eucharistie

Op de volgende vragen kon alleen geantwoord worden met ja- weet niet - neen

Vraag 9: Denkt u dat de geloofsgemeenschap waarin u werkzaam bent de viering van woord en communieviering anders beleeft dan een eucharistieviering?

Vraag 10: Denkt u dat uw parochianen weten dat een eucharistievoering een sacrament is?

Vraag 11: Denkt u dat uw parochianen weten dat een woord- en communieviering geen sacrament is?

In de vragen 9 t/m 11 wilde ik weten of de geloofsgemeenschap het verschil weet tussen een woord- en communieviering en een eucharistieviering. Uit de antwoorden kan geconcludeerd worden dat de parochianen van de ondervraagde pastorale werkers weten dat een eucharistieviering een sacrament is, maar bij diezelfde vraag over woord- en communieviering komt er een verschillend antwoord uit, namelijk één ja en één weet niet. Beiden gaven wel aan de beleving tussen een eucharistie en woord- en communieviering anders is.

Binnen een instelling blijkt dit niet te spelen. Geen van de vragen werd door de pastoraal werkers in een instelling met "ja" beantwoord. Hier kan de verscheidenheid aan mensen die deelnemen aan vieringen (en niet van katholieke huize zijn) een rol in spelen. De vraag was overigens meer toegespitst op een parochie.

Uit hoofdstuk 3 had ik verwacht dat er een verschil is in beleving van de vieringen, al was het maar omdat beide vieringen ook in orde van dienst afwijken. Bovendien was mijn verwachting dat het sacramentele van de viering zou vervagen, met andere woorden dat voor de gelovigen beide vormen als sacrament zouden worden opgevat. Die laatste conclusie wordt door dit onderzoekje niet ondersteund.

VI. Algemene waardering voor uw werkzaamheden

Vraag 12: Weten de pastoraal werkers zich gewaardeerd? Dat wilde ik graag weten. Gewaardeerd gevonden worden kan invloed hebben op de antwoorden, immers iemand die zich niet gewaardeerd voelt zal negatievere antwoorden geven dan iemand die wel gewaardeerd wordt.

Parochianen: de uitslag ligt tussen gewaardeerd en zeer gewaardeerd.

Instelling: de uitslag ligt tussen gewaardeerd en zeer gewaardeerd.

Pastorale team: hier zijn verschillen te constateren. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de relatie tussen de betrokken pastoraal werker en het team (van één weet ik dat zeker)

Moderator: hier zijn verschillen te constateren. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de relatie tussen de betrokken pastoraal werker en het team (van één weet ik dat zeker)

Bewust heb ik hier niet gevraagd naar de waardering van de kerkelijke leiding, deze was al verwerkt in vraag 3. Hier wilde ik weten of zij zich gedragen, gewaardeerd voelen door de mensen met wie zij dagelijks werken. Uit de antwoorden blijkt dit zo te zijn. Van een van de ondervraagden weet ik dat er spanningen zijn in het team en dat is in de antwoorden op deze vraag terug te vinden.

VII. Vraag naar toekomstperspectief pastoraal werker

Vraag 13: Heeft in uw visie het ambt van de pastoraal werker nog toekomst? Indien ja, waarom denkt u dat? Indien nee, waarom niet?

De antwoorden zijn verschillend, maar alle vier ondervraagden zien een toekomstperspectief voor de pastoraal werker. Wel geven de ondervraagden eigen beweegredenen voor dat toekomstbeeld. Negatief opgevat geeft een van de ondervraagden aan dat bij een doorgaande huidige ontwikkeling er geen toekomstperspectief is voor de pastoraal werker. Je kunt hieruit concluderen dat als de kerkelijke leiding zo door blijft gaan - steeds nieuwe en meer regels en de pastoraal werker verder wegdrücken ten faveure van het gewijde ambt - de functie pastoraal werker steeds minder aantrekkelijk wordt.

Wel geeft deze ondervraagde gelijktijdig aan dat, als je als pastoraal werker je eigen weg zoekt, je ruimte hebt (en hopelijk ook Gods geest), met andere woorden naast de officiële regels is er ruimte voor een eigen invulling. Dat lees ik ook uit de andere antwoorden. Je moet er als pastoraal werker voor willen gaan, je moet naast mensen gaan staan en je moet willen samenwerken, waarbij van de andere partijen best gevraagd mag worden ook te willen samenwerken. En natuurlijk ben je afhankelijk van de priester zoals een van de ondervraagden zegt: als die niet wil, kun als pastoraal werker niets. Er zal, zo denkt er een, een verschuiving plaatsvinden in werkzaamheden, meer specialisatie voor de pastoraal werker. Dat lijkt ook de ingezette beleidslijn. Maar de ruimte benutten ten behoeve van de medemens, dat is m.i. de grote gemene deler in de antwoorden.

Enkele opmerkingen naar aanleiding van deze quick-scan

Uit de quick-scan lijkt er een verschil te zijn tussen pastoraal werker in een parochie en in een instelling. Het lijkt erop dat de kerkelijke documenten geen betrekking hebben op de pastoraal werkers in een instelling heen gaan, terwijl de documenten de gehele Kerk, dus alle pastoraal

werkers betreffen. Blijkbaar wordt dit bij een instelling anders ervaren, wordt er anders tegen een pastoraal werker aangekeken. In een nadere studie zou onderzocht kunnen worden of deze constatering juist is.

Er lijkt bovendien een tegenstelling tussen praktijk en theorie te zijn, tussen wat de pastoraal werker zelf ervaart op de “werkvloer” en wat je zou mogen verwachten op basis van de kerkelijke documenten. Onze ondervraagden hebben alle veranderingen meegemaakt vanaf de brief uit 1989 tot en met de laatste bisschoppelijke brief uit 2008. Ze zijn begonnen, toen er nog geen beleid was geformuleerd en toen het wel kwam, hebben ze daar mee leren leven en getracht daar voor henzelf een invulling aan te geven.

Dit roept vragen op, die nader onderzoek vereisen: Geldt dit voor hen, omdat ze al zo lang pastoraal werker zijn? Geldt dit ook voor de jongere lichte pastoraal werkers, dus pastoraal werkers na 1989 en zelfs na 1999? Is er verschil in beleving tussen pastoraal werkers van voor 1989 en na 1999, het verschijnen van de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat*? Dit zou uit een eventueel nader te houden onderzoek duidelijkheid kunnen verschaffen.

§3.6 samenvatting en conclusies hoofdstuk 3

Ondanks dat er bijna tien jaar zijn verstreken na het verschijnen van de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* kunnen we na het verschijnen van de brochure *Kerk en Ambt* en de bisschoppelijke brief *Kerk, Eucharistie en Priesterschap* concluderen dat de standpunten van de kerkelijke leiding niet zijn gewijzigd. De nood, zoals beschreven in *Kerk en Ambt* wordt gedeeld door de bisschoppen, de oplossingsrichting zoals in *Kerk en Ambt* wordt voorgesteld, wordt door de bisschoppen niet gedeeld. Er moet weer een gelovig klimaat ontstaan, waarin roepingen tot bloei kunnen komen, dat is waar de bisschoppen de oplossing zien. Alleen als er meer roepingen komen, kunnen de problemen worden opgelost.

Ten aanzien van het veldonderzoek kan uit de antwoorden de conclusie getrokken worden dat de ondervraagden met de beperkingen die hun functie als pastoraal werker ten opzichte van het gewijde ambt met zich meebrengt, kunnen leven. Ze hebben zelf hun eigen wegen gezocht en soms zoeken ze nog de grenzen van het toelaatbare op. Uit de antwoorden van de vragenlijst blijkt dat het heel belangrijk is dat ze zich gesteund weten door de kerkelijke leiding (vraag 4), maar ook belangrijk is dat ze gesteund worden door en verbonden zijn met de (plaatselijke) geloofsgemeenschap⁷⁹.

In het vorige hoofdstuk (zie blz. 38) stelden we ons de vraag of de pastoraal werker de confrontatie met Rome, met het leeraamt zoekt. Uit de antwoorden van de quick-scan blijkt dat we deze vraag ontkennend moeten beantwoorden. Natuurlijk, het is niet altijd gemakkelijk. Dat geven de ondervraagden ook aan, het spanningsveld dat er is tussen de officiële Kerk en de manier waarop zij invulling willen geven aan hun taak. Maar voorop staat het er willen zijn voor de mensen, niet de regeltjes. Met de belemmeringen hebben de pastoraal werkers blijkbaar leren leven en hebben wegen gezocht om met die belemmeringen om te gaan om toch volwaardig voor de geloofsgemeenschap te kunnen staan. Hoewel ze misschien anders zouden willen, is dat niet iets wat hun dagelijks bezighoudt.

Voor de plaats van de pastoraal werker is er dus ten opzichte van 1999 niets veranderd. Een status quo lijkt te zijn bereikt. Natuurlijk is het wel zo, dat we 10 jaar verder zijn na het verschijnen van de nota. Natuurlijk zijn er nieuwe pastorale werkers bijgekomen (evenals nieuwe priesters). Zij komen echter uit de periode ná 1999, toen de beleidsnota bekend was en er een officiële functie geschapen was van pastoraal werker. De zoektocht naar erkenning was

⁷⁹ blijkt uit antwoord op vraag 7

voor hun geen punt meer. Maar ook zij lopen tegen de belemmeringen van hun functie aan. Ook zij worden met dezelfde problemen geconfronteerd als de pastoraal werkers van het eerste uur.

Is er dan wel toekomst voor de pastoraal werker? Die vraag komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

Hoofdstuk 4: beroep met toekomst?

In het ontwerp-rapport van het Pastoraal Concilie wordt op blz. 40 een toekomstvisie gegeven: “er zullen beroepskrachten werkzaam zijn die niet meer gewijd zijn maar die zich in dienst van kerk willen stellen. Waar een kerkelijke opdracht verleend wordt tot het behartigen van een of meer taken is er een openbare ambtsverlening die men sacramenteel kan noemen. Dit houdt in dat pastoraal werkers als volwaardig ambtsdrager erkend moeten worden.”

Vele jaren later kunnen we concluderen dat pastoraal werker een eigen ambt is geworden, maar ze zijn geen volwaardige ambtsdragers geworden. De ontwikkeling heeft er wel toe geleid, dat de pastoraal werker is onze kerkgemeenschap niet meer weg te denken is. De participatie van de leken gelovige aan het dienstwerk van de Kerk is met de pastoraal werker optimaal voor wat een leken gelovige mag doen volgens het kerkelijke recht. Maar of dit ook de intentie was van het ontwerp-rapport is de vraag.

De Kerk heeft moeite met een exacte plaatsbepaling van de pastoraal werker. In opleiding doen ze niet onder voor de priesteropleidingen. De pastoraal werker heeft hetzelfde kennisniveau. In de profane wereld kan je dan spreken van gelijkheid, doch niet in de kerkelijke wereld.

De kerkelijke leer en de traditie bepalen dat de Kerk een sacramenteel heilsgebeuren is, een gebeuren dat een bepaalde voorganger behoeft, die celibatair is, van het mannelijke geslacht en bovenal gewijd is.

Van verschillende kanten is en wordt getracht de discussie hieromtrent open te breken, tot nu toe tevergeefs. Zowel de VPW als de brochure Kerk en Ambt willen een lans breken voor de participatie van de leken gelovige en dus ook de pastoraal werker.

Naar aanleiding van de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* zijn veel publicaties verschenen over de interpretatie van wat de Nederlandse bisschoppen nu precies bedoelen met hun nota. Veel van die publicaties zien openingen naar de toekomst. De nota timmert blijkbaar de functie pastoraal werker niet helemaal dicht. Dat betekent ook dat de functie niet helemaal vastligt en gaandeweg - aan de hand van de nota en de praktijk - zal dus deze functie zich verder kunnen ontwikkelen. In welke richting? Dat zal de toekomst moeten uitwijzen. Veel zal uiteraard afhangen van de officiële Kerk hoe zij om wil gaan met de ontwikkeling van leken gelovigen in het pastoraat en de hiërarchie. Blijft de kerk angstvallig (krampachtig) vasthouden aan de positie van de gewijde bedienaren en gaat de kerk terug naar de, in mijn ogen, situatie zoals Gratianus (blz. 28) deze al eens beschreef, namelijk clerus versus de leken?

Het veldonderzoek (quick-scan) wees uit dat de ondervraagden kunnen leven met de beperkingen die hun functie met zich meebrengt. Niet dat ze dit altijd als prettig ervaren, zeker niet wanneer ze het moeten uitleggen aan de mensen. Toch zien ze alle vier een toekomst voor de pastoraal werker. Veel zal echter ook van de pastoraal werker zelf afhangen, maar de pastoraal werker is niet meer weg te denken. Wel zouden er veranderingen nodig zijn om dat toekomstbeeld positief te kunnen zien. Pastoraal werker, zegt een van de ondervraagden, is van noodzakelijk kwaad geworden tot een nuttig goed. Een ander zegt dat pastoraal werkers zich voor mensen moeten blijven inzetten. Als collega's ervoor willen gaan en samenwerken met ieder die werkzaam is in het pastoraat, is er toekomst voor de pastoraal werker.

Wat kunnen we concluderen over het ambt van pastoraal werker sinds Vaticanum II in de Nederlandse kerkprovincie?

Positieve ontwikkelingen sinds 1970 zijn, denk ik, vooral de erkenning van de kerkelijke leiding van de, zoals zij dat zelf noemen, functie pastoraal werker. Het duurde tot 1999 voor de Nederlandse bisschoppen dat uitspraken. Er kwam daarna nog het nodige verzet, maar ondanks dat wordt die erkenning in het werkveld als positief ervaren. Dit blijkt ook uit de quick-scan.

In het vorige hoofdstuk werd in par. 3.6 gesteld dat ook de nieuwe pastoraal werkers tegen belemmeringen aanlopen. Welke belemmeringen zijn dat? De ervaren belemmeringen komen vooral uit de kerkrechtelijke hoek en uit het leerambt. Zoals uit het veldonderzoek blijkt: pastoraal werkers kunnen wel mensen begeleiden en toeleiden, maar kunnen geen sacramenten toedienen (anders dan bijvoorbeeld dopen als zij doopverlof van de bisschop hebben gekregen). Zoals een pastoraal werker het zo passend zei: “ik voel me dan gehandicapt en vaak onmachtig”. Belemmeringen zitten op het sacramentele vlak, dat tot nog toe is voorbehouden aan de gewijde bedienaren.

Wat is de status van de pastoraal werker?

We kunnen concluderen, dat pastoraal werker een ambt is en dus opgenomen in de kerkelijke hiërarchie. Het ambt is duurzaam en niet afhankelijk van de persoon, die het ambt vervult. Zolang de taken van de pastoraal werker complementair zijn aan het gewijde ambt is het een eigen ambt. Problemen lijken te ontstaan wanneer er taken worden vervuld, die eigenlijk toebehoren aan het gewijde ambt, maar die vanwege ontbreken van dit ambt worden vervuld door leken en dus ook pastoraal werkers. Naast hun officiële ambt vervullen zij nog extra taken. Voor velen lijkt het erop dat die aanvullende (vervangende) taken tot hun echte takenpakket behoren en dus tot hun ambt. En misschien zijn de pastoraal werkers zelf wel zo gaan denken. Dat maakt de discussie rond ambt niet eenvoudiger.

De pastoraal werker is van noodzakelijk kwaad geworden tot een nuttig goed, aldus een van de ondervraagden van de quick-scan. Ze zijn niet meer weg te denken uit het parochiële leven en uit de instelling. Ze zijn geaccepteerd door de geloofsgemeenschap en door de kerkelijke leiding. Echter zolang zij vervangende taken vervullen die het gewijde ambt toekomen (hoewel ze daar toe aangesteld zijn), omdat er nog steeds een afname is van het aantal beschikbare priesters (gewijde ambt), zal door de kerkleiding met argusogen naar het handelen van de pastoraal werker worden gekeken en zal de pastoraal werker m.i. eerder met een opgestoken vinger dan met een schouderklopje benaderd worden. Opnieuw moet ik hier de ondervraagden aanhalen: het is net wat je er zelf van maakt, wat is voor jou belangrijke: mensen of de kerkelijke documenten? Ik denk dat voor de meeste pastoraal werkers de mensen belangrijker zijn dan de kerkelijke documenten.

Ik wil nog één citaat aanhalen, waaruit blijkt dat de functie van pastoraal werker nog verder uitgewerkt zou kunnen worden⁸⁰:

Welnu, deze canoniekrechtelijke analyse moge hebben verduidelijkt, dat de pastoraal werk(st)er als gedoopte voor functies in het pastoraat in een liturgische viering dient te worden gezegend en vervolgens door de bisschop in het pastoraat wordt gezonden en aangesteld. De pastoraal werk(st)er wordt als gedoopte aldus gezegend en gezonden. Het is op deze basis, dat het sacramentele karakter van de functie en van het handelen van de pastoraal werk(st)er nader kan worden ontvouwd.

⁸⁰ A.H.C. van Eijk en A.P.H. Meijers (red), *Gedoopt, gevormd, gezonden, status en statuut van de pastoraal werk(st)ers*, 2001, Meinema, Zoetermeer, blz. 166

Dit citaat geeft aan dat het sacramentele karakter en het handelen van de pastoraal werker nog verder ontvouwd, nog verder ontwikkeld kan worden. Of dat op korte termijn gebeurd is de vraag, omdat door de verdere afname van het aantal gelovigen ook de vraag naar voorgangers zal afnemen en misschien wordt er een fase bereikt, waarin de gewijde bedienaren weer alle taken zelf kunnen waarnemen. Dan zijn misschien pastoraal werkers zoals we die nu kennen niet meer noodzakelijk (als suppletie), maar nog wel in eigen ambt, namelijk dat van begeleidend in pastoraat, catechese en diaconaat (complementair). Die vraag zal zeker blijven bestaan.

Dan tot slot de vraag waar het om te doen was: Pastoraal werker, met als ondertitel: beroep met toekomst?

Een vraag die gesteld kan worden is waarom hier niet staat: ambt met toekomst? Ik vond die ondertitel te pretentius, ambt geeft al een zekere inkleuring. Behalve een kerkelijk ambt is pastoraal werker ook een beroep. Volgens het Nederlands woordenboek is een beroep een werkring, ambacht. We kunnen spreken van het beroep van pastoraal werker. In die laatste context is ook mijn vraag bedoelt.

De vraag is dus: heeft het beroep van pastoraal werker toekomst?

Ten aanzien van die vraag kan ik positief antwoorden. Door de participatie van de lekgelovige is de kerk vitaler geworden, levendiger. Wanneer de kerk de tijd zou nemen om het gesprek met de lekgelovigen aan te gaan (wat ook de Vereniging voor Pastoraal Werkenden wil) over de principes van het zelfverstaan van de kerk, denk ik dat er een Kerk uit kan ontstaan waarin de lekgelovigen, pastoraal werkers en gewijde bedienaren naast elkaar kunnen staan in plaats van tegenover elkaar, wat nu vaak het geval lijkt. Dat zou de positie van de pastoraal werkers vergemakkelijken. Bovendien, en dat blijkt ook uit de antwoorden van de ondervraagden, is de instelling van de pastoraal werker zelf enorm belangrijk. Niet zozeer de kerkelijke documenten bepalen de toekomst, maar de pastoraal werker zelf. Er moet een wil zijn om samen te willen werken en een drive moet aanwezig zijn om er voor mensen te willen zijn. Ik denk zelf dat hierin ook de toekomst ligt: inzetten voor de mensen en samen met priester(s), diaken(s), pastorale werker(s) en gelovigen Kerk willen zijn, Kerk terecht geschreven met een hoofdletter.

geraadpleegde literatuur

literatuur bij hoofdstuk 1

Boeken

Prof.dr. Walter Goddijn, prof.dr. Jan Jacobs en prof.dr. Gérard van Tillo, *Tot vrijheid geroepen*, 1999 ten Have Baarn, blz. 197-211, 319-325, 423-428

H.J. van Hout (red), *De pastor als partner. Studies voor Piet Noordermeer en Kees van Ruyven*, 1988, Hilversum

A.H.C. van Eijk en A.P.H. Meijers (red), *Gedoopt, gevormd, gezonden, status en statuut van de pastoraal werk(st)ers*, 2001, Meinema, Zoetermeer

Diverse artikelen uit Dagblad Katholiek Nederland via internet

(www.katholieknieuwsblad.nl/archief):

17 september 1999: artikel van Jan Peeters: Bisschoppen willen verder met de pastoraal werker

17 september 1999: artikel van Jan Peeters: Op weg naar de volgende stap

4 januari 2002: artikel van Jan Peeters: Wat is de stand na 150 jaar Kromstaf

11 januari 2002: artikel van Jan Peeters: Drastische terugval pastoraal werk(st)ers

18 januari 2002: artikel van Myriam Steemers-van Winkoop: 150 jaar Kromstaf, wat nu

22 februari 2002: artikel van Jan Peeters: Zo zien wij dat (interview met Jac Vlaar en Nico Bulter van de VPW)

Kerkelijke documenten

Johannes Paulus II, postsynodale apostolische Exhortatie Christifideles laici over de roeping en zending van de leken in de kerk en in de wereld, in: *Kerkelijke documentatie* (1989)2. blz. 3-92

Brief van de bisschoppen van Groningen, Utrecht, Haarlem, Rotterdam en Breda aan de pastoraal werk(st)ers in hun bisdom, in: *Kerkelijke documentatie* (1990)4. blz. 13-18.

In Christus' naam: herderlijk schrijven over woord, sacrament, ambt en wijding (Bisschoppelijke Brieven nr. 29), Utrecht 1992.

Congregatie voor de Clerus, Pauselijke Raad voor de Leken e.a., Instructie over enige vragen betreffende de medewerking van leken aan het dienstwerk van de priesters, in: *Kerkelijke documentatie* (1997)8. blz. 3-18 (267-282)

Nederlandse bisschoppenconferentie, Meewerken in het pastoraat, beleidsnota bij de Instructie betreffende de medewerking van leken aan het dienstwerk van de priesters, in: *Kerkelijke documentatie* (1999)1. blz. 3-35

Bisdom Rotterdam, *Hoe zijt Gij aanwezig ... samenkomen om Hem te gedenken*, beleidsnota over de liturgie in het bisdom Rotterdam, Rotterdam 2003

Pastoraal Concilie, *ontwerprapport “Naar een vruchtbaar en vernieuwd functioneren van de ambtsbediening”*, ontwerprapport ter voorbereiding van de plenaire vergadering op 4-5-6-7 januari 1970

Internetsites:

www.rkdocumenten.nl: Besluiten Bijzondere Synode van bisschoppen van Nederland (1980)

www.rkdocumenten.nl: Herderlijke brief bij de Synodebesluiten van de Bijzondere Synode Nederland (31 januari 1980)

www.rkdocumenten.nl: Tot parochiepriesters en hun medewerkers (toespraak paus op 12 mei 1985)

www.rkdocumenten.nl: Ad Limina-bezoek Nederlandse bisschoppen 1988 – Afsluiting (11 januari 1988)

www.rkdocumenten.nl: Tot de Nederlandse bisschoppen bij gelegenheid van hun *Ad Limina*-bezoek 1993 (11 januari 1993)

www.rkdocumenten.nl: Ad Limina-bezoek Nederlandse bisschoppen 1998– Afsluiting (18 juni 1998)

www.rkdocumenten.nl: Toespraak bij Afsluiting Ad Limina door paus Johannes Paulus II (12 maart 2004)

literatuur bij hoofdstuk 2

Boeken

Ton van Eijk, *Teken van aanwezigheid, een katholieke ecclesiologie in oecumenisch perspectief*, 2000 Meinema, Zoetermeer, hoofdstuk 6

C.T.M. van Vliet, *Kerk met twee ogen, een katholieke ecclesiologie*, 2002 Kok Kampen, blz. 80-150

A.H.C. van Eijk en A.P.H. Meijers (red), *Gedoopt, gevormd, gezonden, status en statuut van de pastoraal werk(st)ers*, 2001, Meinema, Zoetermeer

Kerkelijke documenten

Johannes Paulus II, postsynodale apostolische Exhortatie Christifideles laici over de roeping en zending van de leken in de kerk en in de wereld, in: *Kerkelijke documentatie* (1989)2. blz. 3–92

Brief van de bisschoppen van Groningen, Utrecht, Haarlem, Rotterdam en Breda aan de pastoraal werk(st)ers in hun bisdom, in: *Kerkelijke documentatie* (1990)4. blz. 13-18.

In Christus’ naam: herderlijk schrijven over woord, sacrament, ambt en wijding (Bisschoppelijke Brieven nr. 29), Utrecht 1992.

Congregatie voor de Clerus, Pauselijke Raad voor de Leken e.a., Instructie over enige vragen betreffende de medewerking van leken aan het dienstwerk van de priesters, in: *Kerkelijke documentatie* (1997)8. blz. 3-18 (267-282)

Nederlandse bisschoppenconferentie, Meewerken in het pastoraat, beleidsnota bij de Instructie betreffende de medewerking van leken aan het dienstwerk van de priesters, in: *Kerkelijke documentatie* (1999)1. blz. 3-35

Internetsites:

www.rorate.com/kerkrecht: Canonieke vraagbaak Johannes Andreae commentaar op Instructie (1997) geplaatst op <http://www.rkkerkrecht.net/> door A.P.H. Meijers 31 augustus 1998 (31 juli 2008)

www.rorate.com/kerkrecht: Canonieke vraagbaak Johannes Andreae commentaar op Meewerken in het Pastoraat (1999) geplaatst op <http://www.rkkerkrecht.net/> door Ton Meijers 9 februari 2000 (31 juli 2008)

literatuur bij hoofdstuk 3**Boeken**

Ton van Eijk, *Teken van aanwezigheid, een katholieke ecclesiologie in oecumenisch perspectief*, 2000 Meinema, Zoetermeer, hoofdstuk 6

C.T.M. van Vliet, *Kerk met twee ogen, een katholieke ecclesiologie*, 2002 Kok Kampen, blz. 80-150

Diverse artikelen uit Dagblad Katholiek Nederland via internet (www.katholieknieuwsblad.nl/archief):

7 september 2007: artikel van Jan Peeters: Dominicanen op drift

20 juni 2008: artikel van Jan Peeters: Bisschoppen wijzen Kerk & Ambt af

Brochure:

Kerk en Ambt, onderweg naar een kerk met toekomst vanuit het bestuur van de Nederlandse Dominicanen, 2007, Nijmegen

Kerkelijke documenten

Kerk, eucharistie en priesterschap, herderlijk schrijven over woord, sacrament, ambt en wijding, Utrecht, juni 2008.

Appendix A: vragenlijst

I. Vraag naar de werkzaamheden van de pastoraal werker

Vraag 1: Kunt u aangeven wat **naar uw idee** de wezenlijke veranderingen zijn in uw werk toen u begon (en er nog geen beleid aangaande de pastoraal werker was) en nu?

II. Vragen n.a.v. de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* uit 1999:

In de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* lezen we dat pastoraal werker wel een kerkelijk ambt is, maar geen bediening. In de nota wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen de gewijde en niet-gewijde bedienaar. Er is een verschil tussen de gewijde bedienaar en ongewijde bedienaar.

Vraag 2: Ervaart u dat in uw dagelijkse praktijk?

Indien ja, kunt u aangeven hoe u dat ervaart?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Vraag 3: In de nota wordt door de bisschoppen waardering uitgesproken over de pastoraal werkers. Voelt u zich gesteund door de kerkelijke leiding?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Vraag 4: In de nota wordt ook gesproken over zending door de bisschop. Hoe belangrijk is het voor u dat u gezonden bent door de bisschop?

III. vragen n.a.v. de ambtstheologie

Sinds het Pastoraal Concilie in de jaren 60, waarin werd aangedrongen op een andere ambtstheologie, is de vuurtje blijven smeulen. Vele discussies rond de pastoraal werker hebben betrekking op die ambtstheologie (o.a. opheffing celibaat, ambt openstellen voor gehuwden, mannen en vrouwen).

Vraag 5: als alle belemmeringen zouden worden opgeheven en als wijding tot de mogelijkheden zou behoren, zou u zich dan laten wijden?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Vraag 6: Denkt u dat u, als u gewijd zou zijn, meer voor de geloofsgemeenschap zou kunnen betekenen?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

IV Vragen n.a.v. de brochure *Kerk en Ambt* uit 2007:

In 2007 verscheen de brochure *kerk en Ambt* van de Nederlandse Dominicanen. Een kernpunt uit deze brochure is dat iedere gemeenschap recht heeft op eucharistie vieringen en dat de gemeenschap zelf hun voorgangers kiest, die dan goedkeuring van de bisschop behoeven. In de brochure worden de pastoraal werker met name genoemd om als gekozen voorgangers van de gemeenste te worden aangesteld.

Vraag 7: Hoe staat u hier tegenover?

Vraag 8: Stel: de gemeente zou u kiezen als haar voorganger: zou een dergelijke benoeming van invloed zijn op uw werkzaamheden?

Nu volgen nog enkele vragen en daarbij graag omcirkelen wat van toepassing is:

V. Vragen over de eucharistie:

Vraag 9: Niet elk weekend is er een eucharistievoering. Denkt u dat de geloofsgemeenschap waarin u werkzaam bent de viering van woord en communieviering anders beleeft dan een eucharistieviering?			
Antwoord	Ja	weet niet	nee
Vraag 10: Denkt u dat uw parochianen weten dat een eucharistievoering een sacrament is?			
Antwoord	Ja	weet niet	nee
Vraag 11: Denkt u dat uw parochianen weten dat een woord- en communieviering geen sacrament is?			
Antwoord	Ja	weet niet	nee

VI. Algemene waardering voor uw werkzaamheden:

Vraag 12: Voelt u zich in uw werk gewaardeerd?						
a.	door uw parochianen (indien u in een parochiewerkzaam bent)	1	2	3	4	5
b.	door de mensen van uw instelling	1	2	3	4	5
c.	in het pastoraatsteam (indien u daarin werkt)	1	2	3	4	5
d.	door uw moderator	1	2	3	4	5

1 = zeer gewaardeerd, 2= gewaardeerd, 3= neutraal, 4= niet gewaardeerd
5= niet van toepassing

VII. Slotvraag

U hebt een hele ontwikkeling meegemaakt, die nog niet ten einde is. Er is een afnemend priestertal, minder parochies en kerken, minder actieve gelovigen en ook het aantal pastoraal werkers neemt af.

Vraag 13: Heeft in uw visie het ambt van de pastoraal werker nog toekomst?

Indien ja, waarom denkt u dat?

Indien nee, waarom niet?

Appendix B: onderzoeksresultaten

Samenvatting van de resultaten

Schema van de indeling van de individuele vragenlijsten:

Territoriaal pastoraat Ingevulde vragenlijst 1	Territoriaal pastoraat Ingevulde vragenlijst 2
Categoriaal pastoraat Ingevulde vragenlijst 3	Categoriaal pastoraat Ingevulde vragenlijst 4

I. Vraag naar de werkzaamheden van de pastoraal werker

Vraag 1: Kunt u aangeven wat **naar uw idee** de wezenlijke veranderingen zijn in uw werk toen u begon (en er nog geen beleid aangaande de pastoraal werker was) en nu?

<i>Weinig, niet bewust dat er geen beleid was. Rol PW afhankelijk van grootte van het pastorale team. Zou clustervorming een verarming vinden van de functie.</i>	<i>Weinig, bij aanstelling was de angst van het bisdom voor sacramenten. Heeft het gevoel dat de bewegingsruimte voor de PW minder wordt</i>
<i>Wezenlijke veranderingen heb ik in mijn werk niet ervaren, wel een verschuiving van “ambt” naar professionalisering</i>	<i>In het begin meer creativiteit PW, daarna ontstaan de regels en kom je in een keurslijf, afgezet tegen het priesterschap</i>

II. Vragen n.a.v. de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* uit 1999:

In de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* lezen we dat pastoraal werker wel een kerkelijk ambt is, maar geen bediening. In de nota wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen de gewijde en niet-gewijde bedienaar. Er is een verschil tussen de gewijde bedienaar en ongewijde bedienaar.

Vraag 2: Ervaart u dat in uw dagelijkse praktijk?

Indien ja, kunt u aangeven hoe u dat ervaart?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

<i>Ervaart zelf verschil niet, anderen wijzen je erop.</i>	<i>Ja, moet soms uitleggen dat hij de sacramenten mag toedienen</i>
<i>Nee, authenticiteit is het eerste kenmerk in de contacten met patiënten</i>	<i>Nee, bij uitoefening van deze baan heb ik daar geen last van. Zoekt samenwerking met priesters indien noodzakelijk.</i>

Vraag 3: In de nota wordt door de bisschoppen waardering uitgesproken over de pastoraal werkers. Voelt u zich gesteund door de kerkelijke leiding?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

<i>Ja, belangrijk is de erkenning van PW. Het ambt wordt gedragen door de leidinggevend van de Nederlandse kerkprovincie</i>	<i>In de meeste gevallen wel. Soms moet je ook niet alles aan het bisdom voorleggen, maar gewoon je pastorale hart laten spreken.</i>
<i>Ja, er is alle ruimte om persoonlijk inhoud te geven aan de zending.</i>	<i>Nee, als ze achter de kwaliteit van de PW stonden was er meer ruimte in de kerk, nu volgen ze Rome.</i>

Vraag 4: In de nota wordt ook gesproken over zending door de bisschop. Hoe belangrijk is het voor u dat u gezonden bent door de bisschop?

<i>Voelt dit als brede steun. Er is een band met de wereldkerk.</i>	<i>Best belangrijk, je staat in een groter geheel.</i>
<i>Belangrijk. Vindt de band met de katholieke traditie wezenlijk. Ik voel me hierdoor mede gedragen.</i>	<i>Dan kan ik me in het buitenland “pastoral worker” noemen.</i>

III. vragen n.a.v. de ambtstheologie

Sinds het Pastoraal Concilie in de jaren 60, waarin werd aangedrongen op een andere ambtstheologie, is de vuurtje blijven smeulen. Vele discussies rond de pastoraal werker hebben betrekking op die ambtstheologie (o.a. opheffing celibaat, ambt openstellen voor gehuwden, mannen en vrouwen).

Vraag 5: als alle belemmeringen zouden worden opgeheven en als wijding tot de mogelijkheden zou behoren, zou u zich dan laten wijden?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

<i>Neen, hij voelt zich nu vrijer</i>	<i>Ja, ideaal is altijd priesterschap geweest.</i>
<i>Neen, in de loop der jaren de plek in kerk ervaren.</i>	<i>Neen, wil niet in hiërarchisch keurslijf ingelijfd worden,.</i>

Vraag 6: Denkt u dat u, als u gewijd zou zijn, meer voor de geloofsgemeenschap zou kunnen betekenen?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

<i>Ja, vooral voor et toedienen van de sacramenten.</i>	<i>Ja, je kunt gebruik maken van de sacramenten.</i>
<i>Neen, betekent inlijven in de sacramentele-clerical kerk</i>	<i>Neen gezien bovenstaande, ziet wijding ingelijfd in keurslijf, zeker als het gebaseerd is op behoudzucht.</i>

IV Vragen n.a.v. de brochure Kerk en Ambt uit 2007:

In 2007 verscheen de brochure kerk en Ambt van de Nederlandse Dominicanen. Een kernpunt uit deze brochure is dat iedere gemeenschap recht heeft op eucharistie vieringen en dat de gemeenschap zelf hun voorgangers kiest, die dan goedkeuring van de bisschop behoeven.

In de brochure worden de pastoraal werker met name genoemd om als gekozen voorgangers van de gemeenste te worden aangesteld.

Vraag 7: Hoe staat u hier tegenover?

<i>Niet goed voorgaan in eigen parochie, maar keuze door de gemeente zit wel wat in. Je weet dan door hen gedragen</i>	<i>Dit is een brug te ver. Er is nood, maar dit is niet de oplossing. Er zijn meer mogelijkheden om als gemeenschap samen te komen.</i>
<i>Prima, voorganger bevestigt door de medegelovigen, daardoor met hen verbonden</i>	<i>Dat zouden ze eens moeten proberen, maar hij verwacht geen medewerking van de kerkelijke autoriteiten.</i>

Vraag 8: Stel: de gemeente zou u kiezen als haar voorganger: zou een dergelijke benoeming van invloed zijn op uw werkzaamheden?

<i>Zie antwoord op vraag 6</i>	<i>Gesteund door gemeenschap is noodzakelijk voor je werk. Hij zou geen diaken willen zijn, omdat dit het probleem niet oplost.</i>
<i>Neen, niet in het ziekenhuis. Gewijd-ongewijd is een binnenkerkelijke discussie.</i>	<i>Voor hem niet van toepassing</i>

Nu volgen nog enkele vragen en daarbij graag omcirkelen wat van toepassing is:

V. Vragen over de eucharistie:

Vraag 9: Niet elk weekend is er een eucharistievoering. Denkt u dat de geloofsgemeenschap waarin u werkzaam bent de viering van woord en communieviering anders beleeft dan een eucharistieviering?			
Antwoord	ja II	weet niet I	nee I
Vraag 10: Denkt u dat uw parochianen weten dat een eucharistievoering een sacrament is?			
Antwoord	Ja II	weet niet II	nee
Vraag 11: Denkt u dat uw parochianen weten dat een woord- en communieviering geen sacrament is?			
Antwoord	Ja I	weet niet III	nee

VI. Algemene waardering voor uw werkzaamheden:

Vraag 12: Voelt u zich in uw werk gewaardeerd?					
a.	door uw parochianen (indien u in een parochiewerkzaam bent)				
	vragenlijst 1	1	2	3	4 5
	vragenlijst 2	1	2	3	4 5
	vragenlijst 3	1	2	3	4 5
b.	door de mensen van uw instelling				
	vragenlijst 1	1	2	3	4 5
	vragenlijst 2	1	2	3	4 5
	vragenlijst 3	1	2	3	4 5
c.	in het pastorale team (indien u daarin werkt)				
	vragenlijst 1	1	2	3	4 5
	vragenlijst 2	1	2	3	4 5
	vragenlijst 3	1	2	3	4 5
d.	door uw moderator				
	vragenlijst 1	1	2	3	4 5
	vragenlijst 2	1	2	3	4 5
	vragenlijst 3	1	2	3	4 5

1 = zeer gewaardeerd, 2= gewaardeerd, 3= neutraal, 4= niet gewaardeerd
5= niet van toepassing

VII. Slotvraag

U hebt een hele ontwikkeling meegemaakt, die nog niet ten einde is. Er is een afnemend priestertal, minder parochies en kerken, minder actieve gelovigen en ook het aantal pastoraal werkers neemt af.

Vraag 13: Heeft in uw visie het ambt van de pastoraal werker nog toekomst?

Indien ja, waarom denkt u dat?

Indien nee, waarom niet?

<i>Er zal een zekere specialisatie optreden, maat hopelijk celibaat weg.</i>	<i>PW heeft toekomst. Ze zijn van noodzakelijk kwaad geworden tot een nuttig goed. Wel moet er goed samengewerkt worden.</i>
<i>Zeker als collega's er voor willen gaan, zich voor mensen willen inzetten, zich met mensen willen verbinden is er toekomst voor de PW</i>	<i>Als huidige ontwikkelingen worden doorgezet is er geen toekomstperspectief. Zoek je als PW je eigen weg, dan heb je ruimte en hopelijk ook Gods geest.</i>

Ingevulde vragenlijst 1

I. Vraag naar de werkzaamheden van de pastoraal werker

Vraag 1: Kunt u aangeven wat **naar uw idee** de wezenlijke veranderingen zijn in uw werk toen u begon (en er nog geen beleid aangaande de pastoraal werker was) en nu?

Was niet bewust dat er geen beleid was. In de opleiding ging men uit van de PW als professional met bijzondere aandacht voor een of meer aandachtsvelden/specialisaties (géén sacramentenbediening) maar kreeg men ook colleges homiletiek en liturgie met het oog op voorgaan in vieringen.

De praktijk werd, zo bleek uit onderzoek in de jaren 80 van de vorige eeuw: PW als leek werkzaam (niet sacramenteel), zit feitelijk in de functie van pastor: behalve de pastorale zorg in brede zin, ook leiding geven en besturen. De idee was dat PW iets nieuws zou zijn, maar dat was niet zo. Ziet dit als mislukking van de functie (het ambt) van PW (immers in de rol van priester).

Was zelf in het begin belast met catechese en jongerenwerk; tevens part-time districtscatecheet. Vond voorgaan niet zijn steel, maar ging toch 1x per maand voor om gezicht te laten zien (bekendheid).

In volgende parochie meer in de rol van de priester, dus ook zelfstandig voorgaan in woord- en communievieringen, uitvaartvieringen en individueel pastoraat.

Nu: all-round pastor (behalve voorgaan in huwelijksviering en eucharistieviering). Hij zou het voorgaan en het pastoraat wel missen als de bisschoppen hun zin krijgen en de PW weer terug moet naar catechese, diaconaat en gemeenteopbouw. Vindt het voorgaan belangrijk om toch een gezicht te hebben. Je moet nu bij de clustervorming een specialisatie kiezen.

Wat je rol als PW is, is nu erg afhankelijk geworden van (de grootte van) het pastorale team waarin je komt. Bij de een zal voorgaan en pastoraat wel tot het takenpakket horen, bij de ander niet.

II. Vragen n.a.v. de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* uit 1999:

In de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* lezen we dat pastoraal werker wel een kerkelijk ambt is, maar geen bediening. In de nota wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen de gewijde en niet-gewijde bedienaar. Er is een verschil tussen de gewijde bedienaar en ongewijde bedienaar.

Vraag 2: Ervaart u dat in uw dagelijkse praktijk?

Indien ja, kunt u aangeven hoe u dat ervaart?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Persoonlijk: ervaart verschil zelf zelden of nooit, alleen als je er door anderen op wordt gewezen (bv bij ziekenzegen, waarbij de aanwezigen wel degelijk een priester willen voor de echte ziekenzalving)

Verder constateert hij dat W+C vieringen soms drukker bezocht zijn dan de eucharistie. Een extra voordeel is dat de te gebruiken teksten (m.n. het communiegebed) in een W+C viering vaak mooier of aansprekender zijn (vieringen moeten wel goed zijn) dan de officiële goedgekeurde, vaak 'stijle' tafelgebeden.

Verder merkt hij op, dat hij, bv. bij de ziekenzalving, vaak makkelijker als pastor wordt geaccepteerd door de omgeving van de zieke, omdat hij man is. Voor vrouwen lijkt het hem in zo'n situatie (ziekenzegen) moeilijker om als pastor geaccepteerd te worden, omdat dan het verschil tussen gewijd en niet-gewijd sowieso al duidelijk is.

Vraag 3: In de nota wordt door de bisschoppen waardering uitgesproken over de pastoraal werkers. Voelt u zich gesteund door de kerkelijke leiding?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

De beleidsnota was een erkenning van de PW, hij ervaart dat als pluspunt. De erkenning van de functie door de bisschoppen betekent voor hem dat de zinvolheid van het bijzondere ambt van de PW nu door het gezamenlijke Nederlandse bisschoppencollege wordt erkend. Zij willen en kunnen niet meer om de PW heen, sterker nog ze zien het belang van dit ambt voor de kerk in. Dit ambt wordt nu niet alleen door de basis maar ook door de leidinggevendenden in de Nederlandse kerkprovincie gedragen! Dat is heel wat anders dan wat het tot nu toe was, nl. het al of niet functioneren van PW's was afhankelijk van de plaatselijke bisschop.

Vraag 4: In de nota wordt ook gesproken over zending door de bisschop. Hoe belangrijk is het voor u dat u gezonden bent door de bisschop?

Er is een band met de wereldkerk, hoewel hij dat niet zo expliciet ervaart. Bij aanstelling wordt de aanstellingsbrief voorgelezen in de kerk, niet alleen bestuur maar ook bisschop staan zo achter de aanstelling. Hij voelt dit als een brede steun in de taak en opdracht die je hebt.

III. vragen n.a.v. de ambtstheologie

Sinds het Pastoraal Concilie in de jaren 60, waarin werd aangedrongen op een andere ambtstheologie, is de vuurtje blijven smeulen. Vele discussies rond de pastoraal werker hebben betrekking op die ambtstheologie (o.a. opheffing celibaat, ambt openstellen voor gehuwden, mannen en vrouwen).

Vraag 5: als wijding tot de mogelijkheden zou behoren, zou u zich dan laten wijden?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Nee, hij voelt zich nu vrijer (minder aan regels gehouden), dan wanneer hij priester zou zijn. Vrijheid bv in de vorm van de liturgie. Bovendien vraagt hij zich af of hij wel volledig gehoorzaam kan zijn aan de bisschop.

Hij is gelukkig en tevreden met de situatie zoals die nu is.

Overigens heeft wijding ook wel zijn voordelen: dan mag je alle pastorale taken uitvoeren!

Vraag 6: Denkt u dat u, als u gewijd zou zijn, meer voor de geloofsgemeenschap zou kunnen betekenen?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Ja, vooral bij het toedienen van de sacramenten. Hij voelt zich nu soms een beetje gehandicapt. Als pastor wil je er op alle levensmomenten voor mensen kunnen zijn, en dus niet de beperkingen hebben van het niet-gewijd zijn. M.n. in nauwe pastorale relaties, wanneer je een hele tijd met iemand bent opgetrokken.

IV. Vragen n.a.v. de brochure Kerk en Ambt uit 2007:

In 2007 verscheen de brochure kerk en Ambt van de Nederlandse Dominicanen. Een kernpunt uit deze brochure is dat iedere gemeenschap recht heeft op eucharistie vieringen en dat de gemeenschap zelf hun voorgangers kiest, die dan goedkeuring van de bisschop behoeven.

Vraag 7: Hoe staat u hier tegenover?

Vooropgesteld, ik vind het niet gunstig voor je eigen parochie te staan, waar je geboren en getogen bent. Lekenvoorgangers stellen zich in deze ook kwetsbaar op, maar worden als het goed is door de gemeenschap geaccepteerd. Hoewel ook daar binnen een gemeenschap best verschillend over gedacht kan worden.

De keuze door de gemeente: daar zit wel wat in. Dat je weet dat je door hen gedragen wordt. Hij vindt Kerk en Ambt wel eenzijdig op de eucharistie gefocust. De andere facetten van het totaal-pakket van de pastorale zorg (leren dienen en pastoraat) binnen een geloofsgemeenschap blijven buiten beschouwing.

Vraag 8: zou een dergelijke benoeming van invloed zijn op uw werkzaamheden?

Zie antwoord op vraag 6

Nu volgen nog enkele vragen en daarbij graag omcirkelen wat van toepassing is:

V. Vragen over de eucharistie:

Vraag 9: Niet elk weekend is er een eucharistievoering. Denkt u dat de geloofsgemeenschap waarin u werkzaam bent de viering van woord en communieviering anders beleeft dan een eucharistieviering?			
Antwoord	<i>ja</i>	weet niet	nee
Vraag 10: Denkt u dat uw parochianen weten dat een eucharistievoering een sacrament is?			
Antwoord	<i>ja</i>	weet niet	nee
Vraag 11: Denkt u dat uw parochianen weten dat een woord- en communieviering geen sacrament is?			
Antwoord	<i>ja</i>	<i>weet niet</i>	nee

VI. Algemene waardering voor uw werkzaamheden:

Vraag 12: Voelt u zich in uw werk gewaardeerd?					
a.	door uw parochianen (indien u in een parochiewerkzaam bent)	1	2	3	4 5
b.	door de mensen van uw instelling	1	2	3	4 5
c.	in het pastorale team (indien u daarin werkt)	1	2	3	4 5
d.	door uw moderator	1	2	3	4 5

- 1 = zeer gewaardeerd
- 2 = gewaardeerd
- 3 = neutraal
- 4 = niet gewaardeerd
- 5 = niet van toepassing

VII. Slotvraag

U hebt een hele ontwikkeling meegemaakt, die nog niet ten einde is. Er is een afnemend priestertal, minder parochies en kerken, minder actieve gelovigen en ook het aantal pastoraal werkers neemt af.

Vraag 13: Heeft in uw visie het ambt van de pastoraal werker nog toekomst?

Indien ja, waarom denkt u dat?

Indien nee, waarom niet?

VPW heeft een hoop goed gedaan, o.a. professionalisering van de PW. Hij verwacht dat er in de toekomst een specialisatie zal optreden, de PW met specialisatie. Er zal niet elke week een priester zijn, dus zal de PW voor blijven gaan.

Hopelijk gaat verplichte celibaat weg, want volgens hem hebben gehuwde partners meer inlevingsgevoel, wat de kerk al geheel ten goede komt.

Ingevulde vragenlijst 2

I. Vraag naar de werkzaamheden van de pastoraal werker

Vraag 1: Kunt u aangeven wat **naar uw idee** de wezenlijke veranderingen zijn in uw werk toen u begon (en er nog geen beleid aangaande de pastoraal werker was) en nu?

Ik denk dat er weinig veranderd is. Bij mijn aanstelling was het bisdom wel erg angstig dat wij als PW's sacramenten zouden gaan bedienen. In de loop van de tijd kwam er ruimte om te dopen, maar ik heb het gevoel dat dat nu weer minder wordt. Maar er is mee te leven.

II. Vragen n.a.v. de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* uit 1999:

In de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* lezen we dat pastoraal werker wel een kerkelijk ambt is, maar geen bediening. In de nota wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen de gewijde en niet-gewijde bedienaar. Er is een verschil tussen de gewijde bedienaar en ongewijde bedienaar.

Vraag 2: Ervaart u dat in uw dagelijkse praktijk?

Indien ja, kunt u aangeven hoe u dat ervaart?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Ja, soms moet een priester gevraagd worden voor bv het sacrament der zieken, terwijl je als PW dichtbij de zieken staat. Ook het feit dat je niet namens de kerk als getuigen mag optreden bij een huwelijk is soms moeilijk te begrijpen voor bruidsparen.

Vraag 3: In de nota wordt door de bisschoppen waardering uitgesproken over de pastoraal werkers. Voelt u zich gesteund door de kerkelijke leiding?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

In de meeste gevallen wel. Sommige zaken moet je niet vragen aan het bisdom, maar moet je je pastorale hart laten spreken.

Vraag 4: In de nota wordt ook gesproken over zending door de bisschop. Hoe belangrijk is het voor u dat u gezonden bent door de bisschop?

Ook vind ik best belangrijk. Je staat in een groter geheel en het werkt goed bij de parochianen met en voor wie je mag werken.

III. vragen n.a.v. de ambtstheologie

Sinds het Pastoraal Concilie in de jaren 60, waarin werd aangedrongen op een andere ambtstheologie, is de vuurtje blijven smeulen. Vele discussies rond de pastoraal werker hebben betrekking op die ambtstheologie (o.a. opheffing celibaat, ambt openstellen voor gehuwden, mannen en vrouwen).

Vraag 5: als alle belemmeringen zouden worden opgeheven en als wijding tot de mogelijkheden zou behoren, zou u zich dan laten wijden?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Ja, mijn ideaal is altijd het priesterschap geweest om ook zo de mensen van dienst te kunnen zijn. Nu het niet kan, maakt het me ook niet echt ongelukkig. Ik doe wat ik mag en soms zoek ik de grens op.

Vraag 6: Denkt u dat u, als u gewijd zou zijn, meer voor de geloofsgemeenschap zou kunnen betekenen?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Ja, je kunt dan ook gebruik maken van de sacramenten. Nu ben je regelmatig aan het zoeken naar een vorm die wel kan en mag.

IV. Vragen n.a.v. de brochure Kerk en Ambt uit 2007:

In 2007 verscheen de brochure kerk en Ambt van de Nederlandse Dominicanen. Een kernpunt uit deze brochure is dat iedere gemeenschap recht heeft op eucharistie vieringen en dat de gemeenschap zelf hun voorgangers kiest, die dan goedkeuring van de bisschop behoeven. In de brochure worden de pastoraal werker met name genoemd om als gekozen voorgangers van de gemeenste te worden aangesteld.

Vraag 7: Hoe staat u hier tegenover?

Ik denk dat het een brug te ver is. Ik zie de nood, maar we hebben de oplossing nog niet. Natuurlijk vind ik het fijn om ook liturgisch te functioneren, maar of dat persé een eucharistie moet zijn is voor mij de vraag. De gemeenschap kan ook op andere manieren bijeen komen.

Vraag 8: Stel: de gemeente zou u kiezen als haar voorganger: zou een dergelijke benoeming van invloed zijn op uw werkzaamheden?

Je gesteund weten door je geloofsgemeenschap is noodzakelijk voor je werk. Mensen vragen me wel eens of ik priester zou willen zijn of anders diaken. Dat laatste wil ik niet omdat dat het probleem niet oplost.

Nu volgen nog enkele vragen en daarbij graag omcirkelen wat van toepassing is:

V. Vragen over de eucharistie:

Vraag 9: Niet elk weekend is er een eucharistievoering. Denkt u dat de geloofsgemeenschap waarin u werkzaam bent de viering van woord en communieviering anders beleeft dan een eucharistieviering?			
Antwoord	<i>ja</i>	weet niet	nee
Vraag 10: Denkt u dat uw parochianen weten dat een eucharistievoering een sacrament is?			
Antwoord	<i>ja</i>	weet niet	nee
Vraag 11: Denkt u dat uw parochianen weten dat een woord- en communieviering geen sacrament is?			
Antwoord	<i>ja</i>	weet niet	nee

VI. Algemene waardering voor uw werkzaamheden:

Vraag 12: Voelt u zich in uw werk gewaardeerd?					
a.	door uw parochianen (indien u in een parochiewerkzaam bent)	1	2	3	4 5
b.	door de mensen van uw instelling	1	2	3	4 5
c.	in het pastorale team (indien u daarin werkt)	1	2	3	4 5
d.	door uw moderator	1	2	3	4 5

1 = zeer gewaardeerd

2= gewaardeerd

3= neutraal

4= niet gewaardeerd

5= niet van toepassing

VII. Slotvraag

U hebt een hele ontwikkeling meegemaakt, die nog niet ten einde is. Er is een afnemend priestertal, minder parochies en kerken, minder actieve gelovigen en ook het aantal pastoraal werkers neemt af.

Vraag 13: Heeft in uw visie het ambt van de pastoraal werker nog toekomst?

Indien ja, waarom denkt u dat?

Indien nee, waarom niet?

Ik denk dat de PW's toekomst hebben. Ik zeg soms dat we geëvolueerd zijn van een noodzakelijk kwaad tot een nuttig goed. Het is ook voor de toekomst goed dat priesters, diakens en PW's en veel vrijwilligers samen de schouders er onder zetten.

De Heer is met ons, zo heeft Hij beloofd. Ik wil me blijven inzetten.

Ingevulde vragenlijst 3

I. Vraag naar de werkzaamheden van de pastoraal werker

Vraag 1: Kunt u aangeven wat **naar uw idee** de wezenlijke veranderingen zijn in uw werk toen u begon (en er nog geen beleid aangaande de pastoraal werker was) en nu?

Wezenlijke veranderingen heb ik in mijn werk niet ervaren: wel is er een verschuiving van “ambt” naar professionaliteit als geestelijk verzorger, nl. het begeleiden van geseculariseerde mensen in de vragen mbt leven en sterven.

II. Vragen n.a.v. de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* uit 1999:

In de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* lezen we dat pastoraal werker wel een kerkelijk ambt is, maar geen bediening. In de nota wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen de gewijde en niet-gewijde bedienaar. Er is een verschil tussen de gewijde bedienaar en ongewijde bedienaar.

Vraag 2: Ervaart u dat in uw dagelijkse praktijk?

Indien ja, kunt u aangeven hoe u dat ervaart?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Nee, authenticiteit is het eerste kenmerk in contacten met patiënten, naasten en medewerkers (artsen – verpleegkundigen - schoonmaak ed). De spiritualiteit + uitstraling van de geestelijk verzorger/pastor telt/scoort. Niet het gewijd zijn of zo.

Vraag 3: In de nota wordt door de bisschoppen waardering uitgesproken over de pastoraal werkers. Voelt u zich gesteund door de kerkelijke leiding?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Ja, er is alle ruimte om persoonlijk inhoud te geven aan de zending. Hierdoor wordt de verbondenheid met de christelijke/katholieke traditie een uitdaging

Vraag 4: In de nota wordt ook gesproken over zending door de bisschop. Hoe belangrijk is het voor u dat u gezonden bent door de bisschop?

Belangrijk, zie ook vraag 3. Ik vind de band met de christelijke/katholieke traditie wezenlijk. Ik voel me hierdoor mede gedragen

III. vragen n.a.v. de ambtstheologie

Sinds het Pastoraal Concilie in de jaren 60, waarin werd aangedrongen op een andere ambtstheologie, is de vuurtje blijven smeulen. Vele discussies rond de pastoraal werker hebben betrekking op die ambtstheologie (o.a. opheffing celibaat, ambt openstellen voor gehuwden, mannen en vrouwen).

Vraag 5: als alle belemmeringen zouden worden opgeheven en als wijding tot de mogelijkheden zou behoren, zou u zich dan laten wijden?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Nee, aangezien het spanningsveld met de eigen persoonlijke keuze minder aanwezig zou zijn. In de loop der jaren ervaar ik mijn plek in de kerk (zoals deze zich in onze dagen manifesteert) prima. Ik kan meer solidair zijn met de “gewone” mensen.

Vraag 6: Denkt u dat u, als u gewijd zou zijn, meer voor de geloofsgemeenschap zou kunnen betekenen?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Neen, in de huidige kerkelijke tijden zou dat betekenen te worden ingelijfd in een sacramentele-clericale kerk.

IV Vragen n.a.v. de brochure Kerk en Ambt uit 2007:

In 2007 verscheen de brochure kerk en Ambt van de Nederlandse Dominicanen. Een kernpunt uit deze brochure is dat iedere gemeenschap recht heeft op eucharistie vieringen en dat de gemeenschap zelf hun voorgangers kiest, die dan goedkeuring van de bisschop behoeven. In de brochure worden de pastoraal werker met name genoemd om als gekozen voorgangers van de gemeenste te worden aangesteld.

Vraag 7: Hoe staat u hier tegenover?

Prima,. Mag = akkoord. De voorganger bevestigt door de medegelovigen, die met zijn (voeten&) hart met hen verbonden is.

Vraag 8: Stel: de gemeente zou u kiezen als haar voorganger: zou een dergelijke benoeming van invloed zijn op uw werkzaamheden?

Nee, niet op mijn werkzaamheden, aangezien ik in Rotterdam Zuid in een ziekenhuis met mensen van alle standen, rassen, geloven etc in contact kom. Gewijd – ongewijd is voor mensen onbelangrijk. Dat is “binnenkerkelijk” probleem.

Nu volgen nog enkele vragen en daarbij graag omcirkelen wat van toepassing is:

V. Vragen over de eucharistie:

Vraag 9: Niet elk weekend is er een eucharistievoering. Denkt u dat de geloofsgemeenschap waarin u werkzaam bent de viering van woord en communieviering anders beleeft dan een eucharistieviering?			
Antwoord	Ja	weet niet	nee
Vraag 10: Denkt u dat uw parochianen weten dat een eucharistievoering een sacrament is?			
Antwoord	Ja	weet niet	nee
Vraag 11: Denkt u dat uw parochianen weten dat een woord- en communieviering geen sacrament is?			
Antwoord	Ja	weet niet	nee

VI. Algemene waardering voor uw werkzaamheden:

Vraag 12: Voelt u zich in uw werk gewaardeerd?					
a.	door uw parochianen (indien u in een parochiewerkzaam bent)	1	2	3	4 5
b.	door de mensen van uw instelling	1	2	3	4 5
c.	in het pastorale team (indien u daarin werkt)	1	2	3	4 5
d.	door uw moderator	1	2	3	4 5

1 = zeer gewaardeerd, 2= gewaardeerd, 3= neutraal, 4= niet gewaardeerd
5= niet van toepassing

VII. Slotvraag

U hebt een hele ontwikkeling meegemaakt, die nog niet ten einde is. Er is een afnemend priestertal, minder parochies en kerken, minder actieve gelovigen en ook het aantal pastoraal werkers neemt af.

Vraag 13: Heeft in uw visie het ambt van de pastoraal werker nog toekomst?

Indien ja, waarom denkt u dat?

Indien nee, waarom niet?

Zeker als collega's er voor willen gaan, zich voor mensen willen inzetten, zich met mensen willen verbinden.

Ingevulde vragenlijst 4

I. Vraag naar de werkzaamheden van de pastoraal werker

Vraag 1: Kunt u aangeven wat **naar uw idee** de wezenlijke veranderingen zijn in uw werk toen u begon (en er nog geen beleid aangaande de pastoraal werker was) en nu?

In het begin was er meer creativiteit en beweging als PW. We werden na de creatieve begintijd, waarin PW-ers als collega's geaccepteerd werden, op den duur een permanente noodoplossing.

In die tweede periode werd je doen en laten vastgelegd, gereglementeerd en afgezet tegen het priesterschap. Al je dan als PW een autoritaire priester als collega krijgt met aanzienlijk minder niveau en opleiding, wat mij gebeurde, hou je het of voor gezien, of verzuur je, of duik je onder of zoek je een andere baan.

Dat laatste heb ik gedaan, met nadrukkelijk de vraag aan de bisschop om in mijn nieuwe baan PW te mogen blijven. 'Als ik me aan de regels hield, had hij daar geen bezwaar tegen.' Zo gezegd, zo gedaan. Nu werk ik als PW voor een oecumenische stichting (De Stichting Pastoraat Werkers Overzee) en heb ik een zending als PW voor het leven.

II. Vragen n.a.v. de beleidsnota **Meewerken in het pastoraat** uit 1999:

In de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* lezen we dat pastoraal werker wel een kerkelijk ambt is, maar geen bediening. In de nota wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen de gewijde en niet-gewijde bedienaar. Er is een verschil tussen de gewijde bedienaar en ongewijde bedienaar.

Vraag 2: Ervaart u dat in uw dagelijkse praktijk?

Indien ja, kunt u aangeven hoe u dat ervaart?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Nee, gezien de vrijheid in deze baan hoef ik daar geen last van te hebben. Ik zoek in de wereld samenwerking met gewijde collega's wanneer dat nodig is. Het vorig jaar heb ik dat gedaan in de Filipijnen en in Abu Dhabi.

Vraag 3: In de nota wordt door de bisschoppen waardering uitgesproken over de pastoraal werkers. Voelt u zich gesteund door de kerkelijke leiding?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Nee, als ze echt achter de kwaliteit van de PW stonden had de kerkelijke leiding zich meer in de kwaliteiten, spiritualiteiten verdiept en was er een beweging op gang gekomen voor meer ruimte in de kerk. Nu stelt de leiding zich volgzzaam achter Rome op en voelen ze zich niet uitgedaagd om hier het werken van de Geest op het spoor te komen en achter hun PW-ers te staan.

Vraag 4: In de nota wordt ook gesproken over zending door de bisschop. Hoe belangrijk is het voor u dat u gezonden bent door de bisschop?

Dan kan ik me in het buitenland in mijn werk 'pastoral worker' noemen. (zie www.spwo.nl).

III. vragen n.a.v. de ambtstheologie

Sinds het Pastoraal Concilie in de jaren 60, waarin werd aangedrongen op een andere ambtstheologie, is de vuurtje blijven smeulen. Vele discussies rond de pastoraal werker hebben betrekking op die ambtstheologie (o.a. opheffing celibaat, ambt openstellen voor gehuwden, mannen en vrouwen).

Vraag 5: als alle belemmeringen zouden worden opgeheven en als wijding tot de mogelijkheden zou behoren, zou u zich dan laten wijden?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Nee, ik heb inmiddels zoveel afstand genomen en creatieve ruimte gevonden dat ik me niet in dat hiërarchische keurslijf laat dwingen. Ik heb in het verleden teveel meegemaakt aan pure domheid, machtsmisbruik en gebrek aan communicatie. Verlies ik deze baan, dan ga ik varen als scheepskok. Die doen soortgelijk werk als ik. Gezien mijn ervaring in de waterbouwbranche en opgebouwde naam daar kan ik zonder dat ik PW zou zijn, toch hetzelfde werk doen. Goed luisteren en voorgaan in gebed kan iedereen!

Vraag 6: Denkt u dat u, als u gewijd zou zijn, meer voor de geloofsgemeenschap zou kunnen betekenen?

Indien ja, kunt u aangeven waarom?

Indien nee, kunt u aangeven waarom niet?

Nee, ik zou gezien mijn verhalen, instelling en ervaring snel ongeloofwaardig gevonden worden. Wijding kan ook een keurslijf zijn, zeker als het gefundeerd wordt op behoudzucht.

IV. Vragen n.a.v. de brochure Kerk en Ambt uit 2007:

In 2007 verscheen de brochure kerk en Ambt van de Nederlandse Dominicanen. Een kernpunt uit deze brochure is dat iedere gemeenschap recht heeft op eucharistie vieringen en dat de gemeenschap zelf hun voorgangers kiest, die dan goedkeuring van de bisschop behoeven. In de brochure worden de pastoraal werker met name genoemd om als gekozen voorgangers van de gemeenste te worden aangesteld.

Vraag 7: Hoe staat u hier tegenover?

Dat zouden ze nu eens moeten proberen! Maar ik geef je op een briefje dat zelfs de meningsvorming hierover met de kerkelijke 'autoriteiten', heel erg frustrerend zal worden.

Vraag 8: Stel: de gemeente zou u kiezen als haar voorganger: zou een dergelijke benoeming van invloed zijn op uw werkzaamheden?

Er is geen plaatselijke geloofsgemeenschap die mij nu in mijn werk ervaart. Dus die vraag gaat niet op.

Mijn gemeenschap zoek ik steeds op en die bestaat uit Nederlanders, Balten, Russen, Philipino's, Indische mensen, Arabieren, Nigerianen, kortom mensen uit alle werelddelen, managers, kapiteins, koks, matrozen, uitvoerders, surveyors, hotelpersoneel, prostituees, buitenlandse vriendinnen, personeelsfunctionarissen, directeurs, ouders, echtgenotes etc. Soms ben ik even een voorganger, met name op uitnodiging in een gebedsmoment op een schip, soms met kerstmis of na een dodelijk ongeval of een andere crisis.

Nu volgen nog enkele vragen en daarbij graag omcirkelen wat van toepassing is:

V. Vragen over de eucharistie:

Vraag 9: Niet elk weekend is er een eucharistievoering. Denkt u dat de geloofsgemeenschap waarin u werkzaam bent de viering van woord en communieviering anders beleeft dan een eucharistieviering?			
Antwoord	ja	<i>weet niet</i>	nee
Vraag 10: Denkt u dat uw parochianen weten dat een eucharistievoering een sacrament is?			
Antwoord	ja	<i>weet niet</i>	nee
Vraag 11: Denkt u dat uw parochianen weten dat een woord- en communieviering geen sacrament is?			
Antwoord	ja	<i>weet niet</i>	nee

VI. Algemene waardering voor uw werkzaamheden:

Vraag 12: Voelt u zich in uw werk gewaardeerd?						
a.	door uw parochianen (indien u in een parochiewerkzaam bent)	1	2	3	4	5
b.	door de mensen van uw instelling	1	2	3	4	5
c.	in het pastoraatsteam (indien u daarin werkt)	1	2	3	4	5
d.	door uw moderator (klankbordgroep)	1	2	3	4	5

1 = zeer gewaardeerd; 2= gewaardeerd; 3= neutraal; 4= niet gewaardeerd
5= niet van toepassing

VII. Slotvraag

U hebt een hele ontwikkeling meegemaakt, die nog niet ten einde is. Er is een afnemend priestertal, minder parochies en kerken, minder actieve gelovigen en ook het aantal pastoraal werkers neemt af.

Vraag 13: Heeft in uw visie het ambt van de pastoraal werker nog toekomst?

Indien ja, waarom denkt u dat?

Indien nee, waarom niet?

Worden de huidige ontwikkelingen doorgezet, met name vanuit de hiërarchie dan heeft het ambt geen toekomst en is het enkel een bron van frustratie.

Zoek je als PW echter je eigen weg en wil je jezelf daarvoor verantwoorden (de situatie waarin ik zit) dan heb je ruimte en hopelijk de Geest ook.